د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو
د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

اتم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ. ش.

پښتو
اتم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کیږي.

moe.curriculum@gmail.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو
د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښــــتو

اتم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ.ش.

مؤلفین:

ښېرندوی عبدالقیوم زاهد مشوانی، بریالی باجوړی، حضرت گل ارچیوال، اقا محمد گړندی او محقق حکیم تنیوال.

علمي ایډیټ:

محمد زرین انځور، پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنگي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې رئیس.
- دکتور محمد یوسف نیازی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست رئیس.

کمپوز او ډیزاین:

- صفت الله مومند
حمیدالله غفاري

د چاپ د سمون چارې: محمد کبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پیغام

د لوی خدایﷻ ډېر شکر دی چې انسان يې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته يې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه يې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفیﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایي پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي. د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښښنه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې يې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام بری د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې يې زیار ایستلی او مرسته يې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدایﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	لويه خدايه، لو يه خدايه!	١
دو يم لوست	نعت	٥
دريم لوست	خپلواکي	٩
څلورم لوست	د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت	١٥
پنځم لوست	د ښځو حقونه	٢١
شپږم لوست	ملي يووالی	٢٧
اووم لوست	د ماينونو او ناچاودو توکو د نښو پېژندنه	٣١

اتم لوست	د امیر شېر علي خان واکمني اود پښتو ژبې وده	۳۵
نهم لوست	نورستان	٤۱
لسم لوست	پوهاند رښتین (ادبي څېره)	٤۷
یوولسم لوست	لاسي صنایع	۵۳
دولسم لوست	مرکه د پښتو	۵۷
دیار لسم لوست	نومځري (ضمیرونه)	٦۱
څوار لسم لوست	لیک نښې	٦۹
پنځلسم لوست	انشاء او لیکوالي	۷۵
شپاړسم لوست	متلونه (د کاږې کرښې)	۷۹
اوولسم لوست	د مور زړه	۸۵
اتلسم لوست	ښوونکی د ټولنې لارښود	۹۱
نولسم لوست	ټاگور: نړیواله ادبي څېره	۹۵
شلم لوست	ښکالو	۱۰۱
یوویشتم لوست	موږ ولې کیسې لولو؟	۱۰۵
دوه ویشتم لوست	خوږ ژبی شاعر سید حسن خان	۱۱۱
درویشتم لوست	د اپینو زیا نونه	۱۹
څلرویشتم لوست	عبدالرحمان بابا	۱۲۳
پنځه ویشتم لوست	اوبه او چاپیریال	۱۲۹
شپږ ویشتم لوست	احمد شاه بابا (ملي مشر او شاعر)	۱۳۵
اووه ویشتم لوست	لرغوني ا ثار	۱٤۳
اته ویشتم لوست	د هنري نثر ډولونه	۱٤۸
	وییپانگه	۱۵۳

لويه خدايه، لويه خدايه!

د ښېښې نيکه پر دې مناجات د کتاب لومړی لوست پيلوو. د ټولو چارو واک د لوی خدای ﷻ په لاس کې دی. بنده بايد تل له خدای ﷻ مرسته وغواړي. الله ﷻ ته مناجات او زاري د برې او نېکمرغۍ لامل ګرځي.

- مناجات څه ته وايي او موضوع يې څه وي؟
- تاسو ښېښې نيکه پېژنئ او د هغه مناجات مو اورېدلي دي؟
- د ښېښې نيکه دغه دعا يا مناجات له نورو حمدونو څخه څه توپير لري؟

لوېيه خدايه، لوېيه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه
غر و لار دي درناوي کې
ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي د غرو لمنې
زموږ کېږدۍ دي پټکي پلنې
دا وګړي دېر کړې خدايه!
لوېيه خدايه، لوېيه خدايه!

دلته لږ زموږ اوربل دی
ووړ کورګی دی، ووړ بورجل دی
مينه ستا کې موږ مېشته يو
بل د چا په ملا تله نه يو
هسك او ځمكه نغښته ستا ده
د مړو وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدايه!
لوېيه خدايه، لوېيه خدايه!

(بېټ نيکه)

د متن لنډيز:

بيټ نيکه په خپل دغه مناجات کې د لوی خدایﷻ دربار ته د دعا لاسونه پورته کوي او داسې هيله کوي: زموږ زړونه يوازې او يوازې ستا له مينې ډک دي او د بل چا په پله نه يو روان، زموږ په ولس ورحمېږې. دوی را ډېر کړه، ځکه چې هسک او ځمکه ستا دي او د هر څه وده او پالنه ستا له لورې ده.

د شاعر پېژندګلوي:

بيټ نيکه زموږ له نومياليو نيکونو څخه دی. ژوند يې د ۳۰۰ او ۴۰۰ هـ . ق. کلونو تر منځ اټکل شوی دی. تر ټولو پخوانی کتاب چې د بيټ نيکه په اړه موږ ته معلومات راکوي، د سليمان ماکو ((تذکرة الاولياء)) دی. د تذکرة الاولياء کتاب تر ۶۱۲ هـ . ق. راوروسته ليکل شوی دی.

وايي چې بيټ نيکه د کسي (سليمان) غره په لمنو کې اوسېده او تل به د خدایﷻ پر عبادت بوخت و. هغه د خپلې قبيلې مشر، روحاني شخص او مشهور ولي و. دغه راز بيټ نيکه شاعر هم و.

فعالیتونه

۱ـ تر ښوونکي وروسته دې ځو زده کوونکي په وارسره مناجات د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲ـ ځو زده کوونکي دې د دغه مناجات د مفهوم په اړه خبرې وکړي.

۳ـ هر زده کوونکی دې په مناجات کې صفتونه په نښه او په ټولګي کې دې یې په لوړ اواز ووایي.

٤ـ په پورتني مناجات کې نومونه په نښه کړئ او وواياست چې څو ډوله نومونه مو پیدا کړل؟

٥ـ په ساده ډول د حمد، مناجات او نعت توپیر په څو کرښو کې ولیکئ او خپلو ټولګیوالو ته یې واوروئ.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

درناوي، ژوي، بورجل، مېشت، نغښته، پالنه

٧ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې ګران لغتونه په جملو کې استعمال کړي.

کورنۍ دنده

شاګردان دې په کور کې د دې درس اصلي مطلب پخپلو کتابچو کې ولیکي.

په تاسو کې هغه څوک غوره دی چې د هغه د لاس او ژبې له ضرر څخه بل مسلمان په امان وي.

((حدیث شریف))

نعت

تاسې په لومړي لوست کې مناجات ولوست. مناجات هغې وينا ته ويل کېږي چې په هغه کې د خدای ﷻ له درباره د څه غوښتنې او دعا لاسونه پورته کېږي. اوس تاسې نعت لولئ، په نعتيه شعرونو کې د نبي (عليه السلام) صفت او ستاينه کېږي. مناجات او نعت زياتره منظوم وي، خو کله کله منثور هم وي.

نعت څه ته وايي؟

- تاسې کوم نعتيه کلام اورېدلی يا لوستلی دی له مناجات سره څه توپير لري؟
- ايا مناجات او نعت منثور هم وي؟

بنیادمو کې دې نشته دی همسر څوک
پرېښتو کې دې هم نه دی برابر څوک
د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم کا به د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی ناخبر څوک
لات، منات، عزا[1] همه خاورې په سر شول
اخیستلی شي له حق سره ټکر څوک
ابو جهل[2]، بولهب[3] ټول خوار و زار شول
څنګه کړي مقابله د پیغمبر څوک
ستا صفت د لوړې څوک پوره کوی شي
احاطه به د بر ښنا وکړي د لمر څوک
د اسرې ځای مو هم ته یې محمده ﷺ
زموږ مه شه په دنیا کې بل رهبر څوک
خپل پردي ورته په عدل کې یو شان وو
ثاني نشته د عادل خیرالبشر[4] څوک
(لنګر بي بي)

لنګر بي بي د پښتونخوا د اشنغر د سیمې شاعره ده. د نوموړې شاعرې په اړه په ادبي تذکرو کې ډېر معلومات نشته. د فقیر محمد عباس قادریه په (خوږه نعتونه) نومې کتاب کې یې ځینې نعتونه راغلي دي. موږ هم پورتنی نعت له دغه کتاب څخه اخیستی دی.

د متن لنډیز:

په پورتني نعت کې دا څرګنده شوې ده چې حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ تر ټولو غوره بنده او استازی دی. حضرت محمد ﷺ تر ټولو وروستنی پیغمبر دی، د نبوت لړۍ پرې ختمه ده. الله ﷻ د هغه د نبوت د پخلي لپاره له هغه څخه ځینې معجزې صادرې کړې. لومړنۍ معجزه یې دا وه چې د رسول الله ﷺ له زوکړې سره سم د کفارو ستر بتان لکه: لات، منات، عزا او نور پر ځمکه را پرېوتل.

د معراج په شپه رسول الله ﷺ د جبرایل (ع) په ملګرتیا له مسجد اقصیٰ څخه د الله ﷻ په امر اسمانونو ته وخوت او له الله ﷻ سره یې خبرې وکړې. همدارنګه په کوچنیوالي کې د هغه د مبارکې سینې څیرل او د هغې پرېمنځل هم یوه معجزه وه. د رسول الله ﷺ بله معجزه دا وه چې سپوږمۍ د هغه په امر دوه ټوټې شوه او بېرته سره یو ځای شوه. په نعت کې د رسول الله ﷺ ستاینه او صفت راغلی او د هغه مقام څرګند شوی دی.

څرګندونې

١- لات، منات، عزا: دغه درې مشهور بتان وو چې کفارو به ورته سجدې کولې.

٢- ابو جهل: د نبي(علیه السلام) سر سخت مخالف و چې تر مرګه مسلمان نه شو.

٣- ابولهب: دا هم د نبی (علیه السلام) سخت مخالف، او د اسلام دښمن و.

٤- خیرالبشر: تر ټولو انسانانو غوره (حضرت محمد ﷺ)

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې شعر په وارسره ولولي او د دې نعت مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲- زده کوونکي دې لاندې بیتونه معنا کړي او ودې وايي چې په دغو بیتونو کې کومو پېښو ته اشاره شوې ده.

د معراج په شپه جبریل هم پاتې راغی
کله تلی شي هم رکابه د افسر څوک
سپوږمۍ هم ورته حیرانه دوه ټوکړې شوه
اشارې نه د نبي دی نا خبر څوک

۳- زده کوونکي دې په شعر کې نومونه پیداکړي او څرګنده دې کړي چې په شعر کې کوم ډول نومونه راغلي دي.

٤- زده کوونکي دې د دې کتاب له ویپانګې (لغتنامې) څخه د دې لغتونو معنا پیدا او بیا دې یې په جملو کې استعمال کړي: معراج، افسر، احاطه، همسر.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د ستاینویه اړه په شپږو کرښو کې یوه لیکنه وکړي.

حضرت محمد ﷺ د ټول بشریت د لارښوونې لپاره راستول شوی دی.

خپلواکي

خپلواکي او ازادي د خدایﷻ یو لوی نعمت دی، د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده. انسان ازاد پیدا شوی او له ازادۍ سره مینه لري.

انسان ته خپلواک ژوند له هر څه نه غوره ښکاري. د خپلواکۍ یو ساعت د بلواکۍ له ټول عمر نه غوره دی. خپلواکي او د خپلواکۍ ساتل د هر ملت د ژوندانه یو بنیادي توکی دی. ازادي په توره اخیستل کېږي او په پوهه او تدبیر ساتل کېږي.

لکه چې خوشحال بابا ویلي دي:

ازادي تر پاچاهیه لا تېرې کا

چې د بل تر حکم لاندې شي زندان شي

- خپلواکي څه ته وایي؟
- افغان ولس څنګه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
- د کوم پاچا په وخت او په کوم کال کې د افغانستان خپلواکي اعلان شوه؟

د انگرېزانو تر يرغل وروسته هم افغانستان يو اشغال شوی هېواد نه و. له يرغل سره سم افغانانو د خپلواکۍ لپاره سرښندونکې مبارزې پيل کړې. له انگرېزانو سره يې درې لويې جگړې وکړې او هيڅکله يې د هغوی ښکېلاک ته غاړه کېښنښوده.

په ۱۲۹۸ هـ . ش . کال کې افغانانو د غازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه او له اوږدو جگړو او بيا خبرو اترو وروسته انگرېزانو هم د افغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.

افغانستان په ختيځ کې لومړنی هېواد و چې د نړۍ د هغه وخت له زبر ځواک (ستر قوت) يا انگرېزانو څخه يې د ډېرو سرښندنو په بدله کې خپلواکي تر لاسه کړه. افغانان د ختيځ د ډېرو هېوادونو او ولسونو لپاره د ازادۍ د اتلانو په توگه وپېژندل شول او د ازادۍ غوښتنې ولولې يې نورو ته هم ورورسولې.

خپلواکي د يو هېواد د خلکو حق دی، خو دغه حق بايد په خپله ولسونه خپل کړي.

افغانانو له نېکه مرغه د خپل ټول تاریخ په اوږدو کې د دغه حق لپاره مبارزې کړې دي او تر لاسه کړی یې دی.

د بلواکۍ پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغږل شوې ده. د وطن احساس، د خپلواکۍ احساس او د ازاد ژوند احساس زموږ د ولس له سترو ښېګڼو څخه دی. نومیالی شاعر او لیکوال ګل پاچا الفت څه ښه وایي:

یو پټ غلی احساس دی چې ارام مې نه پرېږدي
په اور مې کړوي لکه چې خام مې نه پرېږدي
جرات مې زیاتوي دومره په ځان یمه پوه شوی
غافل له خپله حقه او غلام مې نه پرېږدي

زموږ ډېرو شاعرانو د خپلواکۍ په ارزښت او د ازاد ژوند په ستاینه کې شعرونه او نظمونه ویلي دي. په دغو شعرونو کې که له یوې خوا د خپلواکۍ ارزښتونه څرګند شوي دي، له بله پلوه دافغانانو هغو اوږدو مبارزو او سرښندنو ته هم درناوی شوی دی چې په بېلا بېلو دورو کې یې د یرغلګرو او ښکېلاکګرو په وړاندې کړې دي.

فضل احمد خان غر افغان وایي:

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له اسمانه چې اواز راځي د څه دی
د ازاد ژوند یو ساعت په حقیقت کې
د غلام د همېشه ژوندون نه ښه دی

د نومیالي لیکوال او شاعر شهید محمد موسیٰ شفیق د یو اوږد شعر څو برخې په دې ډول دي:

زه د ازادۍ د شمعې اورته پروانه یمه
زده یمه تاریخ ته خوندوره افسانه یمه
تل د سمندر د زمانې کې دردانه یمه
موج مې جذبې وهي یو سیند بې کرانه یمه

تېر یمه له سرنه په ناموس او ننګ فدا یمه
داغ د ازادۍ نه کوم کړکه ازاد پا یمه
زه هغه غازي یم چې څو ځله شهید شوی یم
بیا یم پیدا شوی که کوم ځلې فقید شوی یم
موږ سره ټرلي د یووالي په زنځیر یو ټول
یوه د خپلې خاورې په تنظیم او په تدبیر یو ټول
عشق د خپلواکۍ مې په سینه کې په هاها وي تل
پاك مې احساسات دي ازادي مې تمنا وي تل
خیر د بشر غواړم امنیت مې تقاضا وي تل
ماسره چې نښلي بدبختي د هغه چا وي تل

ربښتیني ازاد او ویښ ملتونه هغه دي چې د خپلواکۍ له ترلاسه کولو وروسته د خپل هېواد د جوړونې، بیا رغاونې، پرمختګ او د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره نه ستړې کېدونکې هڅې او هلې ځلې وکړي، ځکه ربښتینې خپلواکي دا ده چې یو ملت په مذهبي، سیاسي، اقتصادي، کلتوري او نورو ډګرونو کې پر ځان متکي وي.

د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره په خپله کار وکړي، نورو ته د تمې سترګې ونه نیسي، د ځان، هېوادوالو او هېواد د روا حقونو څخه د دفاع توان ولري.

دا کارونه هغه وخت کېدای شي چې د ملت ټول وګړي سره متحد او یو موټی وي. یو پر بل لورېنه ولري، یو د بل په غم غمجن او په خوښۍ یې خوښ شي. ملي ګټې پر شخصي ګټو غوره وګڼي یعنې که هغه ته زیان او تاوان رسېږي هغه پر ځان ومني، خو د هېواد او هېوادوالو ګټو ته زیان ونه رسوي.

د متن لنډيز:

خپلواکي او ازادي د خدای ﷻ یو لوی نعمت دی، د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده.

هر څوک د ازادۍ حق لري.

افغانانو د خپلواکۍ د بېرته اخیستلو په مبارزه کې له انګرېزانو سره درې لويې جګړې وکړې او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کې يې د غازي امان الله خان د واکمنۍ په دوره کې خپله سیاسي خپلواکي بېرته تر لاسه کړه.

خپلواکي په ملي یووالي او د ژوندانه په ټولو ډګرونو کې په زيار ګالنې سره ساتل کېږي. په ځانګړې ډول په اقتصادي ډګر کې باید یو ملت دومره زیار وباسي چې نورو ته د تمې لاس وراوږد نه کړي، ځکه تمه ده چې له خپلواکو ملتونو څخه هم مریان جوړوي.

څرګندوني

ختیځ: په دې متن کې له ختیځ څخه موخه هغه سیمې او هېوادونه دي چې د نړۍ په ختیځه برخه کې پراته دي، لکه: د هند لویه نیمه وچه، جاپان، ایران د منځنۍ اسیا هېوادونه او نور...

زبرځواک: په ځانګړو وختونو کې ځینې هېوادونه له اقتصادي، سیاسي او پوځي پلوه د نړۍ تر نورو ټولو هېوادونو ډېر پیاوړي وي. دغوپیاوړو هېوادونو ته د خپل وخت زبرځواک یعنې ستر قوت وایي، لکه په ۱۸ مه او ۱۹ مه پېړۍ کې لویه بریتانیا (انګلستان)، یا له دویمې نړیوالې جګړې مخکې جرمني.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته د متن ځینې برخې وار په وار ولولي او د ازادۍ پر مفهوم دې ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ ــ زده کوونکي دې په متن کې د راغلو شعرونو معنا پخپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې يې واوروي. هر زده کوونکی دې د یو، یو شاعر شعر په پام کې ولري، خو د شاعرانو د شعرونو وېش به د ښوونکي له خوا کېږي.

۳ــ زده کوونکي دې د (الف) بکس د لغتونو مترادف په (ب) بکس کې پیداکړي.

(الف)	(ب)
خپلواکي	غلام
ابادي	ازادي
بلواکي	غلامي
قرباني	سرښندنه
مريی	رغاونه

٤ــ افغانانو ولې درې ځلې له انګرېزانو سره جګړې وکړې؟

٥ــ په متن کې ستاینومونه (صفتونه) په نښه کړئ.

٦ــ د خپلواکو او ناخپلواکو ملتونو د حال په اړه خپل نظر څرګند کړئ.

۷ــ زده کوونکي دې د ازادۍ په اړه د کوم بل شاعر نثر او یا پښتو لنډۍ په ټولګي کې ووايي.

کورنۍ دنده

د خپلواکۍ د جګړې په اړه یو په زړه پورې مطلب ولیکئ او بلې ورځې ته يې په ټولګي کې واوروئ.

شلورم لوست

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عدالت

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د راشدينو خليفه ګانو دوره وه. لومړی خليفه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه، دويم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه، درېيم حضرت عثمان رضي الله عنه او څلورم حضرت علي (کرم الله وجهه) و. دغه څلور واړه د رسول الله ﷺ د يارانو په نامه شهرت لري. په دې څلور واړو خليفه ګانو کې هر يو د يوې ځانګړنې له مخې ځانګړې شهرت لري.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت د چارو د ښې سنبالتيا او عدالت له امله ډېر مشهور دی چې تر اوسه يې نړۍ بل سارۍ نه دی ليدلی.

- عدالت څه ته وايي؟
- که د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د عدالت يوه لنډه کيسه مو زده وي ويې واياست.

د جهالت په دوره کې چې د عربو د ژوندانه هر ډګر ناپوهۍ او باطل پرستۍ نیولی و، ژوندۍ نجونې پکې ښخېدې، بتانو ته سجدې کېدې، غلاګانې، شوکې او قتلونه کېدل، د اسلام راتګ داسې یوه معجزه وکړه چې دغه خلک یې په ډېره لږه موده کې داسې سره متحد کړل چې د دنیا لوی لوی سلطنتونه یې د بیرغ په وړاندې سلامي شول.

څه دپاسه ۱٤ سوه کاله دمخه د عربستان په وچو شګلنو دښتو کې یو منظم او غښتلی امت جوړ شو په لږه موده کې یې د هغې زمانې سترو او ځواکمنو باطل پرستو سلطنتونو ته ماتې ورکړه. په شام، روم، فارس، افریقا، اروپا او د چین په ځینو ځایونو کې یې د توحید او حق پرستۍ رڼا خپره کړه. د عدل، انصاف او ازادۍ داسې یو نظام یې پکې پلی کړ چې دا نن یې هم په نړۍ کې ساری نه لیدل کېږي.

دا ټولې بریاوې د اسلام د پېغمبر حضرت محمد ﷺ د تعلیماتو او د هغه مبارک د یارانو او اصحابو د ایمانداری، صداقت، زیار او کوښښ له برکته د مسلمانانو په برخه شوې وې.

د رسول الله ﷺ یاران او اصحاب د اسلامیت او انسانیت غوره بېلګې او مثالونه دي. دوی نه یوازې د اسلام بلکې د انسانیت په تاریخ کې لوړ مقام لري. د نړۍ زیاتره پوهان، عالمان، فیلسوفان یا په بله وینا د علم او عقل خاوندان او حقیقت منونکي په دغه حقیقت اعتراف کوي.

نن هم که موږ مسلمانان د الله ﷻ په احکامو، د حضرت محمد ﷺ په لارښوونو او د اصحابو کرامو په کړنو عمل وکړو، نو ډېر ژر به وکولای شو چې د اسلام هغه پخوانی شان او شوکت یو ځل بیا راژوندی کړو.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خطاب زوی او د رسول الله ﷺ د لویو اصحابو له ډلې څخه و.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه تر وفات وروسته په (۱۳ هـ . ق . کال) کې د خلافت واګې وروسپارل شوې.

د حضرت عمرﷺ د خلافت په وخت کې ډېر فتوحات وشول. ډېرې سیمې د اسلامي خلافت په واک کې راغلې. د ده په وخت کې د اسلامي خلافت په سیمو کې ډېر امن و امان و او وګړو په ډاډ سره ژوند کاوه. لامل (سبب) یې د حضرت عمر فاروق ﷺسیاست، تدبیر او عدالت و. حضرت عمر فاروق ﷺ د اسلامي حکومت ستنې (چې حضرت محمد ﷺ ودرولې وې) داسې ټینګې کړې چې لړزېدل یې ناشوني وو. د اسلامي عدل پر بنسټ یې د خلافت چارې داسې تنظیم کړې چې د نړۍ هیڅ یو نظام ورسره سیالي نه شوه کولای.

حضرت عمر فاروق ﷺ د خپل خلافت په ټوله موده کې د یوه وېښته هومره هم له عدالته تېری ونه کړ. شتمن او غریبان، چارواکي او ولسي وګړي هغه ته د عدل او انصاف په بهیر کې یو شان وو.

حضرت عمر فاروقﷺ یو ځل د حج په ورځو کې ټول چارواکي راوغوښتل، په عامه غونډه کې ودرېد او ویې ویل: که څوک له دوی څخه شکایت لري ودې وایي.

په دې غونډه کې د مصر والي عمروبن عاص ﷺ او نور لوی لوی چارواکي هم حاضر وو. یو کس ودرېد او ویې ویل: فلاني حاکم پرته له کوم جرمه سل درې ووهلم.

حضرت عمر فاروق ﷺ وویل: پاڅېږه او خپل کسات ترې واخله!

حضرت عمروبن عاص ﷺ وویل: ای امیرالمؤمنینه! په دې کار سره به ټول حاکمان بې زړه شي. حضرت عمر فاروق وویل: له دې پرته بله لاره نشته او عارض ته یې بیا وویل: راولاړ شه او خپل کسات ترې واخله! عمروبن عاص د عارض څنګ ته ورغی او هغه یې په دې راضي کړ چې سل دیناره واخلي او له دعوې تېر شي.

یوه ورځ د قریشو مشران د حضرت عمر فاورقﷺ د لیدلو لپاره راغلل، صهیب، بلال، عمارﷺ او نور کسان لا د مخه حاضر وو چې زیاتره یې ازاد شوي مریان وو. نوبت یې د مخه و، نو حضرت عمر فاروقﷺ لومړی ازاد شوي مریان خپل حضور ته ومنل او د قریشو مشران منتظر پاتې شول.

ابوسفیان چې د جهالت په وخت کې د خپلې قبیلې مشر و، دا کار ورته ښه ونه ایسېده.

ويې ويل: سبحان الله! مريانو د خلافت له دربار اجازه وموندله او موږ انتظار باسو. د يو شمېر نورو کسانو چې د ابوسفيان همفکره و، دا کار خوښ نه شو، خو يو شمېر نورو د عدالت راز پېژندونکو وويل: موږ بايد له حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څخه شکايت ونه کړو، اسلام ټولو ته په يوه اواز بلنه ورکړه، څوک چې د خپلې بدمرغۍ له امله وروسته پاتې شول، نن هم بايد وروسته پاتې شي.

د قادسيې له جګړې وروسته چې معاشونه ټاکل کېدل، ټول قبيلوي امتيازات يې له پامه وغورځول او يوازې اسلامي ورتياوې يې په پام کې ونيولې، د اُسامه بن زيد معاش يې د خپل زوی عبدالله تر معاش زيات وټاکه. عبدالله وويل: والله اُسامه په هيڅ جنګ کې تر ما نه دی مخکې شوی. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: مګر هغه پر رسول الله ﷺ تر تا ډېر ګران و.

يو ځل د غنيمت مال راغی. اُم المؤمنين حضرت حفصه(رضی الله عنها) چې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه لور او د رسول الله ﷺ بي بي وه، خپل پلار ته ورغله او ويې ويل: څه چې زما حق وي رايې کړه! حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وويل: لورجانې! ته زما په ځانګړي مال کې حق لرې، دا د غنيمت مال دی، ايا ته غواړې چې پلار دې تېری وکړي؟!

حضرت حفصه(رضی الله عنها) حيرانه شوه، له ځايه پاځېده او لاړه.

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په دوره کې د خلافت در بار ته د نژدې کېدو معيار يوازې عدالت او رښتينولي وه. وايي چې يوه ورځ عمر فاروق رضي الله عنه د خپل خلافت په دوره کې د شپې ګرځېده چې د خلکو له احواله ځان خبر کړي. ستړی شو؛ يوه دېوال ته يې ډډه ولګوله، د انګړ دننه د يوې ښځې او نجلۍ خبرې اورېدل کېدې. ښځې نجلۍ ته وويل: لورې په شېدو کې اوبه واچوه.

لور يې وويل: ولې ته د اميرالمؤمنين له حکمه نه يې خبره چې هغه په دې کار بنديز لګولی دی.

مور يې بيا ټينګار وکړ: پاڅېږه او په شېدو کې اوبه ګډې کړه، نه مو خليفهويني او نه د هغه کوم عسکر.

لور یې وویل: که خلیفه مو نه ویني، نو الله ﷻ خو مو ویني، زه دا کار هیڅ کله نشم کولای چې مخامخ دې د هغه خبره ومنم او په پټه دې د هغه د خبرې خلاف کار وکړم.

په همدې سوال ځواب دا نجلۍ عمر فاروق ته ډېره سپېڅلې ښکاره شوه، نو خپل زوی عاصم ته یې په نکاح کړه. له دې سپېڅلې نجلۍ چې کومه لور وزېږېده، ام عاصم یې وبلله. ام عاصم د خلیفه مروان زوی عبدالعزیز په نکاح کړه او عمر بن عبدالعزیز ترې وزېږېد، هغه ځوک چې یو ځل بیا یې د خپل نیکه حضرت عمر فاروق د عدالت بېلگه نړۍ ته وړاندې کړه.

د متن لنډیز:

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه داسې عادل خلیفه و چې د څوارلس سوو کالو په اوږدو کې د هغه په څېر بل عادل خلیفه پیدانشو. د هغه په خلافت کې ټول انسانان له خپلو روا حقونو څخه برخمن وو. په هیچا ظلم او تېری نه کېده او دچا حق بل ته نه ورکول کېده. د اسلامي قوانینو په وړاندې ټول سره برابر وو.

موږ هم باید د رسول الله ﷺ او دهغه د اصحابو په امرونو او کړنو عمل وکړو. په ټولنه کې عدالت او رښتینولي رامنځ ته کړو او د اسلامي ورورولئ پر بنسټ د هر چا حق په پام کې ونیسو. دبې عدالتۍ مخه ونیسو او یوه با انصافه او عادله ټولنه جوړه کړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو نه وروسته په وار سره متن ولولي او بیا دې هر یو د حضرت عمر رضي الله عنه د عدالت په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې راغلې پېښې په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې یې

په ټولګي کې واوروي.

۳ـ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو معنا د کتاب په پای کې پيدا او په جملو کې دې يې استعمال کړي.

رحلت خليفه عدالت نظام

٤ـ زده کوونکي دې د راشدينو خليفه ګانو نومونه په تاريخي ترتيب پخپلو ځايونو کې وليکي.

حضرت علي(کرم الله وجههُ)، حضرت عمر فاروق ﵁، حضرت ابوبکر صديق﵁، حضرت عثمان ﵁.

۱ـ.................... ۲ـ.................... ۳ـ.................

٤ـ.........................

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو ضد کلمې پيداکړي.

امن عدل شتمن مريی

٦ـ زده کوونکي دې په متن کې مفرد نارينه نومونه په نښه کړي.

۷ـ حضرت عمر فاروق هغه بې وزله شېدې خرڅوونکې نجلۍ ولې خپل زوی عاصم ته په نکاح کړه؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په يوه ټولنه کې د عدل او انصاف پر ارزښت او اهميت د کتابچې د نيم مخ په اندازه يو مطلب وليکي.

پنځم لوست

د ښځو حقونه

زده کوونکي باید په دې پوه شي چې ښځې زموږ د ټولنې یوه برخه ده. د اسلام له نظره او هم د اساسي او مدني قوانینو له مخې باید د ښځو حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د ښځو په مقابل کې هر ډول ناوړه سلوک او تاوتریخوالی د اسلامي قوانینو او د ټول بشریت له قوانینو او ارزښتونو سره مخالف ګڼل کېږي.

- تاسې د ښځو د حقونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- که په ټولنه کې ښځه نه وای، نو څه به پېښ شوي وای؟

د بشر په حقونو کې د ښځو حقونو ته زیاته پاملرنه شوې ده. د نړیوالو ارزښتونو پربنسټ دولتونه مکلف دي چې د منل شویو اصولو له مخې د ښځې حقونو ته په درنه سترګه وګوري او د ژوند ټول امکانات ورته برابر کړي.

د بشري حقونو د نړیوالو تړونونو له مخې ښځې په ټولنیز او اقتصادي فعال ګډون کې له نارینه وو سره یو شان حقونه لري او په ټولنه کې له ټولو مادي او معنوي امتیازاتو څخه برخمنې کېږي.

ښځو ته د هغوی حقونه ورکول او درناوی کول، د هوسا، مترقي او خوشحاله ټولنې ضمانت کوي، ځکه چې متقابل احترام او غوره چلند د نارینه او ښځې تر منځ مینه او محبت را منځته کوي او د نېکمرغه ژوند لپاره لار هواروي.

د مدني قوانینو له مخې د ښځو د حقونو منل، هغوی ته دا امکان برابروي چې د هېواد په سیاسي چارو کې ګډون وکړي. ان تر دې چې د خپل هېواد مشران په خپله خوښه وټاکي.

ښځو ته د هغوی دحقونو د ورکولو په لړ کې دا هم باید ومنل شي چې هغوی دخپلو حقونو دلاس ته راوړلو لپاره دولتي ادارو ته لار ولري او هم د ضرورت له مخې وکړای شي چې وکیل ونیسي.

خدای پاک فرمایي چې (ښځې ستاسې لباس او تاسو د هغوی لباس یاست)، د لوی خدای ﷻ له دې وینا څخه څرګندېږي چې ښځه او نارینه یو د بل لپاره د جامو حیثیت لري. څرنګه چې جامې د انسان بدن پټوي او حیا یې خوندي ساتي، همداشان نارینه د ښځې او ښځه د نارینه لپاره د عیبونو د پټولو، نیمګړتیاوو کې یو له بل سره مرسته کوونکي دي، نو ویلای شو چې یو د بل لپاره لازم او ملزوم دي.

زده کړه اوتعلیم هم د ښځو اسلامي او مدني منل شوی حق دی چې باید په پام کې ونیول شي.

له همدې امله د ښځو حقونه منل او هغوی ته د درنښت په سترګه کتل، د ټولنې د هر غړي ملي، اسلامي او بشري دنده ده.

تجربو دا ثابته کړې ده چې له ښځو سره ښه چلند او نېک خوی، هغوی دې ته اړباسي چې له نارینه وو سره په کړو وړو کې له ښه چلند نه کار واخلي.

له ښځې سره ناوړه سلوک د اسلام له نظره مردود او غندل شوی دی.

ښځه هغه موجود دی چې د ژوندانه په ټولو برخو کې له نارینه سره اوږه پر اوږه برخه لري. ښځه مور ده او مور د ټولنیزو چارو په ټولو اړخونو کې شریکه ده. زموږ د هېواد یو زیات شمېر ښځې پر نورو برخو سربېره د ادب په برخه کې همستره ونډه لري. شعري ټولګې، ادبي نثرونه، ناولونه، ډرامې، کیسې او نورې راز، راز لیکنې یې ټولنې ته وړاندې کړې دي چې د ټولنې په سمون، اصلاح او رغاونه کې پوره اغېز لري.

د دې تر څنګه ښځینه لیکوالو او شاعرانو په خپلو اثارو کې د ښځو د حقونو غږ هم پورته کړی دی او د ښځو د ژوندانه ناخوالې یې په خپلو شعرونو او نثرونو کې انځور کړې دي چې په دې توګه یې د ښځو د ذهنونو په روښانتیا کې خپله دنده سرته رسولې ده. دلته د یوې لیکوالې مېرمن ((عظمت)) د نثر یوه بېلګه را اخلو چې پورتنی موضوع ته یې پکې انعکاس ورکړی دی.

ته لرم یې!

زه ښځه یم ته نارینه یې ... لیکن خبر یې چې ته څنګه نارینه شوې!؟

که ته فکر وکړې، نو یوه زمانه وه، داسې زمانه چې ته هیڅ هم نه وې ... هو ... ته هیڅ نه وې بالکل په نشت حساب وې.

ما تا له د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه. لوی انسان مې کړې، انسان مې درنه جوړ کړ. لیکن نن چې ته نارینه شوې، ستا په مټو کې زور پیدا شو، ته له مانه زما حق شوکوې. زما مرۍ خپه کوې او ما خورې، ولې!؟

صرف په دې وجه چې زه ښځه یم!؟ کمزورې یم!؟ او د خپلو مټو زور مې د زړه د غوښې او د ځیګر د وینې په شکل ستا مټو ته درکړی دی!؟ ایا دا نر توب دی!؟ ... دا انصاف دی!؟ ... دا انسانیت دی!؟ ... نه دا نرتوب دی، نه انصاف دی، نه انسانیت دی.

دا د لرم فطرت دی، لیکن ته لرم نه یې، انسان یې او زه ستا مور یم نو د دې لپاره ته د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره.

ښځه په ټولنه کې داسې موجود دی چې له وجود پرته یې د ژوند دوام او بقا امکان نه لري، نو په کار ده چې د اسلامي لارښوونو او مدني قوانینو په رڼا کې د هغوی حقونو ته په درنه سترګه وکتل شي.

د متن لنډیز:

تاسو په پورتني لوست کې ولوستل چې ښځې د اسلامي او مدني قوانینو له مخې دکورنی او هېواد په برخلیک کې مهمه ونډه لري. ښځه او نارینه یو له بل پرته نیمګړي دي. ښځه د ټولنې نیمايي برخه جوړوي او په ټولنیزو او اقتصادي چارو کې له نارینه وو سره برابره ونډه لري. د ملي، اسلامي او بشري قوانینو او ارزښتونو له مخې د ښځو حقوقو ته ډېره پاملرنه لا زمه ده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پورتنی لوست په وار سره د کتاب له مخې ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي.

۲ـ لاندې جملې بشپړې کړئ.

ښځې ستاسو .... او تاسې د هغوی .... یاست.

ښځه د ټولنې .... برخه جوړوي، جنت د .... تر پښو لاندې دی.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ښځو حقونه په نښه کړي او ودې شمېري.

۴ــ زده کوونکي دې د متن سخت لغات په وار سره پر تخته وليکي او نور زده کوونکي دې د هر لغت د معنا په اړه خبرې وکړي.

۵ــ زده کوونکي دې په متن کې مؤنث نومونه په نښه کړي او د (ی) ګانو سمه بڼه دې هم په پام کې ولري او په خپلو کتابچو کې دې يې وليکي .

۶ــ زده کوونکي دې د مېرمن ((عظمت)) د نثر بېلګه په لوړ غږ ولولي او بيا دې مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

کورنۍ دنده

د ښځو د حقونو په اړه په کور کې يو لنډ مطلب وليکئ او بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

عادل قاضي

يوه ورځ يو سړی قاضي ته راغی او له خپل ملګري څخه يې ورته سر وټکاوه.

خپله دعوه يې ورته په زور او زېر او ډېر مهارت وويله، نو قاضي وويل:

ته په حقه يې.

بله ورځ د هغه سړي ملګری راغی هغه هم قاضي ته خپله دعوه په ډېر مهارت بيان کړه، قاضي وويل:

ته په حقه يې.

د قاضي ښځې چې دا دواړه قضاوتونه واورېدل، نو و يې ويل:

سړيه! دا څه قضاوت دی چې ته يې کوې، دا دواړه کسه په حقه کېدای شي! ؟

قاضي وويل:

بلې سمه ده، ته هم په حقه يې.

ملي يووالی

ملت د يوه بڼ مثال لري. په بڼ کې ډېرې او بېلا بېلې ونې وي، هره ونه جلا ګل او جلا مېوه نيسي او هره مېوه جلا ګټې او ځانګړی خوند لري.

لکه بڼ چې له يوې ويالې اوبه کېږي، يو ملت هم ديوه حکومت له خوا اداره کېږي.

د يوه هېواد د مېشتو قومونو مجموعې ته ملت ويل کېږي. يو ملت هغه وخت د هوسا او سوکاله ژوند خاوند کېدای شي چې متحد او يو موټی وي.

د ملي يووالي په اړه په دې لوست کې د ګل پاچا الفت يو شعر تاسو لولئ. په دغه شعر کې ملت داسې يو باغ ګڼل شوی چې بېلا بېلې ونې يې د ښايست او رنګينۍ بېلګې دي.

- ملي يووالی څه ته وايي او څه ګټې لري؟
- که په يوه ملت کې يو والی نه وي، زيانونه يې څه دي؟

یوه باغ کې وې ولاړې ډېرې ونې
هره پاڼه یې لایق وه د ستاینې
د دوی نیلې یو له بله وې تړلې
غوړ په غوړ یوه چمن کې اوسېدلې
دغه واړه د یوه دهقان د لاس وې
لکه ګوتې د یوه لاس ټیټ و پاس وې
هر یوې بېله مېوه او بېل یې نوم و
رنګ او خوند کې یې توپیر ښکاره معلوم و
مګر دوی لکه د یو ګلشن ګلونه
یو له بله نژدې کړي وو لاسونه
خوا په خوا غاړه په غاړه خوله په خوله وې
له یوې خاورې پیدا د یوه کاله وې
د دې ټولو یو خزان او یو بهار و
ښه او بد یې وو شریک یو یې واکدار و
په حقوقو کې یې هیڅ نه و توپیر
باغبان و په هرې ونې ډېر زهیر
له یوې ویالې اوبه ورته راتللې
په یوه هوا کې ټولې لویېدلې
یو له بله یې هر حال کې شرکت و
په تمـــامه معنا یو صحیح ملت و

ارواښاد ګل پاچا الفت

د شاعر لنډه پېژندنه:

پورتني شعر چې د ملي يووالي يوه ښه بېلگه او ښه انځور يې وړاندې کړی دی، د گل پاچا الفت دی. الفت د معاصرو اديبانو، ليکوالو او شاعرانو په ډله کې د يوه ځانگړي مقام څښتن دی. ډېر کتابونه يې په نثر کې ليکلي دي. شعري کليات يې په افغاني ټولنه کې ډېر مشهور دي. شعرونه يې تل ژوندی ښه لري. له هر وخت او حالاتو سره سمه شاعري ده. نثرونه يې ډېر ښه او ژور مفهومونه او پيغامونه لري. د الفت نثرونه د ټولو خوښېږي.

د متن لنډيز:

د ملت ټول وگړي د اساسي قانون په وړاندې برابر دي. يعنې توکم، ژبه، رنگ او مذهب يې په پام کې نه نيول کېږي.

ټول د اساسي قانون له ښېگڼو برخمن وي. که يو هېواد يو کور وبولو، نو وگړو ته يې ملت ويلای شو. ژوندي ملتونه خپل ملي ارزښتونه لکه ملي دودونه او روايات، ملي ادب او ملي ژبه، ملي ذوقونه، ملي اخلاق، ملي موسيقي او نور په ډېره ښه توگه ساتي. يو مهذب ملت له نورو ملتونو څخه علم، فن او صنعت اخلي، خو خپلې ملي ځانگړنې ساتي.

د افغانستان قومونه په گډه افغان واحد ملت جوړوي. هر څوک چې د افغانستان تابعيت ولري، افغان بلل کېږي، يعنې د افغان کلمه د افغانستان هر وگړي ته ويل کېږي.

افغان واحد ملت له بېلا بېلو قومونو څخه جوړ دی. په افغانستان کې مېشت قومونه ټول يو له بله سره وروڼه دي. په خپلو منځو کې ښې اړيکې لري. د افغانستان د ډېرو ولايتونو په بېلا بېلو سيمو او بېلا بېلو کليو کې د افغان واحد ملت بېلا بېل توکمونه اوسېږي او په ډېرې خوشحالی گډ ژوند سره کوي.

په ځانگړې توگه د گل پاچا الفت شعر هم د ملي يووالي مفهوم څرگندوي. شاعر ملي يووالی له يوه باغ سره تشبه کړی، لکه څنگه چې په باغ کې مختلفې ونې وي او

بېلا بېل رنګونه او مېوې لري، خو بيا هم له يوې وياليې څخه اوبه کېږي او يو له بل سره پيوند لري، همداسې په يو هېواد کې هم بېلا بېل قومونه ژوند کوي، خو د يو واحد ملت په نامه يادېږي. د دوی ګټه او تاوان، غم او خوشحالي او وياړونه سره شريک وي، يو له بله هيڅکله نه شي بېلېدای.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته په خپل وار سره شعر ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې د شعر مفهوم په کتابچو کې وليکي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې په شعر کې ارتباطي کلمې پيدا او په خپلو کتابچو کې وليکي لکه: ونه ـ پاڼه...

٤ـ ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي، هره ډله دې د شعر يو يو بيت ووايي او بله ډله دې هغه معنا کړي.

٥ـ زده کوونکي دې د ملي يووالي په مفهوم لنډې خبرې وکړي.

٦ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو د جمع شکل وليکي:

۱ـ چمن ۲ـ توپير ۳ـ واکدار ٤ـ ملت

۷ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:

نيلي، زهير، توکم، مهذب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ملي يووالي په اړه يوه لنډه ليکنه وکړي او هغه دې سبا ته په ټولګي کې واوروي.

اووم لوست

د ماینونو او ناچاودو توکو د نښو پېژندنه

زموږ ګران هېواد افغانستان د تېرو جګړو په کلونو کې د تباهیو او ویجاړیو ډګر و. د دغو جنګونو بېلا بېلو خواوو د خپلو مخالفینو د له منځه وړلو او مخنیوي لپاره تل ماینونه ښخول. د کلونو په اوږدو کې پر دغو ښخو شوو ماینونو بوټي راشنه شوي، باد و باران پرې شګې او خاورې اړولي دي. په دې ډول دغه خطرناک او وژونکي څیزونه د انسان له سترګو پټ دي، خو خطر یې زیات دی، انسان او حیوان تېپي کولای او وژلای شي.

د دې لپاره چې د دغه وژونکي څیز له خطره ځان او خپله ټولنه وژغورو، باید د ماینونو نښې وپېژنو او نورو ته یې هم ور وښیو.

- تاسو ماین پېژنئ؟
- تاسې د ماین په اړه څه معلومات لرئ؟
- ماین لرونکي سیمې او له ماین څخه پاکې شوې سیمې په کومو رنګونو نښه کېږي؟

ماینونه او ناچاودي توکي په هرځای کې پیدا کېدای شي. ډېره ګرانه او کله هم ناشونې ده چې ماینونه په سترګو ولیدل شي.

که چېرې تاسو په یوه داسې سیمه کې ژوند کوئ چې ماین پکې وي او یا د ماینونو په سیمه کې تګ راتګ کوئ، نو باید تل مو د ماینونو د علامو او د خطر نښو ته پام وي.

درې ډوله علامې د بېلا بېلو سیمو لپاره موجودې دي :

۱ـ رسمي علامې یا نښې:

هغه علامې دي چې د ماین پاکۍ د دفتر له خوا ایښودل شوې دي او درې رنګونه لري:

- سرې رنګ شوې ډبرې د ماینونو د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر نښه ده.
- سپینې رنګ شوې ډبرې د پاکې سیمې نښه ده.

یادې شوې نښې کېدای شي چې پر دېوالونو، د جګړې په لومړۍ کرښه، د سړک ترڅنګ، رنګو شویو ودانیو او نورو سیمو کې وکارول شي.

په ځینو سیمو کې ځینې سیمټي ستنې لیدل کېږي چې یوه خوا یې سره او بله خوا یې سپینه رنګ شوې ده. سره خوا د خطر او سپین اړخ یې د پاکې سیمې نښه ده.

۲ـ نارسمي یا سیمه ییزې علامې یا نښې:

هغه علامې دي چې د خلکو له خوا ایښودل شوې دي، لکه:

- د ډبرو او خاورو کوټې یا ځلې.
- هغه نښه چې له لرګي او یا تیږې څخه جوړه شوې او د خطرناکې ساحې پر لور د اشارې په شکل ایښودل شوې وي.
- لرګي، د ونې ښاخونه او نور شیان چې سړک یې بند کړی وي.
- هغه ډبرې چې د سړک او لارې پر غاړه ایښودل شوې وي.
- د چلیپا نښه چې له لرګیو یا نورو شیانو څخه جوړه شوې وي او داسې نور.

۳_ د ماینونو او ناچاودو توکو د موجودیت احتمالي سیمې:

- هغه سیمې چې مخکې د جګړې سیمې وې.
- د ښارویو خرمن او یا هډوکي.
- نظامي مورچې او ښار ځایونه.
- وچ بوټي او هغه ځمکې چې بڼې یې بدلون موندلی وي.
- د وسلو او کارتوسو صندوقونه، کارتوس اود پوځي وسایلو خراب شوي پاتې شوني (بقایا).
- د سیمونو ټوټې او اغزي لرونکي سیمونه.
- هغه لارې او سړکونه چې کار ترې نه اخیستل کېږي.

د لوست اصلي پیغام:

سرې رنګ شوې ډبرې د ماین د خطر، ابي رنګ شوې ډبرې د ناچاودو توکو د خطر او سپینې رنګ شوې ډبرې د پاکې سیمې نښې دي.

زده کوونکي دې دغه نښې په پام کې ولري او د کور نور کسان او همزولي دې هم په دغو خطرونو پوه کړي.

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې متن په وار سره ولولي او د ماینونو په اړه دې د درس مفهوم په لنډه توګه ووايي.

۲_ زده کوونکي دې د لاندې رنګونو په اړه یوه یوه کرښه ولیکي چې دغه رنګونه د څه لپاره دي:

۱_ سور ۲_ سپین ۳_ ابي

۳_ د ماینونو او ناچاودو توکو احتمالي سیمې په ګوته کړئ.

۱_ ....

۲_ ....

۳_ ....

٤_ زده کوونکي دې په وار سره د ماین په اړه د خپلې سیمې معلومات او پېښې وړاندې کړي.

۵_ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړي:

- سرې رنګ شوې ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- ابي رنګ شوې ډبرې چې د .... د خطر نښه ده.
- سپینې رنګ شوې ډبرې د .... نښه ده.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ماین د پېښو په اړه له خپلې سیمې څخه د کیسې په ډول څو کرښې ولیکي، یعنې که د ماین د چاودلو په اړه یې کومه کیسه اورېدلې وي، یا یې په خپلو سترګو لیدلې وي، په لنډه توګه دې ولیکي.

اتم لوست

د امیر شیر علي خان واکمني او د پښتو ژبې وده

امیر شیرعلي خان د افغانستان په معاصر تاریخ کې یو مشهور واکمن دی. د امیردوست محمد خان زوی دی او دوه ځله یې پاچاهي کړې ده.

امیر شیر علي خان علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. د افغانستان په معاصر تاریخ کې لومړنی پاچا دی چې د پښتو ژبې د علمي او عملي پرمختګ لپاره یې کار کړی دی.

پښتو یې په پاچاهي دربار کې رواج کړه. د ده په دوره کې پښتو کتابونه چاپ شوي او د دې ژبې د ودې او پراختیا لپاره هلې ځلې شوي دي.

- د امیر شیر علي خان د واکمنۍ په وخت کې کوم پرمختګونه وشول؟
- امیر شیرعلي خان پښتو ژبې ته کوم خدمتونه کړي دي؟

د امیر دوست محمد خان تر مړینې وروسته چې د هغه زوی امیر شیرعلي خان واکمن شو، په هېواد کې د واک پر سر شخړې روانې وې. امیر شیرعلي خان له دغو ستونزو سره سره په خپله دوره کې د هېواد د ترقی او علمي سطحې د لوړولو لپاره هڅې کړې دي.

د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې لومړی ځل له هند څخه د چاپ لیتوګرافۍ (ډبرین) ماشینونه راوړل شول. په دې ماشینونو یې کتابونه، جریدې، نور مطبوعات او دولتي پاڼې چاپولې. په کابل کې د امیر شیرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه یې د شمس النهار او بله د مصطفاوي په نامه یادېده.

د امیر شېر علي خان په وخت کې د شمس النهار جریدې خپرېدل پیل شول. د شته معلوماتو له مخې دا په معاصر افغانستان کې لومړنۍ جریده وه. دې جریدې د نوي فکري غورځنګ د ودې لپاره مطالب خپرول. دغه نوی فکري غورځنګ د افغان سید جمال الدین او سید نورمحمد شاه له خوا رامنځته شوی و.

امیر شیر علي خان د پښتو ژبې ودې ته ځانګړې پاملرنه درلوده. د ده په وخت کې ځینې عسکري کتابونه له انګرېزي څخه پښتو ته وژباړل شول، لکه : پلی (پیاده) یو عسکري کتاب دی چې موضوع یې د عسکرو تمرین او قواعد دي. دغه کتاب قاضي عبدالقادر پېښوري پښتو ته ژباړلی دی او په ۱۸۷۲ مېلادي کال د کابل په بالا حصار کې چاپ شوی دی.

د عسکري قواعدو یو بل کتاب له انګرېزي ماخذونو څخه محمد ابراهیم خان ژباړلی دی. د دې کتاب یوه نسخه د امیر حبیب الله خان په مهر د اطلاعاتو او کلتور وزرات د خطي نسخو په کتابتون کې خوندي وه.

د امیر شیرعلي خان په وخت کې ځینې دیني، مذهبي او تعلیمي کتابونه هم لیکل شوي دي، لکه: د فیض محمد اخونزاده ((روضة‌المجاهدین)) او د دوست محمد خټک ((تفسیر بدرمنیر او بحر العلوم)).

فیض محمد اخونزاده د روضة‌المجاهدین په پای کې د امیر شېرعلي خان ستاینه په دې ډول کړې ده:

په جهان کې ډېر ساعي يم
د تمام اسلام داعي يم
نور چا کړي کتابونه
په جهان کې تصنيفونه
ما کړ دا بحث بيان
په پارسو پښتو عيان
دا امير د دين مجلي
مسمٰی په شير علي

دوست محمد خټک د همدغه وخت يو بل ليکوال او شاعر دی. د نوموړي د نسب لړۍ د خوشحال خان بابا تر کورنۍ رسېږي. دوست محمد خټک د ((تفسير بدرمنير او بحرالعلوم)) په نامه کتابونه په همدغه وخت کې ليکلي دي. دوست محمد خټک د بحرالعلوم کتاب د امير شېر علي خان په نامه داسې پای ته رسولی دی:

د امير د شاهۍ زور دی
عالم ده وته نسکور دی
په کابل کې جانشين دی
حکمرانه يې نګين دی
کندهار او هرات دينه
چې د ده حکمونه ورينه
پسې بلخ دی برادره
تر خيبره بهره وره
له امير دوست محمد خانه
دی خلف دی قدر دانه

نورمحمد نوري ((کندهاری)) هم د امیر شیرعلي خان د وخت یو ښه لیکوال دی. نوموړی په سندهي، عربي، انګلیسي، پارسي او اردو ژبو ښه پوهېده. نورمحمد نوري د ((تحفة الامیر)) په نامه کتاب په ۱۲۸۲ هـ . ق . کال کې بشپړ کړی، دا د پښتو ژبې ګرامر دی چې په پارسي ژبه لیکل شوی دی. ((ګلشن امارت)) د نوري یو بل تاریخي کتاب دی چې په ۱۲۸۷ هـ . ق . کال کې په پارسي لیکل شوی دی او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې په کابل کې چاپ شوی دی. نوري ((د افغانستان تاریخ)) په نامه یو بل کتاب هم لیکلی دی.

امیر شیرعلي خان امر کړی و چې ټول عسکري تمرینونه باید په پښتو وي. د دې امیر په وخت کې به تعلیماتنامې، لیکونه او فرمانونه هم ټول په پښتو لیکل کېدل.

امیر شیر علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب، بولې (قوماندې) او عناوین په پښتو کړل، لکه:

رتبه	پښتو لقب
سپه سالار	ټول مشر
نایب سالار	سر غنډ مشر
جرنیل	غنډ مشر
برګډ	پنځر (پنځه زر) مشر
صوبه دار	بلوك مشر
کرنیل	زرمشر
کپتان	سل مشر
حواله دار	لس مشر

د ملکي مامورينو القاب داسې پښتو شوي دي.

رتبه	پښتو القاب
صدراعظم	لوی مختار
خارجه وزير	لوی معين د باندې
حشمت الملک	لوی معين د غرو
مستوفي	لوی ملک
دبيرالملک	لوی کښلی

د متن لنډيز:

امير شير علي خان يو علم پالونکی او ترقي خوښوونکی پاچا و. ده له هند څخه د چاپ ډبرين ماشينونه راوړل او د کتابونو، جريدو او دولتي پاڼو په خپرولو يې پيل وکړ. په کابل کې يې دوه مطبعې جوړې کړې چې يوه يې د شمس النهار او بله يې د مصطفاوي په نامه يادېده. امير شير علي خان په خپل وخت کې ټول عسکري القاب او بولې (قوماندې) په پښتو کړې.

امير شيرعلي خان د پښتو ژبې له ودې او پرمختګ سره ځانګړې مينه لرله.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي.

- د امير شيرعلي خان په وخت کې په کابل کې کومې مطبعې جوړې شوې؟ نومونه يې واخلئ.
- د امير شيرعلي خان په وخت کې پلې کېدونکی نوی فکري غورځنګ د چا له خوا رامنځته شوی و؟

◆ د امیر شېرعلي خان په وخت کې کوم دیني او مذهبي کتابونه د چا له خوا ولیکل شول؟

۲ـ زده کوونکي دې هر یو په وار سره متن په لوړ اواز ولولي او نور دې ورته غوږ ونیسي.

۳ـ د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړئ:

په کابل کې د امیر شېرعلي خان په وخت کې دوه مطبعې جوړې شوې، یوه د ....او بله د .... په نامه یادېده.

امیر شیرعلي خان په خپل وخت کې ټول عسکري .... پښتو کړل.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو گروپونو ووېشل شي، د هر گروپ استازی دې په وار سره د درس مفهوم ووایي او نور دې ترې پوښتنې وکړي.

٥ـ زده کوونکي دې مفرد ، مؤنث او جمع مؤنث نومونه له متن څخه راوباسي او په ټولگي کې دې یې ولولي.

٦ـ د امیر شیرعلي خان په وخت کې دغه لاندې کتابونه لیکل شوي، زده کوونکي دې د هر کتاب مخ ته د هغه د لیکوال نوم ولیکي:

۱ـ روضة المجاهدین

۲ـ تفسیر بدر منیر

۳ـ بحر العلوم

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې په څو کرښو کې د امیر شېر علي خان تر دورې راوروسته د پښتو د ودې په اړه لس کرښې ولیکي.

نهم لوست

نورستان

د لوی ننګرهار نوم به مو له خپلو مشرانو اورېدلی وي. لوی ننګرهار د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. یو وخت د مشرقي د اعلیٰ حکومت په نامه یادېده.

په لوی ننګرهار کې په خپله اوسنی ننګرهار، کونړ، لغمان او اوسنی نورستان ټول شامل وو.

بیا وروسته لغمان او کونړ د جلا ولایتونو په توګه ومنل شول، خو د نورستان ډېره برخه لا تر وروستیو پورې په کونړ او څه یې په لغمان پورې تړلې وه چې بیا د یو مستقل ولایت په توګه ومنل شو.

راځئ چې د خپل هېواد دغه غرنی ښېرازه او سمسوره سیمه او وګړي لږ وپېژنو.

- تاسې د هېواد د ختیځو ولایتونو په اړه څه معلومات لرئ؟
- د نورستان کومې ځانګړنې تر ټولو زیاتې په زړه پورې دي؟

افغانستان ۳٤ ولایتونه لري، یو یې نورستان دی چې په دې وروستیو کې د ولایت په توګه منل شوی دی. د نورستان زیاتره برخې، لکه: کامدېش، برګمټال، وایګل دره، واما او پارون پخوا په کونړ ولایت پورې او یو څه برخې یې په لغمان ولایت پورې تړلې وې.

نورستان په عمومي ډول په درېو برخو وېشل کېږي: ختیځ نورستان چې کامدېش او برګمټال پکې راځي. مرکزي نورستان چې وایګل دره، واما، پارون او کنتیوا پکې راځي او غربي نورستان چې دواب، نورګرام او منډول ولسوالۍ په کې شاملې دي.

د نورستان پخوانی نوم کافرستان و او د امیر عبدالرحمان خان تر واکمنۍ پورې یې وګړو ځانګړی دین درلود. د دغه دین پیروان لاتر اوسه د چترال په یوه سیمه کې پاتې دي چې کلش یې بولي.

نورستان ډېر سمسور غرنی ولایت دی. زیاتره غرونه یې په طبیعي ځنګلونو پټ دي، هوا یې په اوړي کې ډېره معتدله او د ژمي ډېره سړه ده. نښتر، سروه، کاچل، سرپ څېړۍ، غوړه څېړۍ، ښوون، چنارړنګی، وړښتي (غرنی بادام) انار او نورې یې هغه غرنۍ ونې دي چې په خپله راشنې کېږي.

غوز، توت، مرخنۍ، مڼه، خوباني (زردالو) ناک، انځر، شفتالو او نورې یې هغه ونې دي چې کښېنول کېږي. همدغو ونو بوټو او ځنګلونو نورستان ته ډېره ښکلا ښښلې ده. نورستان ډېر خوړونه، چینې او خو سیندونه هم لري. لنډۍ سیند، د پېچ سیند او د الینګار سیند د نورستان له غرونو څخه سرچینه اخلي. دغه غرونه د ختیځ هندوکش د غرونو لړۍ ده.

همدغو ځنګلونو، ونو، بوټو او خوړونو د څارویو د روزنې لپاره ښه او مناسب څړ ځایونه رامنځته کړي دي، ځکه خو نورستان د څارویو په روزنه کې ځانګړې شهرت لري. غواوې، غوایان، ګډان، مېږې، سېرلي او وزې یې مشهور څاروي دي.

د نورستان ولایت زیاتره برخه غرونو نیولې ده. د کرکیلې وړ ځمکې یې ډېرې لږې دي.

جوار، غنم، اوربشې، ږدن، لوبيا او الوګان يې مهم حاصلات دي.

د يادونې وړ ده چې په نورستان کې په دوديز ډول د کرکيلې چارې د ښځو او د څارويو د روزنې چارې د نارينه وو پر غاړه دي.

د نورستان ولايت مرکز پارون دی. نورستان د هندوکش د غرونو په لړۍ کې پروت دی، همدا لامل دی چې له يوې درې بلې درې ته تګ راتګ زياتره بايد پلې وي او د ژمي په موسم کې ناشونی وي. دا طبيعي خنډونه د دې لامل شوي چې د نورستانيانو ترمنځ اړيکې لږې کړي او ورو ورو په نورستاني ژبه کې لهجې رامنځته کړي او د وخت په تېرېدو په جلا ژبو واوړي.

نورستانيان يو اريايي ټبر دی چې تر اوسه يې د لرغوني اريايي ژوندانه ډېر څه ساتلي دي. نورستانيان ځانګړې دودونه لري. عام لباس يې پرتوګ، کميس او پکول دی. ګېين، ګنډۍ، ډيګره او پايتاوې يې ځانګړی لباس دی.

د نورستان کلي زياتره دهسکو غرونو په لمنو کې جوړ شوي دي. د غوزانو، مرخنيو، انګورو او توتانو بڼونه او بهاند خوړونه يې د کليو ښکلا لا زياتوي. له غوزانو پرته د نورستان نورې مېوې د خرڅلاو بازار ته نه وړاندې کېږي.

څرګندونې

۱ــ ګډ ین: پېړ ورین پرتوګ چې تر زنګانه پورې وي او پر پرتاګه د پاسه اغوستل کېږي.

۲ــ ګنډۍ: د کورتۍ په څېر، خو ساده وي جېبونه نه لري او له وړیو پرته پکې نور څه هم نه وي کارول شوي.

۳ــ ډیګره: ګنډۍ او ډیګره دومره توپیر لري چې ګنډۍ ساده وي او د ډیګرې د لستوڼو چاپېره او ګرېوان رنګه او ګلدار وي. تر ګنډۍ یو څه لنډه هم وي.

٤ــ پایتاوې: یوه پېړه اوږده او پلنه ورینه پټۍ وي چې په ونو بوټو او غرونو کې یې د پنډیو د ژغورنې او د ستړیا د مخنیوي لپاره تر پنډیو تاووي.

د متن لنډيز:

نورستانيان يو اريايي توکم دی. ډېرې لرغونې اريايي ځانګړنې يې لا تر اوسه ساتلې دي. د کونړ، چترال، بدخشان او لغمان په منځ کې د هندوکش د غرونو په ختيځو لړيو کې اوسېږي. د اميرعبدالرحمان خان د واکمنۍ پر مهال يې د اسلام سپېڅلی دين منلی دی. د خلکو کسب يې زياتره څاروي روزنه او کرکيله ده.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او نور دې ورته غوږ ونيسي.

۲ ـ زده کوونکي دې د متن لنډ مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي، که ځواب نيمګړی وي، بل زده کوونکی دې هغه بشپړ کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه د ونو او مېوو نومونه په خپله کتابچه کې وليکي او بيادې هغه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته لنډ لنډ ځوابونه ووايي:

- په نورستان کې د کار وېش څه ډول دی؟
- په نورستان کې کومې غلې دانې کېږي؟ نومونه يې واخلئ.
- په متن کې موکومه برخه خوښه ده او ولې؟ خپل نظر څرګند کړئ.

۵ـ د نورستان مرکز په نښه کړئ او له سم ځواب نه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف ـ وايګل　　ب ـ برګمټال　　ج ـ کامدېش　　د ـ پارون

٦ـ په خپلو کتابچو کې لاندې مفرد نومونه په جمع او جمع نومونه په مفرد واړوئ.

مفرد نوم	جمع نوم
۱_ غوز................	۱_ ولایتونه ....
۲_ منېه................	۲_ ځنګلونه ....
۳_ توت	۳_ الوګان ....
٤_ سیند	٤_ خندېونه ....
٥_ لمنه	٥_ ځمکې ....

کورنۍ دنده

د نورستان د خلکو د دودونو په اړه له خپلو مشرانو څخه معلومات تر لاسه کړئ او په یو مخ کې یې ولیکئ.

پوهاند رښتین ادبي څېره

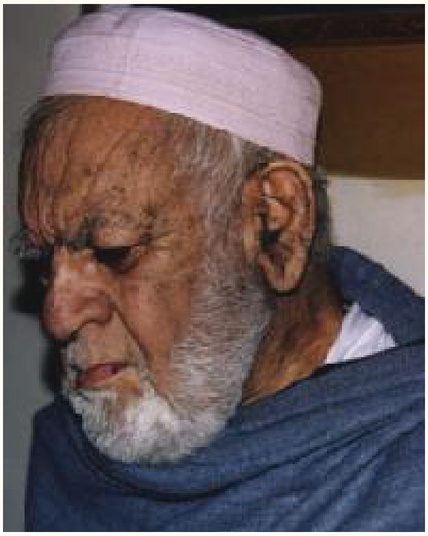

زموږ د ادبیاتو په معاصر تاریخ کې ځینې داسې نومیالۍ څېرې شته چې د پښتو ژبې د معاصر ادب پنځه ستورې یې بولي.

دغه پنځه ستوري : پوهاند عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پا چا الفت، عبدالرؤف بېنوا او پوهاند صدیق الله رښتین دي چې د معاصر ادب بنستونه یې ایښې او په ژبه او ادب کې ځانګړی مقام لري. په دې درس کې به د پوهاند صدیق الله رښتین په اړه معلومات ولولئ.

۱ـ د پښتو ادب د معاصرې دورې د دغو پنځو ستورو په اړه څومره معلومات لرئ؟

۲ـ پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونه لیکلي دي؟

پوهاند صدیق الله رښتین د افغانستان د معاصرو لیکوالو په ډله کې نومیالی لیکوال او ادیب دی. صدیق الله رښتین د مولوي تاج محمد زوی دی او په ۱۲۹۸ هـ . ش. کال د مومندو د ((سره کمر)) په یوه علمي کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړۍ زده کړې یې په خپله کورنۍ کې کړې دي. نورې زده کړې یې د ننګرهار د هډې (نجم المدارس) په مدرسه او د کابل په عربي دارالعلوم کې سرته رسولي دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۱۸ هـ . ش. کې د پښتو ټولنې په غړیتوب منل شوی دی. دا یې د رسمي دندې پیل دی او بیا یې بېلا بېلې دندې ترسره کړې دي. په پښتو ټولنه کې د قواعدو د څانګې مدیر، د پښتو ټولنې مرستیال، د پښتو ټولنې لوی مدیر او بیا رئیس و. په ۱۳۳۵ هـ . ش. کال کې د پوهنې وزارت مشاور او د ادبیاتو پوهنځي استاد مقرر شو.

پوهاند رښتین پر پښتو سربېره په دري، عربي او اردو ژبو هم ښه پوهېده. په دغو ژبو یې یو شمېر مقالې لیکلي او خپرې کړې دي. هغه په بېلا بېلو علمي موضاعاتو لکه: ګرامر، د ادبیاتو تاریخ، هنري نثر او نورو کې په لس ګونو کتابونه لیکلي دي چې ځینې یې دا دي:

د پښتو ادب تاریخ، پښتو ادبیات (رساله)، پښتانه شعراء دویم ټوک، د پښتو نثر هنداره، د پښتو ادب درې مشهورې کورنۍ، پښتو ګرامر په دري ژبه، پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه، پښتو ژبښودنه، د پښتو او سانسکریټ نژدیوالی، پښتو څېړنه، د هند سفر، د ننګرهار او قطغن سفر، د مصر سفر، د شوروي اتحاد سفر، نومیالي پوهان او غازیان، پیاوړي شاعران، روښان ستوري، ادبي او تاریخي سمونې او نور.

د پوهاند رښتین د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر څه د پاسه اتیاوو ته رسېږي. همدارنګه یې په سلګونو مقالې په بېلا بېلو خپرونو کې خپرې شوې دي. نوموړي د لیکوالۍ په پیل کې شاعري هم کړې ده، خو وروسته یې یوازې نثر ته مخه کړې ده او په دې ډګر کې ډېر زیات راڅلېدلی دی. پوهاند رښتین په ادبي هنري نثر کې پوخ لاس درلود او په دې ډګر کې یې ډېر کار کړی دی. هغه ډېر شمېر زلمي لیکوال روزلي او د خپل ادب خدمت ته یې چمتو کړي دي.

پوهاند رښتین په ۱۳۷۷ هـ . ش. کال کې له نړۍ سترګې پټې کړې او د ننګرهار په بهسودو کې د کونړ د لوی سړک پر غاړه خاورو ته وسپارل شو.

د پوهاند رښتین د نثر یوه بېلګه :

وايي چې ښه شاعر د قوم سترګې او د حال ترجمان دی. دی په خپله ژبه د خپل چاپېریال ترجماني کوي. د اصلاحي نظر لوی خاوند وي. په خپل ذاتي نظر پسې نه ګرځي. د ودانۍ کارونه يې خوښېږي او په شعر کې يې د یو څرګند او عالي مرام پلوشې ځلېږي. اشعار يې د قام او وطن له درده ډک وي. کله يې شعر د تورې پرک او کله د ژوند بربښنا وي. خيال يې قوي او عزم يې ټینګ وي، څه چې وايي هغه په خپله هم کوي. د وینا او عمل ترمنځ يې پوره نژدېوالی موجود وي. رښتیا وايي او په رښتیاوو پسې ګرځي. د قام په درد ښه پوهېږي. د اشعارو په پردو کې يې تاریخونه پراته وي. د لوړ همت او اوچت خيال څښتن وي. هر څه نه وايي، حق وايي، حق غواړي او حق لټوي.

د خوږمنو د زړه همراز او همخیال وي. د ولس په ژبه غږېږي. په کړو لارو نه درومي. خوشامنګر او غوړه مال نه وي او د شعر مرغلرې په کونجکو نه پلوري، لکه چې خوشحال خټک ویلي دي :

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

د باغ ننداره

یو سهار شومه روان د باغ په لوري
په اسمان کې ښکارېده لا ښکلي ستوري
باغ ته لاړم یو عجب ښکلی ګلشن و
د ښایسته ښایسته بلبلو نشیمن و
قسم قسم سرودونه د مرغانو
په دې باغ کې چغهار و د توتیانو
نسیم هسې په مزه و الوتلی
له فرحته واړه باغ و غوړېدلی
د قدرت تابلو رنګینه ښایسته وه
د هر بوټي غېږ کې اېښې ګلدسته وه
لمر راوخوت له مشرق څخه رڼا شوه
هر طرف ته د ژوندیو شور غوغا شوه
سیوري پر یوتل سجدې باندې قبلې ته
په تعظیم او احترام مخ د کعبې ته
زر زري وړانګې د لمر پرې راخپرې شوې
ګرچاپېره د اسمان لمنې سرې شوې
سپینو پرخو چې دا وړانګې ولیدلې
له خوښیه تولې پورته والوتلې
تازګي د بوټو زیاته له پخوا شوه
د غوټیو خولګې وازه په خندا شوه
جوړ په باغ کې لا یو بل رنګه حالت شو
تا به وې پاچا له خوبه را اوچت شو

د متن لنډیز:

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې یو نومیالی ادیب او لیکوال دی. په بېلا بېلو موضوعاتو کې یې په لس گونو کتابونه لیکلي دي. ډېر کسان یې د خپلې ژبې، ادب او هېواد د خدمت لپاره روزلي دي. لکه نوم او تخلص چې یې د صداقت او رښتینولی استازیتوب کوي، په عملي ژوندانه کې هم خپل هېواد، خپلې ژبې او خپلو هېوادوالو ته صادق او رښتینی و.

پوهاند رښتین د پښتو ژبې او ادب له هغو بنسټ ایښودونکو څخه دی چې د پښتو ژبې گرامر، ادب تاریخ، څېړنې او هنري نثر په برخه کې یې مهم کارونه سرته رسولي او ډېر ارزښتمن اثار ترې راپاتې دي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي :

پوهاند صديق الله رښتين د پښتو ژبې او ادب په کومو برخو کې کتابونه ليکلي دي؟

۲ ــ زده کوونکي دې په چوپه خوله متن ولولي او لنډ مفهوم دې يې په پنځه پنځه کرښو کې په خپلو کتابچو کې وليکي او هغه دې په وار سره په ټولګي کې ولولي.

۳ــ زده کوونکي دې په وار سره د ((ښه شاعر)) متن په لوړ اواز په ټولګي کې ولولي.

٤ــ زده کوونکي دې د پوهاند رښتين د مهمو کتابونو نومونه واخلي.

٥ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه دکتاب د پای له برخې معنا او په جملو کې دې يې وکاروي :

۱ــ مدام ۲ــ عالي ۳ــهمراز ٤ــنوميالی ٥ــ دردانې

٦ ــ زده کوونکي دې د خوشحال بابا دا لاندې شعر معنا کړي :

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

۷ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي د ((ښه شاعر)) په متن کې دې يوه ډله مفرد مذکر نومونه او بله ډله دې جمع مذکر نومونه پيدا کړي.

کورنۍ دنده

د پښتو د معاصر ادب د پنځو ستورو له ډلې څخه د هر يوه په اړه چې تاسو ته اسانه وي، په خپله کورنۍ يا شاوخوا کې پوښتنه وکړئ او شپږ شپږ کرښې يې د ژوند يا کتابونو او يا هم د شعر او نثر په اړه وليکئ، سباته يې ټولګي ته درسره راوړئ او په خپل خپل نوبت يې ولولئ.

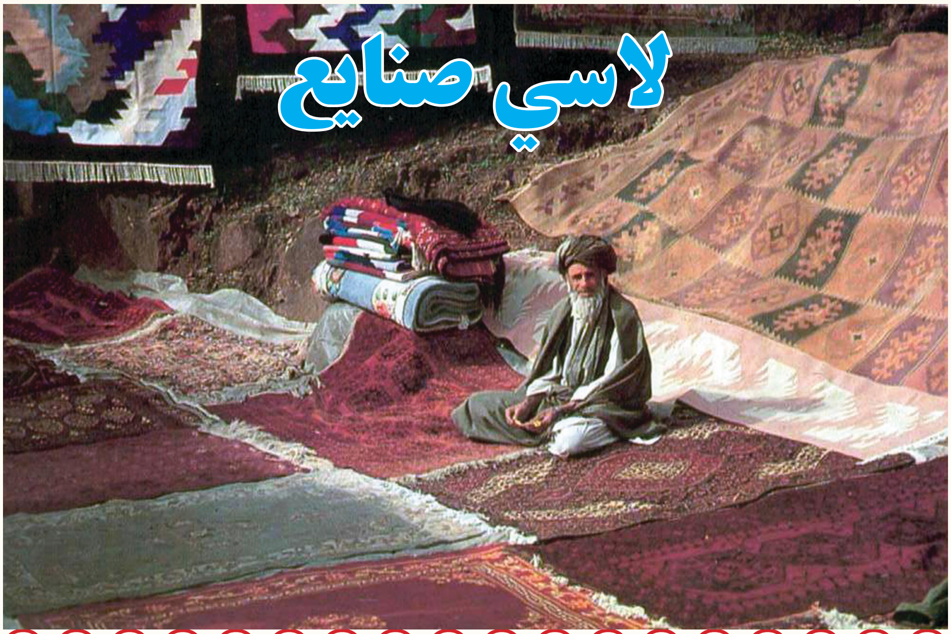

■ لاسي صنايع څه ته وايي؟

د ماشيني صنعت تر څنګ، لاسي صنعت هم د يو هېواد په اقتصادي او کلتوري پياوړتيا کې ډېر لوی ارزښت لري. لاسي صنايع ډېره لرغوني تاريخچه لري. انسانانو د خپلې اړتيا له مخې له هماغو لومړنيو دورو څخه د لاسي صنايعو کار ته لاس اچولی. دوی په خپله خوښه د لومړنيو موادو بڼه اړولې او د خپلې اړتيا وړشيان يې ترينه جوړ کړي دي. بيا وروسته ورسره ښکلا هم ملګرې شوې او د يو څيز په جوړونه کې يې ښکلا هم په پام کې نيولې ده. په افغانستان کې هم لاسي صنايع اوږد تاريخ لري او مختلف ډولونه يې دود دي چې په دې درس کې پرې خبرې کوو.

■ لاسي صنايع د انسانانو په ژوند کې څه تاثير لري؟

■ په افغانستان کې کوم ډول لاسي صنايع دود دي؟

د خامو او لومړنيو موادو بدلون په داسې يو شي چې د وګړو د استفادې وړ وګرځي صنعت نومېږي. صنعت په دوه ډوله دی: ماشيني او لاسي. ماشيني صنايع د ماشين له لارې توليدېږي او لاسي صنايع هغه دي چې په لاسونو جوړېږي. د بېلګې په توګه که لرګی خام مواد وګڼو، نو کله چې ترکاڼ له هغو څخه کرکۍ، دروازې او مېزونه جوړوي، همدا د لاسي صنعت يو بهير دی، خو په دې شرط چې په جوړېدونکو شيانو او څيزونو کې به ښکلا او ظرافت هم په پام کې ساتي.

زموږ په ګران هېواد کې لاسي صنايع ډېر لرغونی تاريخ لري. د ډېرو پخوانيو لاسي صنايعو اثار چې د کار اسباب، ګاڼې، سکې، د ښکار وسايل او نور پکې دي، ليدل شوي دي. اوس هم لاسي صنايع زموږ په هېواد کې ديو شمېر خلکو کسب او بوختيا ده چې پر اقتصادي ارزښت سربېره کلتوري ارزښت هم لري. هغه شيان چې د کليو، باندېو او ښارونو ښځې، نارينه، نجونې او هلکان يې په خپلو لاسونو جوړوي او يايې په جوړښت کې له ساده وسايلو څخه کار اخلي، لاسي صنايع بلل کېږي. لاسي صنايع نه يوازې زموږ ضرورتونه پوره کوي، بلکې زموږ ژوند او د استوګنې چاپېريال هم ښکلی کوي. د هرې سيمې لاسي صنايع د خپلې سيمې له خامو موادو څخه جوړېږي. په بله وينا هغه مواد چې په هماغه سيمه کې پيدا کېږي او خلک يې په اسانه او ارزانه بيه ترلاسه کوي، لاسي صنايع ترې جوړوي. لکه څنګه چې وړۍ، وژغنې زموږ د هېواد په شمالي مرکزي او لويديځو برخو کې ډېرې پيداکېږي، نو له هغو څخه غالۍ، ټغرې، ليمڅې، برک، شړۍ، بنينونه، واسکټونه، جورابې، دستکشې او نور شيان جوړوي. په پکتيا کې مزري ډېر پيدا کېږي او له هغه څخه شکرۍ، ټوکرۍ، خولۍ، او ببوزي (لاسي پکي) جوړوي.

پروان او استالف د ښکلو خټينو لوښو له کبله مشهور دي چې د لوښو مختلف ډولونه، لکه کاسې، صراحۍ، شمعه دانونه، غابونه او نور په ډېره ښکلې بڼه جوړوي. همدرانګه د دغې سيمې ګلدانونه، پيالې، کټوۍ، منګې، چاټۍ او نور هم ډېر مشهور دي.

په کندهار او هرات کې له وريښمو څخه ښکلي سکوی (خامکونه)، دسمالونه او لنګۍ جوړوي. په شمال کې له سونډو څخه پړې، بوجۍ او رسۍ جوړوي. همدرانګه په بغلان

او هرات کې خامک، ګلدوزي او نور د ګنډلو دود شته چې مصنوعات يې په هېواد او بهر کې خوښوونکي لري.

په کونړ او نورستان کې له لرګي څخه پر دروازو او کړکيو سربېره مختلف ښکلي لرګين شيان جوړوي چې خورا مشهور دي.

له څرمنې څخه څپلۍ، بوټان، بکسونه او نور شيان دهېواد په زياتو برخو کې جوړېږي.

په دې توګه ويلای شو چې د لاسي صنايعو مختلف ډولونه اوس هم په افغانستان کې دود دي چې له يوې خوا اقتصاد پياوړی کوي او له بلې خوا زموږ د کلتور يوه غني برخه جوړوي.

د متن لنډيز:

لاسي صنايع ډېره لرغونې او اوږده تاريخچه لري. زموږ په هېواد کې هم لاسي صنايع له لرغونو زمانو څخه دود دي.

په بېلا بېلو ولايتونو او سيمو کې بېلا بېل لاسي صنايع دود دي، لکه : خاورين لوښي، له وريښمو ښکلي ګنډونه او کالي، له لرګيو څخه مختلف اړين اوزينتي شيان، لاسي ګنډون لکه ګلدوزي، خامك، تار شمېر او نور. لاسي صنايع که له يوې خوا زموږ اقتصاد پياوړی کوي او اړتياوې مو لېږې کوي، له بله پلوه زموږ کلتور هم غني کوي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ اواز ولولي او بيا دې د لاسي صنايعو په ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان په مختلفو ځایونو کې د لاسي صنايعو د تولید سیمې په ګوته کړي.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې عام نومونه او خاص نومونه په نښه کړي او په وار سره دې په ټولګي کې ووايي.

٤ـ زده کوونکي دې د لاسي صنايعو ډولونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په ټولګي کې واوروي.

۵ـ زموږ په هېواد کې د خاورو مختلف لوښي په کومه سیمه کې جوړېږي؟

الف : بغلان ب : کونړ ج: هرات د: استالف

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې وګوري چې په سیمه کې يې کوم لاسي صنايع جوړېږي، په دې هکله دې یو مخ په خپله کتابچه کې ولیکي او بیا دې په بله ورځ په ټولګي کې واوروي.

مړکه د پښتو

د امیر حبیب الله خان تر مړینې وروسته د هغه زوی امان الله خان د افغانستان واکمن شو. امان الله خان د غازي امان الله خان په نامه مشهور دی. نوموړی خپلواکي غوښتونکی، ترقي خوښوونکی او ادبپالونکی پاچا و. په ۱۲۹۸ هـ . ش . کې یې په رسمي توګه یو ځل بیا افغانستان خپلواک اعلان کړ.

- تر امان الله خان د مخه په پښتو کې کوم کتابونه او رسالې چاپ شوي دي؟
- غازي امان الله خان خپلې ژبې ته څه خدمت کړی دی؟

د پښتو ژبې د پراختیا او پر مختیا لپاره غازي امان الله خان د پاچاهي ارګ په شمالي برج کې په ۱۳۰۱ هـ . ش. کې یوه علمي تحقیقي ټولنه جوړه کړه چې د ((مرکه د پښتو)) په نامه وبلله شوه. په ۱۳۰۲ هـ . ش . کال کې د افغانستان د اساسي تشکیلاتو د نظامنامې د حکم له مخې د پوهنې وزارت د درېم ریاست په توګه وپېژندل شوه.

غازي امان الله خان د خپلې واکمنۍ په دوره کې په ۱۳۰٤ هـ . ش . کال کې کندهار ته تللی و او د هغې سیمې خلکو ته یې ویلي وو:

((غواړم په پښتو ژبه چې زه ورسره ډېره مینه لرم، ستاسې سره خبرې وکړم)) دا خبرې له پښتو ژبې سره د هغه ترقي غوښتونکي ټولواک مینه څرګندوي. همدا مینه وه چې غازي امان الله خان د پښتو ژبې د علمي او فرهنګي ودې لپاره ډېرې هلې ځلې وکړې. د امیر عبدالرحمان خان او امیر حبیب الله خان د واکمنیو په وخت کې هم ځینې کتابونه، رسالې او ځینې ژباړې چاپ شوي، خو د افغانستان لومړنی اساسي قانون چې هغه وخت یې ((اساسي نظامنامه)) بلله، لومړی ځل د امان الله خان په امر په پښتو ولیکل شو. وروسته بیا نورې ډېرې نظامنامې په پښتو ولیکل شوې. په ښوونځیو کې په پښتو تدریس پیل شو او کتابونه هم په پښتو شول. په پښتني سیمو کې به پاچا او ملکي مامورینو ته په پښتو ویناوې کولې. پښتني سیمو ته به فرمانونه هم په پښتو لېږل کېدل. په اخبارونو کې هم پښتو ژبه زیاته شوه. په ۱۳۰۳ هـ . ش . کال کې غازي امان الله خان امر وکړ چې د کندهار د سیمې په اخبار ((طلوع افغان)) کې دې هم پښتو مطالب خپاره شي.

((مرکه د پښتو)) دولس کسه غړي درلودل چې له بېلا بېلو سیمو څخه وو. لومړنی مشر یې د هغه وخت لوی او نومیالی عالم مولوي عبدالواسع اخونزاده و. دغې ټولنې د خپل کار په پیل کې په پښتو یو اعلان خپور کړ او له پښتنو څخه یې د پښتو ژبې د پالنې په لاره کې مرسته وغوښتله. په دغه اعلان کې راغلي وو:

ـ هر نوم دې په پښتو ولیکل شي او مرکه د پښتو ته دې راولېږل شي.

ـ هر پښتون چې په پښتو کې پوهه لري او غواړي چې مرکې ته ځان ورننباسي، خپله

غوښتنه دې ولیکي او مرکې ته دې یې راواستوي.

ـ د پښتني سیمو هر پښتو پوه دې د خپلې سیمې ځانګړې لغتونه راغونډ او په لیکلې بڼه دې یې مرکې ته راواستوي.

((مرکې د پښتو)) ځینې مهم کتابونه هم لیکلي وو. ((یوازنۍ پښتو)) او ((پښتو پښویه)) دوه مهم کتابونه یې چاپ شوي دي. دوه مهم قاموسونه یې ترتیب او تدوین کړي وو، خو له بده مرغه دغه دوه قاموسونه تر چاپ د مخه له منځه لاړل. د دغو دوو قاموسونو په ترتیب او تدوین کې ډېره ونډه د ((مرکې د پښتو)) د دویم مشر عبدالرحمٰن لودین وه. د دغو قاموسونو یوه برخه د دغې مرکې د یوه غړي ملا محمد ((ساپي)) په وسیله د هغه د زوی عبدالله خان افغاني نویس لاس ته ورغلې او په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال کې یې دغه نسخه له یو څه زیاتونو سره چاپ کړې ده.

د متن لنډیز:

غازي امان الله خان پر کلتور مین واکمن و. د پښتو ژبې د علمي او فرهنګي پرمختګ لپاره یې ((مرکه د پښتو)) جوړه کړه. په اخبارونو او نورو خپرونو کې یې د پښتو مطالبو د خپرولو امر وکړ. پښتني سیمو ته یې په پښتو فرمانونه لېږل پیل کړل. په ښوونځیو کې یې په پښتو تدریس پیل کړ. لومړنی اساسي قانون او نور قوانین یې په پښتو ولیکل.

د امان الله خان په دوره کې په عملي ډول د پښتو ژبې د علمي پرمختګ لپاره کار پیل شو.

مرکې د پښتو ځینې مهم کتابونه لکه ((یوازنۍ پښتو)) او ((پښتو پښویه)) تر لیکلو وروسته چاپ او خپاره کړل. دوه قاموسونه یې هم ولیکل، خو له بده مرغه په هغه وخت کې چاپ نه شول.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او بیا دې د متن مفهوم په لنډ ډول ووايي.

۲ـ ((مرکه د پښتو)) څه وخت جوړه شوه او کوم کارونه یې سرته ورسول. کارونه یې په یو لست کې ترتیب کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه په نښه کړي او بیا دې یې په ټولګي کې په لوړ اواز ووايي.

٤ـ د ((مرکه د پښتو)) لومړی مشر په پنسل په نښه کړئ :

الف: مولوي عبدالواسع اخونزاده — ب: عبدالرحمٰن لودین

ج: ملا محمد ساپی — د: عبدالله خان افغاني نویس

٥ـ زده‌کوونکي دې د متن مهم ټکي پخپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې یې واوروي.

٦ـ د ((مرکه د پښتو)) څخه د مخه که د پښتو ژبې په اړه کوم کارونه شوي وي، زده‌کوونکي دې یې څو مثالونه ووايي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هغو مرکزونو په اړه څو کرښې ولیکي چې د پښتو ژبې د علمي او کلتوري ودې لپاره کار کوي.

نومځري (ضميرونه)

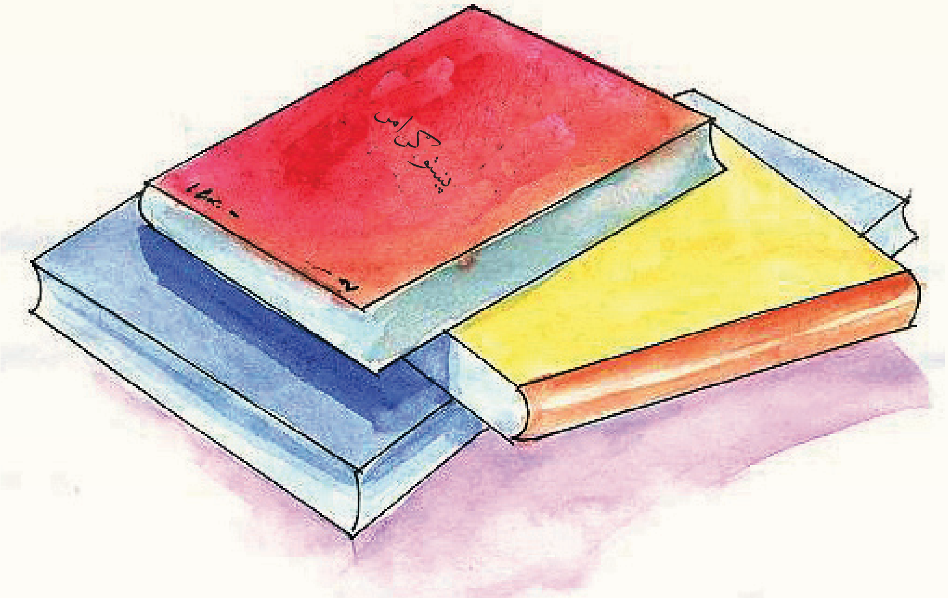

دګرامر له لوستو څخه په ښوونځيو او پوهنځيو کې موخه داده چې ژبه سمه ولیکلای او ولوستلای شو او ځان له تېروتنو څخه وژغورو. نومځري هم دګرامر یوه برخه ده چې په ژبه کې ښکلا او لنډون رامنځته کوي او د نومونو د تکرار مخه نیسي.

تاسې په اووم ټولګي کې نوم او د نوم ډولونه، صفت او د صفت ډولونه ولوستل، په دې لوست کې به نومځري وپېژنو.

- نومځري څه ته وايي او ولې کارېږي؟
- که په ژبه کې نومځري ونه کارول شي، نو په خبرو یا لیکنه کې به کومه ستونزه رامنځته شي؟

نومځرى هغه کلمه ده چې د نامه پرځاى کارېږي او د نوم د تکرار مخه نيسي.
نومځري د جنس، عدد، حالت او شخص له مخې گردانېږي.

د نومځرو ډولونه:
١ـ ځانگړي نومځري (شخصي ضميرونه)
٢ـ ملکي يا اضافي نومځري
٣ـ اشاري نومځري
٤ـ استفهامي نومځري
٥ـ پلوي نومځري
٦ـ مبهم نومځري
٧ـ اشتراکي نومځري

١ـ ځانگړي نومځري:

ځانگړي نومځري د کسانو يا اشخاصو پر ځاى کارېږي او په دوه ډوله دي:
غښتلي نومځري او کمزوري نومځري.

الف ـ غښتلي نومځري يا منفصل ضميرونه :

په يوازې توګه کاريږي، له بلې کلمې سره پيوست نه راځي او په خپلواکه توګه معنا ورکوي.

اشخاص		مفرد		جمع
۱		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت
		زه	ما	موږ
۲		ته	تا	تاسې (تاسو)
۳	نارينه	دی هغه	ده هغه	دوی هغوی
	ښځينه	دا هغه	دې هغې	دوی هغوی

ب ـ کمزوري نومځري (متصل ضميرونه):

دا نومځري په خپلواکه ډول نه کاريږي، له نورو نومونو سره چې وکاريږي خپله معنا څرګندوي.

شخص	مفرد	جمع
۱	مې	مو
۲	دې	مو
۳	يې	يې

لکه: کتاب مې راکړه، کتاب دې واخله، کتاب يې واخيست، کتابونه مو واخيستل، کتابونه يې واخيستل، کتابونه مو واخلئ.

۲ـ ملکي یا اضافي نومځري:

یو څیز په څه یا چا پورې اړوند بولي یا په بله وینا یو شی د څه یا چا ګڼي.

اشخاص	مفرد		جمع
۱	زما		زموږ
۲	ستا		ستاسې
۳	نارینه	د ده	د دوی
	ښځینه	د دې	د دوی

لکه : زما کتاب راکړه. زموږ کتابونه یوسه. ستا کتاب راکړه.

ستاسې کتابونه واخلئ. د ده کتاب څه شو؟ ددې کتاب چېرته دی؟

د دوی کتابونه څه شول؟

۳ـ اشاري نومځري:

هغه نومځري دي چې اشخاصو او څیزونو ته اشاره کوي او د هغو پر ځای کارېږي.

ګڼه	واټن (فاصله)	مفرد		جمع	
		اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت	اوښتی حالت
۱	لنډ	دغه	دغه	دغه	دغو
		دغه	دغې	دغه	دغو
۲	لیرې	هغه	هغه	هغه	هغو
		هغه	هغې	هغه	هغو
۳	لا لیرې	هوغه	هوغه	هوغه	هوغه
		هوغه	هوغې	هوغه	هوغو

٤_ استفهامي یا پوښتنیز نومځري :

د پوښتنې لپاره کارېږي. د شخص، وخت، ځای ځرنګوالی او څومره والي له مخې لاندې ډولونه لري :

څوک : د شخص لپاره کارېږي، لکه : څوک راغی؟

چا: د څوک اوښتی شکل دی او د شخص لپاره کارېږي، لکه: چا وژړل؟

کوم (کومه) : د شخص او شیانو لپاره کارېږي، لکه: کومه ښځه ځي؟ کوم سړی ځي؟

کله : د وخت پوښتنه کوي او نه ګردانېږي، لکه : کله راغی؟

کله راغله؟، کله به راشي؟، کله لاړ؟، کله لاړه؟

څنګه : د یو شخص، شي یا عمل ځرنګوالی پوښتي، لکه څنګه دې ولیکه؟

څنګه دې رسم کړ؟ څنګه دې میدان پاک کړ؟

څو: د اشخاصو او شیانو شمېر پوښتي، ځکه نو د جمع په شکل کارېږي، لکه:

څو زده کوونکي راغلي وو؟ څو قلمونه دې وپېرل؟ څو کسانو ډوډۍ خوړلې ده؟

څومره : د اشخاصو او شیانو شمېر او د ځرنګوالي او څومره والي درجه ښيي، لکه : څومره زده کوونکي دې ولیدل؟ څومره کبان دې ونیول؟ څومره ښکلی دی؟ څومره تود دی؟

ولې: د یوه عمل او پېښې لامل پوښتي، لکه : ولې راغلې؟ ولې درس نه لولې؟ ولې جومات ته نه ځې؟

د معاصر لیکوال محمد ایوب خان اڅکزي لاندېنی نثر ولولئ:

اعتبارات

وايي چې يوه ورځ ملکه په خپل محل کې په يوه کار مشغوله وه، دروازه وټکېدله، ويلې څوک يې؟ ورته وويل شول چې وليعهد.

ملکې اعتنا ونه کړه او خپل مشغوليت يې جاري وساته.

د کافي انتظاره بعد، بيا دروازه وټکول شوه، ملکې وويلې څوک يې؟

جواب ورکړل شو چې ستا فرمانبردار زوی.

ملکې فوراً دروازه ورخلاصه کړه او ورته و يې ويل چې گوره زويه! همېشه کوښښ وکړه چې په دنيا کې په خپلو انساني اوصافو او خويونو وپېژندل شې، ولې چې دنياوي حيثيت اضافي او اعتباري شی دی چې هر وخت پناه کېدونکی دی.

الف: په پورته نثر کې ضميرونه پيدا کړئ.

ب: د نثر مفهوم په خپلو عباراتو کې ووایاست:

۵ـ پلوي نومځري :

د اشخاصو له پلوه د يوه عمل پلو يا لوری ښيي او تل تر فعل د مخه راځي. دا نومځري درې بڼې لري:

(را، در، ور)

را: د متکلم (لومړي شخص) لوری ښيي، لکه : راکړه، راوړه، راواخله او نور.

در: د مخاطب (دويم شخص) لوری ښيي، لکه : درواخله، درپورې کړه، درځه او نور.

ور: د غايب (دريم شخص) لوری ښيي، لکه : ورکړه، ورووړه، ورپورې کړه او نور.

٦ ـ مبهم نومځري:

دا نومځري د يوه ناڅرگند شخص لپاره کارېږي او په دې ډول دي :

هر : د جنس او حالت له مخې گردانېږي، زیاتره د مفرد لپاره راځي، لکه : هر ځوان، هره پېغله، هر سړی، هره ښځه، هر کتاب، هره کتابچه او نور.

په اوښتي حالت کې د جمع لپاره راځي، لکه : په هرو ځو ځوانانو کې، په هرو ځو پېغلو کې.

بل : یوازې د شمېرېدونکي مفرد نامه پر ځای کارېږي او د جنس او حالت له پلوه گردانېږي، لکه : بل څوک، بل ځوان، بله پېغله، بل سړی، بله ښځه او نور.

نور : جنس نوم او جمع نوم راښيي او د جنس او حالت له پلوه گردانېږي، لکه: نور هلکان، نورې نجونې، نور جوار، نوره بوره.

ټول : دا نومځری هم جنس او جمع نوم راښيي او د جنس او حالت له پلوه گردانېږي، لکه : ټوله کورنۍ، ټول غړي، ټول ښارونه، ټولې دښتې، ټول سړي، ټولې ښځې.

۷ـ اشتراکي نومځری (خپل):

دا نومځری د لومړي، دويم او درېيم شخص لپاره او هم د مفرد او جمع لپاره يو ډول کارېږي، ځکه يې اشتراکي نومځری بولي. دا نومځری هم د جنس او حالت له مخې گردانېږي، لکه : احمد خپله کورنۍ دنده تر سره کړې ده. حميدې خپل کورنی کار کړی دی. ښاپېرۍ خپل ورور ته درس وايي.

فعالیتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

۱ـ ځانگړي نومځري په څو ډوله دي؟ هر ډول يې په مثالونو کې څرگند کړئ.

۲ـ څو ډوله نومځري پېژنئ؟ نمونه يې واخلئ.

۳ـ لاندې نومځري مشخص کړئ اوخپل ټاکلي نومونه ورته وليکئ:

زه ...... ته .... ستا .... هغه .... مې ....يې..........

٤ـ په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړئ چې کوم نومځري دي :

- زه هره ورځ ښوونځي ته ځم.
- د ده کتاب له ماسره دی.
- قلم دې ورك شو.
- بل قلم دې واخیست.
- ولې دې قلم ورك كړ؟
- څومره وخت دې تېر کړ؟
- څوك به راغلی وي؟

٥ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو له بل نه دې د نومځرو پوښتنې وکړي.

ښوونکی دې د پوښتنو ځوابونه وڅاري.

٦ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړي :

- څوك راغی؟
- چېرې اوسېږې؟
- کوم کتاب دې خوښ دی؟
- نور هلکان چېرې دي؟
- څه دې راوړل؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له کوره تر ښوونځي او له ښوونځي تر کوره د خپل تګ او راتګ حال ولیکي او په هغو کې دې نومځري په نښه کړي چې کوم نومځري يې کارولي دي.

خوارلسم لوست

لیک نښې

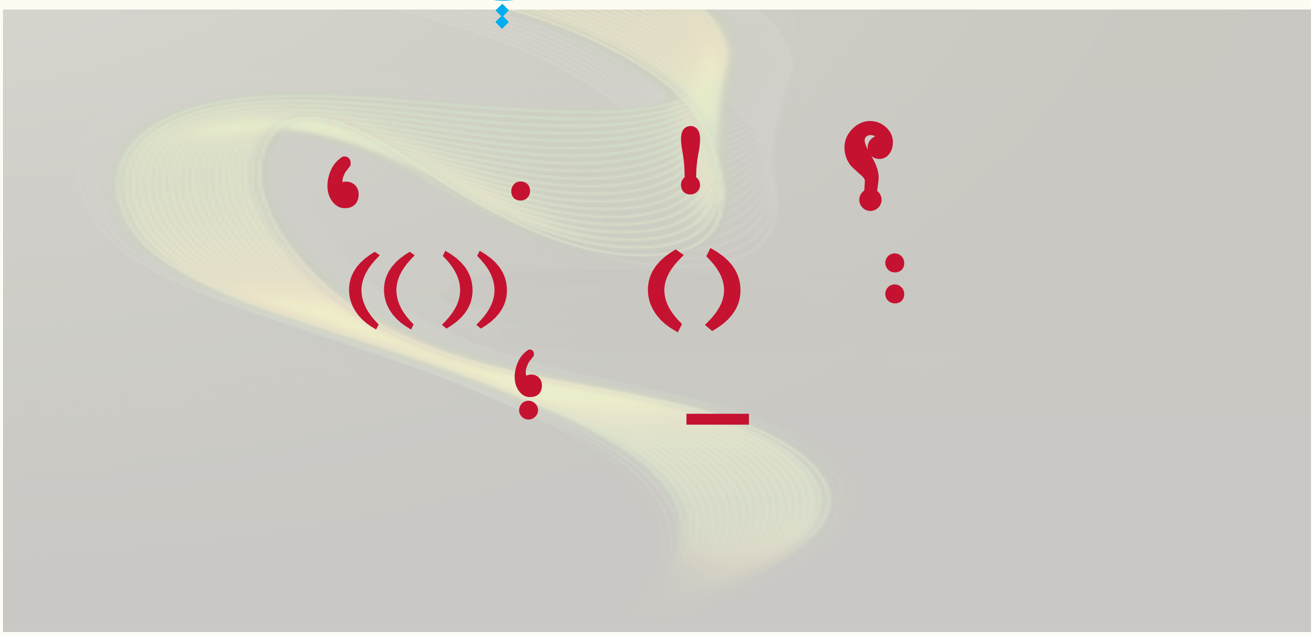

لیک نښې هغه علامې دي چې په لیك لوست کې یې کارول لویې لویې تېروتنې له منځه وړي او په کارولو یې لوستونکی د سمو لوستلو او سمو لیکلو جوګه کېږي.

د دغو نښو زده کړه د هر چا لپاره ضروري ده، که نه نو لوستل او لیکل به مو تېروتنې او نیمګړتیاوې ولري.

- تاسې د لیك نښو په اړه معلومات لرئ؟
- د لیك نښو مراعاتول لیکونکي او لوستونکي ته څه ګټه لري؟

له تورو پرته ځيني نښې هم شته چې په سمو لوستلو کې له لوستونکي سره مرسته کوي. دغه نښې ډېرې زياتې ارزښتناکې دي، ځکه چې سړی په لوستلو کې له تېروتنې څخه ژغوري او په سمو لوستلو کې اسانتيا پيښوي. په ليکنه کې د دغو نښو په مرسته لوستونکي کولای شي چې په لوستنه کې په دې پوه شي چې په کوم ځای کې تم شي، سا واخلي او يا کومه کلمه په بلې پورې وتړي.

په ليکنه کې د ګڼو کيفيتونو، لکه: حيرانتيا، پوښتنې، خطاب، تمسخر يا ملنډو وهلو، ندا او داسې نورې څرګندونې د همدغو نښو په راوړلو سره کېږي.

۱ـ (،)	۲ـ (۰)	۳ـ (:)
٤ ـ (-)	٥ـ (؟)	٦ـ (!)
۷ـ ( )	۸ـ (...)	

له دې امله دلته په لنډه توګه هغه نښې له بېلګو سره راوړو چې ډېرې ضروري دي.

۱ـ (،) کامه: دا نښه موږ ته راښيي چې يوه وړه يا نيمګړې جمله له بلې سره اړيکې لري او په لوستلو کې يې بايد ډېر لږ ځنډ وشي،لکه : څه چې کرې، هغه به ريبې. څه چې دې راکړل، بېرته مې درکړل. په يوې جملې کې د څو پرله پسې نومونو د بېلونې لپاره هم راځي، لکه : د افغانستان مشهورې مېوې انګور، انار، بادام، خټکي، منې، جلغوزې او نورې دي.

۲ـ (۰) ټکی يا نقطه : دا نښه ديوې بشپړې جملې په پای کې ايښودل کېږي او د خبرې د تمامښت نښه ده، لکه : کابل د افغانستان پلازمېنه ده. زما ورور حميد نومېږي.

۳ـ (:) دوه سر په سر ټکي يا شارحه: دا نښه د هغې جملې يا کلمې په اخر کې راځي چې شرح او تفصيل وروسته ورپسې وي، لکه: هر څوک چې په لاندې لارښوونو عمل وکړي، نه ناروغه کېږي:

۱_ د شپې له خوا دوخته ویده کېدل،

۲_ لږه ډوډۍ خوړل،

۳_ سهار دوخته راپاڅېدل،

همدرانگه د چا د وینا د راخیستلو په وخت کې د هغه له نامه نه مخکې او هم له راخیستل شوې وینا نه مخکې دغه نښه ایښودل کېږي، لکه : رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي : ((... زه تاسې ته ونه وایم چې دوزخي څوک دی؟ واورئ! هر کبر جن، بد خویه او بخیل دوزخي دی.))

٤_ (-) بېلنې یا ډش: دغه نښه څو ځایه او په دې ډول کارول کېږي:

۱_ د معترضه یا څنگیزو جملو د ښودلو لپاره، لکه : هغه ورځ _ بیا دې یې خدای ﷻ نه راولي _ پرما څومره وغمېده چې پلار مې سخت ناروغ شو.

۲_ په کوم داستان یا ډرامه کې چې د دوو کسو ترمنځ خبرې اترې وي، نو د هر یوه خبره په هم دغه نښه پیلېږي، لکه : احمد محمود ته وویل:

_ ایا ته به اجمل ووینې؟

_ هو! که وخت مې پیدا کړ.

_ او که وخت دې پیدا نه کړ؟

_ بیا به تا هرو مرو خبر کړم.

۳_ د اعدادو، ارقامو او نېټو د ښودلو لپاره هم لیکل کېږي، لکه : د حمل له ١٤- ٢٠ پورې او یا دا چې د (۱۹۳۹ – ۱۹٤٥) کلونو تر منځ په نړیواله جگړه کې په میلیونونو انسانان ووژل شول .

٥_ (؟) پوښتنیزه نښه یا سوالیه: دا نښه د پوښتنیزو جملو په پای کې راځي، لکه :سید جمال الدین افغان (رح) چېرته وفات شوی و؟

٦_ (!) د حېرانتیا یا ندا نښه : دا نښه په لاندې ځایونو کې کارول کېږي:

۱_ د خطاب لپاره، لکه : ښاغلو! وروڼو! زده کړه وکړئ!، وخت خوشې مه تېروئ!

۲_ له ندا او غږکولو نه وروسته، لکه: یا خدایه! دا څه حال دی؟

۳ــ د امر کولو پر وخت، لکه چوپ شه!

٤ــ د هیلې ښرګندونې پر وخت، لکه : کاشکې! زه هم درسره وای.

٥ــ د حیرانتیا پر وخت، لکه : توبه، توبه، دومره ټګي!

٦ــ د ستاینې او افرین پر وخت، لکه : افرین ستا په مېړانه!

۷ــ د افسوس او ارمان پر وخت، لکه : دریغه! دریغه!، ارمان! ارمان! چې ما هم زده کړه کړې وای.

۸ــ د خوښۍ پر وخت، لکه : واه! واه!، پاه! پاه!

۷ــ ( )وړې لیندۍ: د دغو لیندیو تر منځ هغه توضیح یا معترضه جمله راځي چې ډېره مهمه نه وي او حذفول یې جملې ته څه زیان نه رسوي، لکه : رحمان بابا (خدای ﷻ دې یې وبښي) د پښتو ژبې نومیالی شاعر و. دلته (خدای ﷻ دې یې وبښي) معترضه جمله ده که حذف شي، جملې ته څه زیان نه رسوي.

خاص نومونه، عددونه او خارجي کلمې هم د دغې نښې تر منځ لیکل کېږي، لکه : زما ملګری (احمد) چې راغی، نو ویې ویل : ستا ورور له مانه (۱۰) کتابونه وړي دي.

۸ــ (...) ښنګ پر ښنګ ټکي: د حذف یا تېرېدنې نښه، کله چې د یو نوم یا یوې جملې ښرګندېدل لا زم نه وي، یا یې لنډون لا زم وي، هغه وخت پرله پسې درې ټکي ایښودل کېږي، لکه : هغه به ویل چې زه نه غواړم په دې اړه زیاتې خبرې وکړم، خو بیا به یې هم خبره پسې اوږده کړه : ... دغه راز د دې موضوع بل اړخ دا دی چې په ښه روزنه کې د ښوونکي ترڅنګه د مور او پلار پاملرنه هم ډېره ضروري ده ... ښوونکی هم د مور او پلار درجه لري....

د حذف د ټکو لپاره څه ټاکلی شمېر نشته، خو عام نظر دا دی چې دغه ټکي دې لږ تر لږه درې او زیات نه زیات پنځه ولیکل شي.

د متن لنډیز:

لیک نښې یو شمېر ځانګړې نښې دي چې په لیکنه کې د بېلا بېلو مفاهیمو او حالتونو د ښودلو لپاره راځي. دا نښې په لیکنه کې ځانګړې ارزښت لري. که سمې او پر ځای وکارول شي، له لوستونکي سره د معنا او مفهوم په افاده کې ډېره مرسته کوي اوکه سمې ونه کارول شي، نو ځینې معنوي تېروتنې رامنځته کوي. دا نښې زیاتې دي، موږ دلته یوازې د هغو ځینې مهمې او مشهورې در وپېژندلې.

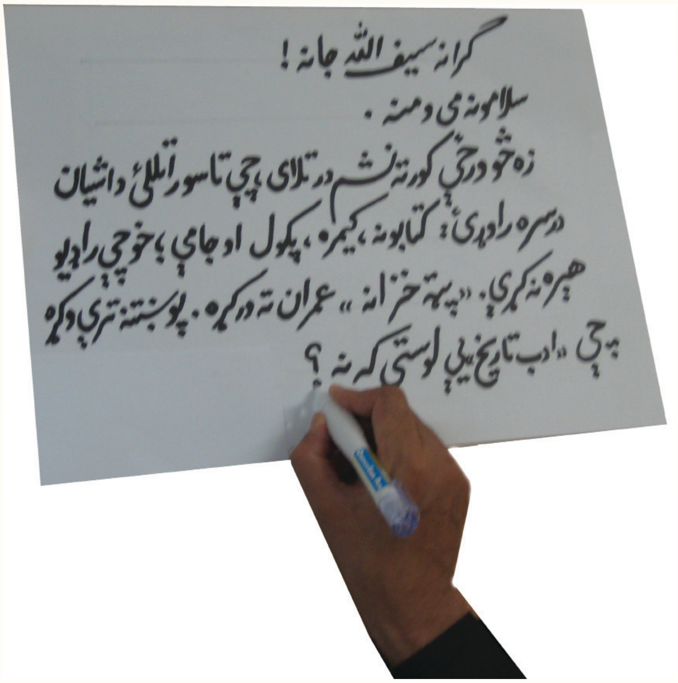

فعالیتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي.

۱ــ لیک نښې د لیک په لیکلو او لوستلو کې څه ګټه لري؟

۲_ که تاسو د لیک نښو په اړه څه معلومات لرئ؟ ټولګیوالو ته یې وواياست!

۳_ دغه نښه (؟) په کوم ځای کې راوړل کېږي؟

٤_ زده‌کوونکي دې ګران لغتونه په کتابچو کې ولیکي او په جملو کې دې یې استعمال کړي.

٥_ د لاندې جملو په پای کې کومې نښې راځي؟

کابل د افغانستان پلازمېنه ده

د احمد قلم چېرې دی

کاشکې زه هم درسره وای

عزیز، لونګ، رشید او اتل نن راورسېدل

٦_ په لاندې متن کې لیک نښې په ګوته کړئ :

پرون مازیګر احمد زموږ کورته راغی بکس یې هم ورسره و ما ورته وویل په بکس کې دې څه دي هغه راته وویل چې قلم کتاب کتابچه او پنسلونه پکې دي موږ دواړه کورس ته روان شوو زموږ کورس د حمل له اتم نه تر دېرشم پورې دوام کوي احمد وویل کاشکې دا کورس لږ اوږد وای ښوونکي وویل شاباس په وخت راغلئ بیا ښوونکي یو تن ته اشاره وکړه او ویې ویل هلکه پاخېږه تېر درس ولوله د هلک درس نه و زده ښوونکي وویل ولې دې درس نه دی زده هلک غلی ولاړ و

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د ټکي یا نقطې، د سر په سر ټکو یا شارحې او پوښتنېزې نښې لپاره یوه یوه جمله ولیکي.

پنځلسم لوست

انشا او ليکوالي

تاسې تېر کال په اووم ټولګي کې ولوستل چې املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي. په دې لوست کې به تاسې ته د انشاء په اړه معلومات درکړو.

- املاء او انشاء څه توپير لري؟
- په انشاء کې کوم شيان راځي؟

انشاء: په لغت کې د یوه نوي شي پیداکولو ته وایي. په اصطلاح کې دیوه نوي فکر او خیال څرګندولو ته انشاء وایي. په ساده وینا په نظم یا نثر د خپلو افکارو او خیالونو په لیکلې بڼه څرګندولو ته انشاء وایي. انشاء په نثر او نظم دواړو کېدای شي. د انشاء فن یا د لیکوالۍ هنر دا دی چې انسان خپل مطلب په سم او رسا ډول اداکړي. یعنې د خپل ذهن خیال او فکر په ښو او مناسبو الفاظو کې په اغېزناکه توګه ولیکي. د ښو کلمو غوره کول او ترتیبول د انشاء مهمه برخه ده.

یو لیکوال او شاعر باید د کلمو په غوره کولو، نښلولو او کارولو ښه پوه وي. همدارنګه باید دا وړتیا ولري چې نوي الفاظ او معناوې پیدا او ښکلا پکې واچوي.

که څوک غواړي چې د خلقت او فطرت په رمزونو او رازونو پوه شي او په یوه شنه پاڼه یا یوه ګل کې د الله ﷻ د قدرت نښې یا د معرفت دفتر وګوري، له خپل عقل، شعور او احساس څخه دې کار واخلي. یا په بله وینا د زړه سترګې دې وغړوي.

پر یوه لاره ډېر وګړي تېرېږي، خو یو نیم پکې چېرته یوه ښکلې مرغلره ومومي چې د چا له امېله پرېوتې او په خاورو کې پرته وي. پر دې لاره ډېر لاروي روان وي، څوک یوې خواته، څوک بلې ته ګوري د چا یوه شي ته پام وي، د چا بل ته، یو پکې د دېواله له کنډوه کوم ښکلی مخ ویني، بل د بام په سر توره کتوه.

د یوه نظر د خان او ملک په بنګله وي، بل د خوارانو او غریبانو جونګړو او کنډوالو ته ګوري. څینې ډېر لېرې واړه شیان لیدای شي، څینې تر پښو لاندې ځمکه نه ویني او هوا ته ګوري.

په یوه باغ کې څوک خس و خاشاک ټولوي او څوک د ګلو دستې جوړوي. د چا دیدار په کاروي او د چا دینار. کارغه په یوه خوا ځي بلبل په بله خوا، یو ځان ویني بل جهان ویني. څرنګه چې د انسانانو په څرګند نظر کې ډېر توپیر شته، دغه راز د ټولو خلکو د زړونو سترګې هم یو راز څار نه کوي. په همدغه ډول د فکر او نظر اختلاف دی چې د لیکوالو او شاعرانو د لیک او وینا په طرز یې اغېز کړی دی او د هر یوه انشاء او سبک یې ځانګړی کړی دی.

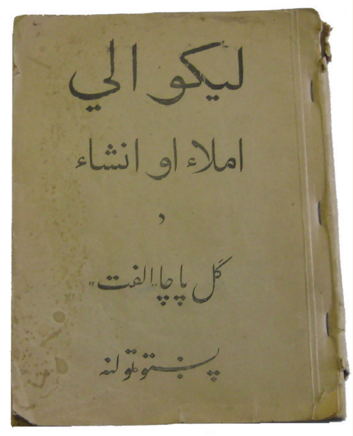

په انشاء کې د املاء برخه شامله نه ده. املاء د بل یا خپلې خبرې په سمه توگه لیکلو ته وايي، یعنې په منل شوې او دودشوې بڼه د خبرو لیکلو ته املاء وايي.

کوم لیکوال چې په یوې موضوع څه لیکي، لومړی باید یوه ټاکلې موخه ولري، بیا د هغې موخې په اړه ښه فکر وکړي او خپل فکر او خیال په ښو، خوږو او هنري الفاظو کې ترتیب او په ښه بڼه یې څرگند کړي.

که چېرې همداسې وکړي، نو په لوستونکو به ښه اغېز وکړي، لکه چې یو انځورگر د ښې کمرې او ښو الا تو په وسیله ښه فلم او ښه انځور اخیستی شي، دغسې که یو ادیب او لیکوال له خپلو حواسو څخه په ښه سوچ او فکر کار واخلي، کولای شي چې د طبیعت او د ژوند له چارو او پېښو څخه خورا ښه اقتباس وکړي او په اغېزناکه توگه یې ټولنې ته وړاندې کړي.

په انشاء کې دلیکوال اروايي حالت، شخصیت، ذکاوت او نور لید په یوه ډول څرگندېږي، خو په دغو ځیزونو هغه وخت ښه پوهېدای شو چې دهغه لیکوال اثار زیات ولولو، دهغه ژوندلیک ولولو او د هغه د ژوندانه له بېلا بېلو اړخونو سره ځان اشنا کړو.

د متن لنډیز:

نوی مضمون، نوی خیال او نوی فکر چې د الفاظو او کلماتو په قالب کې په ماهرانه ډول ځای کړی شي، انشاء ورته وايي. که یو لیکوال د بل چا مضمون او مطلب رانقل کړي، انشاء یې نه شو بللی.

د انشاء اړین توکي نوي افکار، نوي خیالونه او د الفاظو هنري ترتیب دی.

د الفاظو په سمه، کره او منل شوې بڼه لیکلو ته املاء وايي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د متن هر پراګراف په لوړ غږ ووايي او د پراګراف مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۲ ـ انشاء په لغت او اصطلاح کې څه ته وايي؟

۳ـ د يوې ښې انشاء لپاره بايد شاعر او ليکوال کوم ټکي په پام کې ولري. زده کوونکي دې يې په کتابچو کې وليکي او بيا دې په وار سره هغه په ټولګي کې واوروي.

٤ـ زده کوونکي دې د نظم او نثر توپير په څو لنډو جملو کې له مثالونو سره وړاندې کړي.

٥ـ زده کوونکي دې د لاندې لغتونو معنا د کتاب په پای کې پيدا او په جملو کې دې يې وکاروي.

ـ فن ـ خلقت	ـ فطرت	ـ رمز	ـ معرفت
ـ دينار	ـ څار	ـ اقتباس	ـ کره

٦ ـ په متن کې ستاينوم (صفت) په نښه کړئ او په ټولګي کې يې په وار سره واوروئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې په خپله خوښه د يوې موضوع په اړه انشائيه ليکنه وکړي او بله ورځ دې يې هر يو په ټولګي کې واوروي.

تاسو داسې وګڼئ چې خپله ليکوال ياستئ او يوه موضوع ځانته ټاکئ، خپله يې ليکئ او انشاء کوئ. دخپلې ليکنې املايي خوا به هم په پام کې لرئ.

شپاړسم لوست

متلونه (د کانی کرښې)

ولسي ادبيات د هر ولس په ادبي تاريخ کې ډېره مهمه او ارزښتناکه ونډه لري. ولسي ادبيات زياتره شفاهي بڼه لري او په هغو ټولنو کې زيات پياوړي وي چې ليک لوست پکې ډېر عام نه وي. په پښتو ادبياتو کې هم د شفاهي ادبياتو ونډه ډېره مهمه او ډېره زياته ده.

په ادبياتو کې محاورې، سندرې، ټوکې ټکالې، متلونه، لنډۍ او نور راځي.

په اووم ټولګي کې مو په ولسي ادبياتو کې لنډۍ ولوستې په دې لوست کې به د ولسي ادبياتو يو بل ډول ((متل)) ولولو:

- متلونه څه ته وايي؟
- ولې خلک په خبرو کې متلونه کاروي؟

ټول ولسونه د خپل کلتور او ټولنیزو ارزښتونو په پام کې ساتلو سره متلونه لري، په پښتو کې هم ډېر زيات متلونه شته. د پښتو د ولسي ادبیاتو یوه ډېره شتمنه برخه همدغه متلونه دي.

متلونه هغه لنډې، له مطلبه ډکې جملې دي چې ویونکي یې د خپلې وینا او ادعا د پخلي، کوټلتیا او پر اورېدونکو د منلو لپاره وايي. د متل په کلمو کې یو ځانګړی لطافت پروت وي.

کېدای شي متل منظوم وي یا منثور، خو خپل ځانګړی وزن او رواني به هرومرو لري. همدارنګه د متل موضوع ښايي رښتینې یا هم افسانه یي وي، خو په ولس کې یې داسې شهرت موندلی وي چې د ریښتینتوب تر بریده رسېدلی وي.

متل یوه لنډه جمله ده چې په استعاره یي ډول یو مهم مفهوم پکې نغښتی وي او د متل په ویل کېدو سره هغه مهمه مفکوره او مفهوم د اورېدونکي ذهن ته لېږدول کېږي.

متل په جرګو او مرکو کې هم د بحث او خبرو په جریان کې د پرېکړې او پایلې لپاره استعمالېږي. د متل استعمال په دوه کسیزو خبرو کې هم وي، خو په شخص پورې اړه لري چې څومره متلونه یې زده دي.

هغه کسان چې په خپلو خبرو کې پرڅای او ډېر متلونه کاروي، هغه د ولس مجرب او هوښیار کسان بلل کېږي.

د نړۍ ټول ملتونه، متلونه لري. هره ټولنه د خپلو دودونو ، رواجونو، ځانګړتیاوو او ارزښتونو په پام کې ساتلو سره د متلونو ستړې پانګې لري او په حقیقت کې د هغه ولس د ژوند هنداره ګڼل کېدای شي. پښتو متلونه هم زموږ د ولس د غوره هنداري په توګه موږ ته زيات ارزښت لري.

راځئ چې دلته څو متلونه سره ولولو:

خپله لاسه، ګله لاسه

د کور ګټه، د لاهور ګټه

که لار شي تر بلخه، د ر سره ده خپله برخه

ځمکه هغه سوځېږي چې اور پرې بلېږي.

څه چې کرې، هغه به رېبې

د دروغو مزل لنډ دی

هر چاته خپل وطن کشمیر دی

د کبر کاسه نسکوره ده

تشه لاسه ته مې دښمن یې

که غر لوی دی پر سر یې لار شته

چې بد کړې، بد به پرځې

د وچو له امله لانده هم سوځي

اور ته خپل او پردي یو دي

پر مې کړه، مړ مې کړه

کېږدۍ په خپلو مړ اندو ولاړه وي

پردی کټ تر نیمو شپو وي

کارغه د زرکې تګ کاوه، خپل یې هم هېر کړ

سمندر چې په ویالو شي هم وچېږي.

اول سلام پسې کلام

انسان د احسان تابع دی

هر متل د یوې تجربې په نتیجه کې رامنځته شوی وي، خو د یو شمېر متلونو سره ترلې کیسې هم موږ ته راپاتې دي او د ځینو اصلي کیسې موږ ته نه دي راسېدلې، خو کېدای شي په ولس کې موجودې وي. راځئ چې په دې ادعا د پوهېدلو لپاره د دوو متلونو کیسې ولولو:

۱ـ ځوک چې خوب کوي مېښه یې نر کټی زېږوي:

وایي چې په یوه غوجل کې د دوو کسانو مېښې ترلې وې. دواړه مېښې پر یوه وخت لنگېدې هرې یوې ته خپل خپل خاوند ناست و. له دوی څخه یو ویده شو. مېښې لنگې شوې یوې مېښې کټی او بلې مېښې کټۍ وزېږوله. وېښ سړي چې مېښې یې کټی زېږولی و د هغه ویده سړي له مېښې سره خوشې کړ او د هغې مېښې چې کټۍ یې زېږولې وه د خپلې مېښې سره خوشې کړه.

کله چې ویده سړی راوېښ شو، څه گوري چې مېښې ته یې کټی ولاړ دی او د هغه بل مېښې ته کټۍ ولاړه ده، ورته وېې ویل: مبارك دې شه! بختور یې چې مېښې دې کټۍ زېږولې ده!

هغه ورته وویل: ځوک چې خوب کوي مېښه به یې نر کټی زېږوي.

۲ـ د غله په ږیره خس دی:

وایي چې په یوه غونډه کې یو شی ورک شو، د غونډې برخوال نه پوهېدل چې غل څنگه معلوم کړي. سره راغونډ شول، یو پکې تجربه کار و، هغه وویل: زه غل پېژنم، نورو ورته وویل: څنگه؟ هغه وویل: د غله په ږیره خس دی. په دې وخت کې غل بې ځنده خپلې ږیرې ته لاس وروړ چې گوندې رښتیا یې په ږیره خس دی او باید لیرې یې کړي چې څوك یې و نه پېژني، خو نورو ولید او و یې پېژاند چې غلا همده کړې ده، نو په دې توگه هر متل د یوې تجربې په نتیجه کې رامنځته شوی وي.

د متن لنډيز:

متل د شفاهي ادبیاتو یوه مهمه برخه ده چې په محاوره او خبرو اترو کې د استدلال او خپلې خبرې د پخلي لپاره کارول کېږي.

متل یوه وړه جمله یا عبارت دی چې یو لوی مفهوم رانغاړي. زیاتره متلونه ځانته کیسې لري یا په بله وینا یو متل د کیسې د پېښېدو په پای کې رامنځ ته شوی وي.

متلونه ډېره اوږده مخینه لري او سینه په سینه تر موږه را رسېدلي دي.

په پښتو ژبه کې یو شمېر متلونه راټول شوي او په کتابي بڼه چاپ شوي دي، خو زیاتره متلونه لا تر اوسه پورې د خلکو په سینو او محاورو کې لا ژوندي دي، خو په کتابونو کې نه دي راټول شوي.

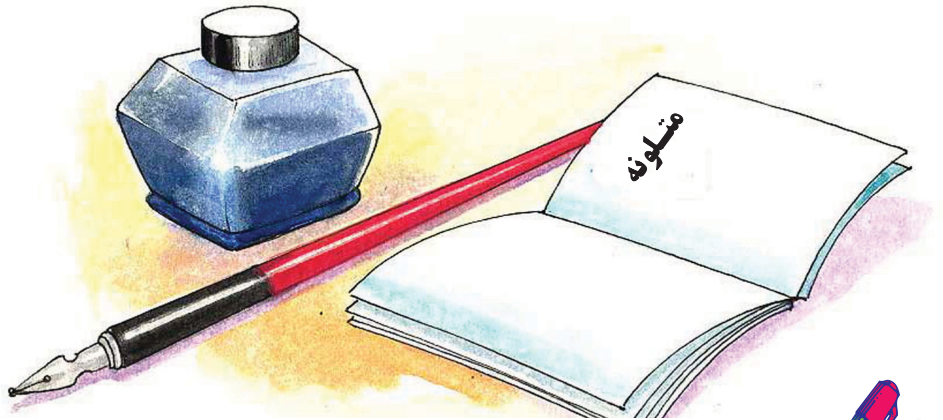

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- متلونه په خبرو کې د څه لپاره کارول کېږي؟
- متلونه منظوم وي که منثور؟
- متلونه زموږ د ادبیاتو په کومې برخې پورې اړه لري؟

۲ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي د یوې ډلې استازی دې یو متل وایي او د بلې ډلې استازی دې په وار سره د هغه معنا کوي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي یوه ډله دې لس منظوم او بله ډله دې لس منثور متلونه ووایي.

٤ـ د لاندې متلونو معنا پخپلو کتابچو کې ولیکئ او په ټولګي کې یې واوروئ.

- د غله په ږیره خس دی
- غل په غره کې نه ځایېږي
- مه کوه په چا چې و به شي په تا
- چاړه که د سرو شي د ځیګر د منډلو نه ده

۵ـ زده کوونکي دې د لاندې متلونو تش ځایونه ډک کړي.

- هر چاته خپل ....کشمیر دی.
- د یو لاسه .... نه خېژي.
- خه چې .... هغه به ....
- پړ مې .... مړ مې ....

٦ـ په لوستل شوو متلونو کې موکوم یو خوښ دی، ولې؟ نظر مو ووایاست.

۷ـ په لوستل شویو متلونو کې نومځري (ضمیرونه) پیدا کړئ. او ووایاست چې کوم ډول نومځري دي.

۸ـ که د کوم متل کیسه مو زده وي په ټولګي کې یې ووایاست.

کورنۍ دنده

په کورنۍ کې له مشرانو څخه پوښتنه وکړئ او د هغوی له خولې نوي متلونه ولیکئ او بیا یې بله ورځ په ټولګي کې ولولئ.

د مور زړه

د مور د مينې او محبت، د مور د زړه سوي او مهربانۍ په اړه به تاسو ډېرې خبرې اورېدلې وي، خو اوس چې تاسو د مور په اړه کوم شعر لولئ، د مور د خواخوږۍ او مهربانۍ يوه ستره نمونه ده. دغه مطلب د افغانستان د نوميالي معاصر شاعر سيد شمس الدين مجروح په قلم له يوه بهرني (غربي) اثر څخه په شعر ژباړل شوى دى.

مور، تر ټولو مهربانه، مور تر ټولو زياته مينه ناکه ده، خو داسې کيسې او پېښې هم کېدونکي دي . تاسو دغه کيسه په شعري بڼه ولولئ.

د شاعر لنډه پېژندګلوي:

سید شمس الدین مجروح د افغانستان د معاصرو ادبیاتو یو خوږ ژبی شاعر او لیکوال دی. په ۱۲۸۹ هـ . ش . کال د کونړ ولایت د شین کوړک کلي په یوې روحاني کورنۍ کې پیدا شوی دی. زده کړې یې په خپل کلي کې سرته ورسولې او رسمې دنده یې د اعیانو په مجلس کې پیل کړه. بیا یې مختلفې دندې سرته ورسولې چې د عدلیې د وزیر او د صدارت د مرستیال په توګه یې هم کار کړی دی.

دسید شمس الدین مجروح د شعرونو یوه مجموعه (منتخب شعرونه) په ۱۳۳۷ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده او دویمه مجموعه (یاد فریاد) یې په پېښور کې په ۱۹۸۵ م. کال کې چاپ شوې ده. سید شمس الدین مجروح په ۱۳۸۱ هـ . ش . کال وفات شوی دی.

سید شمس الدین مجروح

پسرلی د کال ځواني وه هوا نشه وه
د ګیاه پرته په ځمکه لونګی شنه وه
ټول عالم په خوب ویده و نیمه شپه وه
هرې خوا ته دسپوږمۍ رڼا خوره وه
یو عاشق معشوقه ناست د رود په غاړه
په شراب د مینې مست و و دغه دواړه
سره ناست وو دوی بهر کلي نه لرې
دواړو ویلې ښې خوږې خوږې سندرې
د دوی منځ کې وې د راز ونیاز خبرې
یو له بله یې وه کړې وې وزرې
د ښایست غرور په سر کې د جینۍ و
د هلك په سر کې هم جوش د ځوانۍ و

هلك ووې محبوبې ماته يې کړانه
مادې هيڅکله خدای نه کا بې له تانه
زړه چې زيات له سرو ماله دی دلبره
ما قربان کړ هغه هم د ستا له سره
جينۍ وويل دا خبرې کوې څله
په دې لار کې زړه قربان وي تل ترتله
زړه په مينه کې عاشق نه ځي هر کله
دا په دې لار کې اول قدم دی کله
زه به تاومنم هله زما ياره
چې د مور زړګی دې راوړې زما لپاره
خپله مور سرې ته زياته له هر څاده
زړه د مور يوه مرغلره بې بها ده
که د ستا مينه له ما سره رښتيا ده
که صحيحه دا دعوه د مينې ستا ده
د مور زړه دې کړه ترې غوڅ راپې وړه ماله
نو به هله زه خولګی درکړمه تاله
د هلك په سر چې دغه امتحان شو
په وجود کې يې برپا د غم توپان شو
هك پك ودريده په دوه و و کې حيران شو
خو پرې مينه شوه غالبه راروان شو
نو د مور سينه يې څيرې په خنجر کړه
مرغلره يې د زړه ترې رابهر کړه

چې هلك له دغه کاره نه وزګار شو
بيا روان په دغه لوري په تلوار شو
لار کې ولويد طبيعت ورته په قار شو
زړه يې هم له لاسه خاورو کې ګوزار شو
ناګهانه له زړه غږ شو چې بچيه!
خير دې وي ژوبل خو نه شولې زړګيه

د مور ستايل او درناوى:

دغه اصل ته په پښتو ادبياتو کې هم زياته پاملرنه شوې ده. زموږ زيات شمېر شاعرانو او ليکوالو په خپلو منظومو او منثورو اثارو کې د مور مقام ستايلى دى.

په بېلا بېلو ادبي نثرونو لکه داستانونو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو کې د مور مقام ته پاملرنه شوې او د مور مقام پکې ستايل شوى دى. ويلاى شو چې د مور مقام په پښتو ادبياتو او بيا په لنډيو کې ځانګړې ځاى لري او زموږ د ادبياتو يو مهم ځپرکى جوړوي. په بېلا بېلو ليکنو کې د مور مقام، د مور مهرباني، شفقت او عاطفې د اولاد په روزنه کې د هغې کړاو او زيار انعکاس موندلى دى. د دغو ټولو ليکنو مقصد يو دى او هغه دا چې د مور د مقام او حقونو پېژندل او د هغې درناوى کول.

په ولسي ادب کې د مور د مينې عاطفې او مهربانۍ په اړه ډېرې کيسې شته چې يوه نمونه يې دلته راوړو:

وايي چې د يوې مور ماشوم بلې ښځې پټ کړ. د ماشوم مور که هر څومره له غلې ښځې څخه خپل ماشوم وغوښت، خو هغې ورنکړ او ويې ويل چې دا زما زوى دى. د ماشوم مور په چيغو چيغو قاضي ته ولاړه او عرض يې وکړ چې يوې ښځې مې ماشوم پټ کړى او نه يې راکوي. قاضي غله ښځه راوغوښته هر څومره پلټنې چې يې ترې وکړې ښځه قانع نه شوه، ويل يې چې دا زما خپل زوى دى، پر ما يې ناحقه دعوه کړې ده.

قاضي وویل: ما یوازې پرېږدئ چې د پرېکړې په اړه فکر وکړم. دواړه ښځې د قاضي له کوټې نه ووتلې. ښه شیبه وروسته قاضي دواړه ښځې راوغوښتلې هغوی ته یې خپله پرېکړه داسې اعلان کړه:

وروسته د ډېر سوچ نه زه دې نتیجې ته ورسېدم چې ماشوم باید دوه ټوټې شي، یوه ټوټه د یوې مور او بله ټوټه د بلې مور. په دې پرېکړې کې به عدل او انصاف پر ځای شي.

قاضي جلات راوغوښت، ویل راشه دا ماشوم دوه ټوټې کړه. کله چې جلات توره په لاس راغی د ماشوم اصلي مور غږ کړ:

قاضي صاحب ماشوم مه دوه ټوټې کوئ، ماشوم زما نه دی، هغې ته یې ورکړئ. قاضي پوه شو چې د ماشوم اصلي مور همدا ده، ځکه چې د خپل زوی مرګ یې نشو زغملای او هغه بله چې د ماشوم اصلي مور نه وه د قاضي پرېکړه یې ومنله.

په دې توګه قاضي ماشوم خپلې اصلي مور ته وسپاره او هغې بلې غلې ښځې ته یې سزا وټاکله.

د متن لنډیز:

د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ فرمایلي دي چې ((جنت د مور تر پښو لاندې دی)). د مور مقام په ټولنه کې تر هر چا لوړ دی او درناوی یې په ټولو لازم دی.

په دې منظومه کیسه کې د مور د مهربانۍ یوه داسې نمونه تاسو ولوسته چې مینه او مهرباني یې له بل چا سره نه شي پرتله کېدای. مور د مینې، محبت او مهربانۍ یوه داسې چینه ده چې دغه مینه او مهرباني یې د زړه په ځځېدونکو وینو کې هم نارې وهي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او د شعر مفهوم دې په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې د راغلې کيسې لنډيز په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې يې په ټولگي کې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. يوه ډله دې په شعر کې نومونه او بله ډله دې صفتونه پيداکړي او د ټولگيوالو په وړاندې دې ولولي.

٤ـ له دغې کيسې نه تاسې څه زده کړل، خپل نظر خپلو ټولگيوالو ته څرگند کړئ .

٥ـ په متن کې ارتباطي کلمې پيدا او لست يې کړئ لکه :

کال، پسرلی، هوا

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي :

نياز بې بها برپا ملغلره

۷ـ زده کوونکي دې د ماشوم په اړه کيسه ولولي او د دغې کيسې لنډ مقصد دې پخپلو خبرو کې ووايي.

کورنۍ دنده

د مور د مهربانيو په اړه مو که کومه کيسه له چا اورېدلې وي او يا مو ياده وي په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او بله ورځ يې په ټولگي کې ولولئ.

ښوونکی د ټولنې لارښود

ښوونکی د ماشومانو او ځوانانو لارښوونه کوي. د پوهې او علم پر ګاڼه یې سمبالوي. د نېکو لارو ګټې او د بدو لارو زیانونه ورته بیانوي.

په نننۍ نړۍ کې هر ډول پرمختګونه او هوساینه په ټولنه کې د انسان د پرله پسې زیار نتیجه او د ښوونکي برکت دی.

زده کوونکو ته لازمه ده چې د دغه لارښوونکو درناوی او احترام وکړي. په دې درس کې به د پوهاند رښتین د ژوند له پلوشو څخه د ښوونکي په اړه یو مطلب ولولئ.

- ښوونکی د ټولنې څه ډول معمار دی؟
- ښوونکي زموږ په روزنه کې کومه ونډه لري؟

علم او پوهه یوه رڼا او ځلا ده. ښوونکی او معلم د دغې رڼا خپروونکی دی.

علم او پوهه دودې او ترقۍ زینه ده او ښوونکی د دغې زینې جوړوونکی دی. علم د تورې تیارې مشال او د عقل د روښانتیا بله ډیوه ده. دغه مشال او ډیوه د ښوونکي د مازغو په رڼا روښانه کېږي. ښوونکی تل د خپل دماغ په ډیوه کې د فکر تیل سېځي، خپل مازغه ویلي کوي، شپې روڼوي، د زړه وینې خوري او په ځان سخته تېروي دا ټول د دې لپاره چې د ناپوهۍ تیاره ورکه شي، خلک ښه او بد وپیژني او دښکلي او هوسا ژوند خاوندان شي.

ښوونکی په حقیقت کې د ژوندانه لارښود دی.

پوه، لایق، زیارکښ او زړه سواندي کسان د یو هېواد د لوړتیا او علمي ودې پخې ستنې دي. که دغه ستنې پخې او کلکې نه وي، نو د علم او پوهې ماڼۍ به هم بې کاره او بې خونده وي.

د علم وړانګې د ښوونکو په لاسونو په دنیا کې خپرېږي. د یونان ستر فیلسوف ارسطو د لومړي معلم، ابو نصر فارابي د دویم معلم او ابن سینا د درېیم معلم په نامه یادېږي. غرض دا چې د معلم لقب او نوم یو ستر او درونډ نوم دی. په همدې وجه د ښوونکي مقام په ټولنه کې ډېر لوړ او جګ دی. څومره چې د ښوونکي مقام لوړ دی، نو هغومره یې وظیفه هم درنه او سخته ده. د هرې ټولنې وده او ترقي، پرمختګ او لوړتیا د هغوی د ښوونکو په زیار، کوښښ، اخلاص او له دندې سره په شوق او مینه پورې اړه لري. د یو ولس روښانه سبا د دوی په همت او زحمت پورې تړلی دی. د نن ورځې کوچنیان او ماشومان د دوی په وسیله د سبا ورځې پوهان او لویان کېدای شي.

ښوونکي د یو هېواد د باغ و بڼ مالیاران او د نوو بوټو او نیالګیو باغوانان دي. که دوی په خپله وظیفه کې د کوچنیانو په روزنه او پالنه کې لږ غفلت وکړي، نو د وطن د علم او پوهې، ودې او ترقۍ باغ و بڼ به مړاوی او سپېره پاتې شي. ټول ماشومان د ښوونکو سره یو امانت دی د دغه امانت ساتنه، پالنه او روزنه د دوی دنده ده.

د ماشومانو د علم او پوهې زیاتول، د دوی د خویونو او اخلاقو سمول، په دوی کې د خپل ملت، خاورې او هېواد مینه اچول او په پای کې له دوی نه د سم فکر او مزغو خاوندان

او غوره سړي جوړول، د ښوونکو دنده ده. دا یو داسې پور دی چې بې له اداکولو څخه په بل هیڅ ډول نه خلاصیږي. تر کومې اندازې چې شاګردان علم او پوهې ته ضرورت لري، هغومره سمې روزنې او پالنې ته هم اړ دي. علم د انسان جوهر او روزنه یې ښکلا او ځلاده. د یو مخلص او پوه ښوونکي وظیفه دا ده چې دغو دواړو خواوو ته پوره پاملرنه وکړي او د خپل هېواد تاند نیالګي داسې وروزي چې هم یې خلك سیوري ته کښېني او هم یې له خوږو مېوو څخه ګټه واخلي.

لنډه دا چې د معلمانو دنده ډېره درنه او مهمه ده، خو ورسره ډېره پاکه او سپېڅلې هم ده. نو ښایي چې ټول ښوونکي په ډېر اخلاص او مینه خپله پاکه وظیفه سر ته ورسوي او د سالمې پوهنې په لوړولو او خپرولوکې شپه او ورځ زیار او کوښښ وکړي.

د متن لنډیز:

د ښوونکي کلمه که څه هم خلکو ته په ښکاره یوه ساده کلمه ښکاري او د ښوونکي دنده یوازې ښوونځي ته په تلو راتلو پورې تړي، خو داسې نه ده.

د ښوونکي دنده ډېره درنه او مهمه ده. مقام یې ډېر لوړ او نوم یې سپېڅلی او مقدس دی. نن ورځ چې په نړۍ کې د ژوند څه پرمختګونه او اسانتیاوې وینئ، نو لومړني لارښوونکي یې معلمان دي، ځکه چې د نړۍ پوهان، سیاسي څېرې، مخترعین او د هېوادونو واکمنان د ښوونکي د زیار په پایله کې راڅرګند شوي دي. لازمه ده چې د زړه له کومې د ښوونکي درناوی او احترام وشي. ښوونکي ته هم پکار ده چې خپله دنده په دقت، اخلاص، صداقت، سپېڅلتیا او د مسؤولیت له مخې پر مخ بوځي.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې له ښوونکي نه وروسته لوست په وارسره ولولي او په وار سره دې د درس مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې گران لغتونه په کتابچو کې وليکي او بيا دې يې معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې له لوست څخه مترادف الفاظ راوباسي او پرتخته دې يې وليکي.

٤ـ په لاندې معنا شوو لغتونو کې سم ته (س) او ناسم ته (ن) په پنسل وليکئ.

- لايق: چاروا کی
- زيارکښ: زحمت کښ
- وړانگې: وريځ
- مشال: څراغ، رڼا
- هوسا: لالهاند
- سپېڅلی: پاک

٦ـ لاندې جملې تکميل کړئ!

- علم او پوهه يوه .... او .... ده.
- ښوونکی په حقيقت کې د .... لارښود دی.
- د علم وړانگې د .... په لاسونو په .... کې خپرېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دښوونکي په اړه په کور کې يوه، يوه ليکنه وکړي چې شپږ کرښې او يا تر دې زياته وي او بله ورځ دې په ټولگي کې واوروي.

نړیواله ادبي څېره: ټاګور

نړیوال هنرونه او فکرونه نړیوال ارزښت لري. دغه راز هنرونه او فکرونه نړیواله شتمني وي، هر انسان ترې ګټه اخیستلای شي. لیکوال او شاعر چې څه لیکي او څه وایي، د نړیوالې ټولنې لپاره وي، خو د ډېرو لږو فکر او هنر دومره پوخ وي چې نړیوال شهرت ور په برخه کړي.

دغه فکر او هنر هر انسان ته یو ځانګړی پیغام لري. له دغه فکر و هنر څخه بیا هر څوک له خپلې هنري لېوالتیا سره سم خوند اخلي.

په اووم ټولګي کې مو د اندرسن په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې یوه بله نړیواله څېره ټاګور درپېژنو.

- ■ تاسې که کوم نړیوال ادبي شخصیت پېژنئ په اړه یې خبرې وکړئ.
- ■ د ټاګور کوم شعر یا کتاب مو لوستی؟

ټاګور یوه نړیواله ادبي څېره ده. ټاګور مشهور شاعر او لیکوال دی. په ډرامه لیکنه کې یې ډېر لوی لاس درلود. ناولونه او داستانونه یې هم لیکلي دي.

ټاګور د ۱۸٦۱ م. کال د می په اوومه د هندوستان د کلکتې په ښار کې زېږېدلی دی. کورنۍ یې شتمنه وه او د علم او هنر له امله یې په بنګال کې ځانګړې شهرت درلود. د ده کورنۍ دلوېدیځ له تمدن سره هم له یوې نیمې پېړۍ را په دې خوا اشنا وه.د خپلو نیکونو علمي، ادبي او هنري میراثونه یې ساتل.

له همدې امله د ټاګور په شخصیت کې زاړه کړه وړه او نوې ښکلا دواړه لیدل کېږي. ټول هندوستان تر اوسه د ټاګور په څېر بل پراخ نظره، خواخوږی او هوښیار ادیب ونه موند.

ټاګور که د خپل وخت د پرمختللي ژوندانه له اسانیتاوو برخمن و، نو د خپل وخت د بې وزلو وګړو له ژوندانه څخه هم ناخبره نه و. هغه دغه دواړه د سر په سترګو لیدلي وو. دغو متضادو زده کړو او تجربو د ټاګور شخصیت ډېر هر اړخیز (جامع) کړ.

رابندر ناتهـ ټاګور د نړۍ بېلا بېلو هېوادونولکه انګلستان، جرمني، امریکا، سیلون، چین، ایټالیې، کاناډا، ویتنام ، کمبود یا، لاوس، برما، روسیې او ایران ته سفرونه کړي دي. په دغو هېوادونو کې یې له ولسمشرانو او وزیرانو رانیولی تر بې وزلو وګړو پورې لیدلي کتلي او د هغو له حال څخه یې ځان خبر کړی دی.

په بېلا بېلو سفرونو کې له بېلا بېلو وګړو سره د هغه اړیکو او لیدنو کتنو هغه ته ډېره تجربه ور په برخه کړه. هغه په لسګونو ډرامې د اشعارو مجموعې، لنډې کیسې او رومانونه لیکلي دي.

د رابندر ناتهـ ټاګور ځینې اثار دادي:

۱ـ د یوه شاعر نکل
۲ـ تصویرونه او سندرې
۳ـ د ځنګل ګل
٤ـ د فطرت انتقام
۵ـ مات زړه
٦ـ د وړکتوب سندرې
۷ـد اروپایي سیلاني لیکونه
۸ـ د لمر سیوری

۹_ د ماښام سندرې
۱۰_ تېز او تونډ
۱۱_ خطرناك ښکار
۱۲_ د عالمانو پاچا او نور
۱۳_ د سهار سندرې

د رابندر ناتهـ ټاګور ځینې اثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه : کابلي والا، ګیتا نجلي، تاج او ځینې نور. ګیتا نجلي عبدالرؤف بینوا ژباړلی او لومړی ځل په ۱۳۳۶ هـ . ش . کال په کابل کې چاپ شوی دی. د ټاګور ګیتا نجلي نړیوال شهرت لري. او د نوبل نړیواله جایزه یې ګټلې ده.

د ګیتا نجلي د متن څو بېلګې:

هغه وخت چې زما زړه سخت او وچ شي، نو ته پر ما د رحم باران وکړه راشه!

کله چې ژوند محبت له لاسه ورکړي؛ نو ته د نغمې په پرده کې راشه! کله چې شاوخوا د هنګامه زېږوونکو مشاغلو شور پورته شي او ما د باندې وباسي، نو ته ای زما د سکوت خاونده! د خپل سکون او ارام سره راشه! کله چې زما بېنوا زړه د زندان په یوه ګوټ کې غلی کښېني؛ نو ای زما پادشاه! ور مات کړه د شاهانه برم او دبدبې سره راشه؛

کله چې زما د زړه پر ارزو باندې د باطلو او هامو غبار پرېوځي نو ته ای یوازې پاکه! ای ته یوازې ویښه! د خپلې برېښنا او تالندې سره راشه!

×××

تا په سیورې کې ځان پټ کړی دی، اې زما ګرانه! ته چېرې د ټولو تر شا ولاړ یې؟ دوی تا تېل وهي، ستا له څنګه د خاورو پر ډک سړك باندې تېرېږي، او ستا هیڅ خیال نه ساتي.

زه دلته له څو ګړیو راهیسې نذرونه په لاس انتظار کومه، لاروي تېرېږي او یو _ یو ګل مانه اخلي _ اوس نژدې ده چې ټوکرۍ تشه شي.

د ګهیځ وخت تېر شو او د غرمې هم، د ماښام په سیورې کې زما سترګې له خوبه پټې پټې کېږي. هر څوك خپلو کورو ته ځي، ما وینې راباندې خاندي او ما محجوبوي. زه د

گداگرې نجلۍ په شان پلو پر مخ ناسته یم او کله چې دوی ما وپوښتي چې زه څه غواړم؟ نو زه سترګې کښته واچوم او هغو ته هیڅ ځواب نه ورکوم.

اه، رښتیا هم زه هغو ته دا کله ویلای شم چې ((زه تاته انتظار لرم، تا د راتلو وعده کړې ده)) زه له شرمه څنګه ویلای شم چې ((زه بې له دې غربته نور څه جهیز (د ورکولو) لپاره نه لرم))

اه، ما دا غرور دخپل زړه په کومې کې پټ کړی دی، زه پر وښو ناسته اسمان ته ګورم، ستا ناڅاپه راتګ په ډېر شان او شوکت په خوب وینم چې: ټولې روڼاوې پرې ځلېږي، ستا د بګۍ زرین بیرغ رپیږي، ټول وګړي حیران ولاړ ګوري چې ته را کوز شې زما لوري ته راځې ددې لپاره چې ما له ځمکې پورته کړې، او یوې داسې بې وزلې نجلۍ ته د خپل څنګ سره د کښېناستو ځای ورکړې چې له شرم او نخو ته داسې رپېږي لکه د ونې پاڼه چې نسیم رپوي ... ((خو وخت تېرېږي او تر اوسه لا ستا د بګۍ د ارابو اواز نشته؛ ډېر د برم او خوښۍ جلوسونه له خپلو سحر کاریو سره تېر شول ـ ایا ته به هم هغه یې چې د ټولو تر شا په یو سیوري کې پټه خوله ولاړ یې؟ او زه به همدغه یم چې ستا په انتظار کې به ژاړم او په ناکامو ارزوګانو به خپل زړګی ستومانه ساتم؟

د متن لنډیز:

رابندر ناتهـ ټاګور د دیوندر ناتهـ ټاګور زوی دی. په ۱۸۶۱م. کې په کلکته کې زېږېدلی دی. پلار یې لوی شتمن او مذهبي لارښود (مهاریشي) و. په لندن کې یې د حقوقو په څانګه کې زده کړې کړې وې. اثار یې ډېر لوړ ادبي او هنري ارزښت لري. ځینې کتابونو لکه : ګیتانجلي یې د نوبل جایزه اخیستې ده. ټاګور په ۱۹۰۱م. کال د شانتي نیکیتن بنیاد کښېښود چې بیا په راوروسته کلونو کې په یولوی پوهنتون بدل شو.

ټاګور

څرګندونې

(۱) نوبل: دا يوه نړيواله ډالۍ (جايزه) ده چې هر کال په بېلا بېلو علمي او ادبي برخو کې خورا مهمو شخصيتونو ته ورکول کېږي.

(۲) شانتي نيکيتن : (دارالامان) د ټاګور پلار د يوندر ناتهـ ټاګور په دغه ځای کې يو باغ جوړ کړ. خلک به د مراقبې او تفکر لپاره ورتلل او د هيڅ دين او مذهب خلک ترې منع نه وو. ټاګور بيا په ۱۹۰۱ م. کال کې دلته يو ښوونځی جوړ کړ چې وروسته په پوهنتون بدل شو او د شانتي نيکيتن په نوم ياد شو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- را بندر ناتهـ ټاګور د چا زوی او په کوم ځای کې زېږېدلی و؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور کوم کتاب د نوبل جايزه اخيستې وه؟
- د رابندر ناتهـ ټاګور د څلورو کتابونو نومونه واخلئ؟
- د ټاګور کورنۍ له مالي پلوه څه ډول وه؟

۲ـ د ګيتا نجلي همدغه نمونه چې دلته راغلې ده ولولئ او پرمفهوم باندې يې وار په وار خبرې وکړئ.

۳ـ په دغو بېلګو کې کوم ډول نومځري پيداکولای شئ، ځانګړي، ملکي، مبهم او نور په نښه يې کړئ.

٤ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

هنګامه، برم، او هام، محجوب، نخوت

۵ـ ټاګور د کوم ځای شاعر او ليکوال و؟

الف ـ د هندوستان　　ب ـ د بنګال　　ج ـ پاکستان

کورنۍ دنده

د دې لوست له ټول متن څخه ستاينومونه راواخلئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ. سباته يې ټولګيوالو ته واوروئ. له دغو ستاينومونو سره د هغوی ضد هم په خپله کتابچه کې وليکئ.

شلم لوست

ښکالو

بیان په دوو ډولو کېږي، په نثر او په نظم، د نثر برخه پراخه ده او هر ډول مطلب او پیغامونه پکې په اسانۍ ځای پر ځای کېدای او لوستونکو ته رسېدای شي. همدا لامل دی چې نثري پانګه تر نظمي پانګې ډېره زیاته وي. له بلې خوا نظم ښه یادېږي او په اسانۍ ذهن ته سپارل کېږي. نثرونه بېلا بېل ډولونه لري. یوه ډول ته یې هنري یا ادبي نثر وایي. ادبي نثر هغه وي چې له ژبني هنره پکې کار اخیستل شوی وي. ادبي نثر به هرو مرولوړ پیغام لري، خو د پیغام د بیان لپاره لیکونکی داسې کلمات غوره کوي چې د لوستونکي احساسات او عواطف راوپاروي. ادبي نثر انسان د لورېینې او ښېګڼې لورته هڅوي. په انساني ټولنه کې د مینې، دوستۍ، سولې او امن د رامنځته کېدو غوښتنه کوي.

■ که تاسې کوم ادبي نثر لوستی وي نو وواياست د چا او موضوع يې څه وه؟

■ که کومه لنډه کیسه مو لوستې وي، د هغې نثر له نورو عادي نثرونو سره څه توپير درلود؟

د سپلمۍ لوېو لوېو ګېڼو بوټو او ګورو پاڼو کې، هوسۍ له څر نه سر پورته او شخوند يې بند کړ، غوږونه يې بوخ کړل، حيرانه ودرېدله؛ داسې چې له ځانه نه وه خبره. ملخ د سپلمۍ په پاڼه ورو ورو، غلی غلی راغی، د هوسۍ غوږو ته نژدې شو:

هوسۍ! څه دي؟ ولې حيرانه يې؟ ولې خپه يې؟ او هو! دا اوښکې! ولې واښه نه خورې؟ پسرلی تېر شو... واښه وچ شول څه! ؟ که تږې يې ؟

هوسۍ په يوه نېب يوه طرف ته سترګې بکې کړې دي او غوږونه تکځ.

ملخ بيا وويل: د چا ښکالو ده څه؟

هوسۍ ديکه وخوړه: هو! نه واښه وچ دي او نه تږې يم ښکالو ده. د چا ښکالو! د چا د يا د ښکالو!!

ملخ : پوه نه شوم.

هوسۍ: ته لا نه وې، دا سپلمۍ وړې وړې وې، زه او اشنا مې دلته څرېدو، ښکالو شوه، ما دغه شان غوږونه بوخ کړل، اشنامې دغه شان وويل، همدغه شان لکه تا چې وويل... ډز شو... موږ ټوپ کړ، زه ليرې لاړم. اه ... پل مې واخيست، وينې پسې لاړم ان د پاچا تر باغه ... د پاچا د زوی سر کلي و... سندرې ويل کېدې، غوښې وريتېدې، بېګمې خند بدې. ملکه په تخت ناسته وه، زما د سترګو په اوښکو پوه شوه، لکه چې ته پوه شوې. اخر زنانه عالم و. ما وويل بي بي مېرمنې! زما د اشنا تيکې ستا باورچي خانه کې وريتېږي، خو دا څرمن يې ماته راکړه. زه به يې په يوه ونه کې اويزانده کړم... ورته به ګورم د زړه سود به پرې کوم.

ملکې وويل: نه څرمن تاته نه شي درکولی. سوېلو وويل: نه، هيڅېږې نه! دې نه به موږ تمبل جوړوو.

ګوره غوږ کېږده! نن د هغه پاچا د زوی سنت ګيري ده ... تمبل وهلی شي. دغه اواز اورې؟ دا زما د اشنا د څرمنې تمبل دی... په ما يې اواز خوږ لګي. زما پرې سود کېږي. ښکالو ده... زه پرې پوهېږم، ته پرې نه پوهېږې... سود پرې کوم سود!!

((سيد راحت زاخېلي))

د متن لنډیز:

پورتنۍ کیسه د هوسۍ او ملخ ترمنځ د پوښتنو او ځوابونو په بڼه راغلې ده. کیسه داسې ده چې هوسۍ او ملخ په یوه څرځای کې اوسېږي. هوسۍ څه ښکالو اوري، یو دم تېر یادونه ور په زړه کېږي. غونې یې ځېږ شي. د هماغه ډز انګازې یې یو ځل بیا په ذهن کې راغبرګې شي چې د ژوندانه ګران ملګری یې ترې جلا کړی و.

هوسۍ ملخ ته خپله پخوانۍ کیسه کوي. وايي چې زه او یار مې یوه ورځ همداسې په دې ځای کې څرېدو چې څه ښکالو شوه، یو ناڅاپه ډز شو ما لیرې منډه کړه چې ګورم ملګری مې نه و. بېرته راوګرځېدم منډه مې واخیسته او د پاچا تر کوره لاړم. ګورم چې د ملګري غوښه مې پخېږي، له ملکې نه مې وغوښتل چې د ملګري څرمن مې راکړي او د یادګار په توګه به یې په یوه ونه کې ځوړنده کړم، د زړه سود به پرې کوم، خو ملکې انکار وکړ او ویې ویل چې له دې څرمنې نه موږ تمبل (چمبه) جوړوو.

اوس د پاچا د زوی سنت ګري ده، له هغې څرمنې نه یې تمبل جوړ کړی، د پاچا د زوی په سنت ګرۍ کې وهل کېږي او زما پر زړه د خپل یار او اشنا یادونه راورېږي.

د لیکوال پېژندګلوی:

سید راحت زاخیلي دسید فریح الله زوی، په ۱۳۰۳ هـ . ق. کال د نوښار په زاخیلو کې زېږېدلی دی. زاخیلی غښتلی لیکوال او منلی شاعر و. د ژباړې په فن کې یې هم پوخ لاس درلود. په ناول او لنډه کیسه لیکنه کې یې ډېر شهرت درلود. د پېښور لومړنی پښتو اخبار ((افغان)) د ده په اهتمام راوتلی دی. د ډېرو کتابونو لکه ماه رخ، لغات افغاني، تاریخ افغانستان، د حضرت علي کرم الله وجههُ اقوال، شلېدلې پڼه، د زړه درد، داغستان او نورو لیکوال دی. په ۱۳۸۳ هـ . ق. کې یې له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړي دي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې په وارسره د کیسې مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- کیسه د څه شي په اړه ده؟
- په کیسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
- د کیسې پېښه څه ډول ده؟

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ ښکالو　ـ سپلمی　ـ نېب　ـ بکې　ـتکۍ

٤ـ که د زده کوونکو دغې کیسې ته ورته کومه کیسه په یاد وي په ټولګي کې دې په لوړ غږ ووایي.

٥ـ زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي: یوه ډله دې په متن کې نومونه، بله ډله صفتونه او درېیمه ډله دې ضمیرونه پیدا کړي او بیا دې یې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې په وار سره د لست له مخې ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې په لوړ غږ کیسه داسې ووایي چې د اواز اوچتول، نرمول او وقفه (ځنډ) په نظر کې وساتي. نور زده کوونکي دې لوستل وڅاري.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه په کور کې د کوم لیکوال یوه لنډه کیسه خوښه او په کتابچه کې دې ولیکي یا دې له مور او پلار، یا نیا او نیکه څخه کومه کیسه واوري او د هغې لنډیز دې په کتابچه کې ولیکي.

يوويشتم لوست

مور ولې کيسې لولو؟

له خپل مور و پلار، مشرانو او همزولو څخه به مو ډېرې کيسې اورېدلې وي. ساعت به مو پرې تېر شوی او خوند به مو ترې اخيستی وي. پر ساعت تېرۍ او خوند اخيستو سربېره کيسې نورې ښېګڼې هم لري. په کيسو کې روزنيز، اخلاقي او معلوماتي مفاهيم هم نغښتي وي. له کيسو څخه موږ روزنېزې، اخلاقي او معلوماتي ښېګڼې هم تر لاسه کولای شو.

ځيني کيسې په يوه ولس يا يوې ژبې پورې اړه لري، خو ځيني کيسې بيا په څو ولسونو او څو ژبو کې شريکې وي. که کيسه په يوه ولس يا يوې ژبې پورې هم اړه ولري، نو ډېرې داسې روزنيزې او اخلاقي ښېګڼې پکې وي چې ټول ولسونه ترې د خپل ژوندانه لپاره ګټه اخيستلای شي.

- کيسې څه ښېګڼې لري؟
- له کيسو نه څه زده کوو؟

حکایت

یو عالم د یو پاچا په وړاندې خبرې کولې. ناګهانه یې د خبرو په منځ کې وویل چې په هندوستان کې یوه ونه ده که د هغې ونې مېوه څوک وخوري نو هغه سړی به زوړ نه شي او نه به مړ شي. پاچا چې دا خبره واورېدله، نو په هغه ونې باندې مین شو، سودا واخیست چې دا به څه رنګ پیدا شي. لیکن د هغه عالم نه یې پوښتنه نه کوله چې دا ونه به چېرته وي او څنګه به وي. مګر چې د ده پرې ډېر باور و، هغه سړی یې په طرف د هندوستان رخصت کړ او ډېر مال یې ورته ورکړ، ورته یې وویل چې دا دولت لګوه او نور به هم درلېږم، خو هله بېرته راځه چې ماته د دغې ونې مېوه راوړې.

قاصد روان شو چې هندوستان ته ورسېده، نو له خلکو نه به یې هر ځای پوښتنه کوله او ویل به یې چې هغه ونه په کوم ځای کې ده چې سړی یې مېوه وخوري، نو بیا همېشه ژوندی وي او هیچرې نه زړېږي چې خلکو به دا خبره واورېدله، نو چا به ور پورې خندل چا به ورپورې ټوکې کولې، چا به ویل چې دا لیونی شوی دی، چا به ویل چې موږ ته معلومه نه ده مګر چې دا سړی وربسې ګرځي، نو معلومېږي چې دا به رښتیا چېرته وي. چا به ویل چې په پلاني ځنګل کې که چېرې وي، نو وي به او بل ځای مې ګومان نه کېږي چې ګوندې پیدا شي. چا به ویل چې په پلاني ځنګل کې یوه لویه ونه ده چې سر یې چا ته نه ښکارېږي او بېخ یې هم نه معلومېږي او مېوه یې هم چا له په لاس نه ورځي که چېرې هغه وي نو شک نشته.

هر چا به ورپورې مسخرې کولې او دې غریب به په ځنګلونو ، غرونو ، میرو او په بیابانونو ګرځېده. حاصل دا دی چې یو خوا بل خوا وړاندې وروستو ښکته پورته ډېر طلب یې وکړ، مګر هیڅ په حال پوه نه شو، نو بېرته راوګرځېده چې وطن ته راته ډېر خپه و او له ځان سره یې ویل چې پاچا ته به څه عذر کوم. په یو ځای کې یې شپه شوه په هغه ځای کې یې واورېده، یو سړي وویل چې زموږ په دې کلي کې لوی عالم دی او بې شانه ښه سړی دی.

قاصد په زړه کې وویل چې باري ورشم که څه دعا راته وکړي، نو دستي پاڅېد هغه عالم ته ورغی چې ملاقات یې ورسره وشو، نو ورته ویې ویل چې صاحبه دعا راته وکړه چې ایمان مې خدای ﷻ سلامت کړي او په خیر سره وطن ته ورسېږم. هغه دعا ورته وکړله او بیا یې ترې پوښتنه وکړه چې چېرته تللی وې.

قاصد ورته دا ټوله کیسه وویله. عالم چې واورېده، نو ورته یې وویل چې تاسو د هغه خپل عالم په خبره نه یې پوه شوي. هغه ونه بله نه ده هغه ونه د علم ده یعنې د علم مېوه چې څوک وخوري، نو هغه سړی به همېشه ژوندی وي او د همېشه ژوندون څه معنا ده، هغه معنا دا ده چې خدای ﷻ وپېژني، نېکي بدي ورته معلومه شي، د نېکۍ عمل کوي او له بدۍ نه ځان ساتي، کتابونه تصنیف کاندې شاګردان ترې پاتې شي، نو هلهو که دا سړی په تن مړ هم شي هیڅ غم یې نشته، ځکه چې هلته یې روح ژوندی وي او دلته یې نوم ژوندی وي او ثواب یې داسې کېږي، لکه یو ژوندی سړی چې نېکي کوي او ثواب یې کېږي.

قاصد ورته وویل چې صاحبه موږ هم دومره پوهېږو، نادانان نه یو که چېرې هغه علم یاد کړی وی، خو موږ به پوه شوي وو چې علم وایي، ولې هغه د ټولو خلکو د وړاندې ونه یاده کړې ده او په دې خو هرڅوک پوهېږي چې علم د یو څیز نوم دی او ونه د بل څیز.

هغه عالم وویل چې ته بیا پوه نه شوې، تا له مثال په کار دی چې ښه پوه شې. ګوره یو سړی وي نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا لمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوربی وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او د چا وراره وي او د چا ترورزی وي او د چا تربور وي او د چا ورور وي او د چا اشنا وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي، نو اوس ته ګوره همدغه یو سړی دی او هر نوم له دې نومونو چې په خپل ځای کې ورته څوک وایي، نو ویلی شي که نه شي؟

قاصد وویل چې بېشکه ویلی شي. نو هغه عالم وویل چې داسې علم ته هم دواړه نومه ویلی شي. که دې خوښه وي نو ورته علم وایه او که دې خوښه وي، نو ورته د ژوندانه ونه وایه، دواړه نومونه یې برابر دي هیڅ فرق په کې نشته.

قاصد چې دا خبرې واورېدلې تسلي يې د زړه وشوله او له عالم نه يې رخصت واخيست او د خپل کور په طرف راروان شو چې ښار ته ورسېده پاچا ورته په امېد کې و چې دربار له ورغی پاچا ترې پوښتنه وکړله، ويل يې چې ووايه مېوه دې وموندله او که نه دې ده موندلې؟

قاصد ورته له سره کيسه شروع کړله، خپل ربړېدل او په ملکونو او په غرونو او په بيابانونو گرځېدل او د خلکو مسخرې کول ټول حال يې ورته بيان کړ. چې پاچا واوريده، نو ډېر خپه شو، ويې ويل چې ستا ربړ عبث شو او زما مطلب و نه شو. پس له هغه قاصد ورته د هغه عالم خبره په ښه شان سره بېله بېله، جدا جدا واوروله. چې پاچا واورېدله ډېر خوشحال شو او قاصد له يې د گرځېدلو له مشقت نه دوه برابره دولت ورکړ او پس له هغه باقي عمر د علم او د عالمانو په ساتنه او په پالنه کې شو او حکم يې وکړ چې هرڅوک دې واوري چې علم نه په واړه دی او نه په زاړه دی، خو زده کړه دې کوي که لوی وي او که وړکی وي.

((مولوي احمد))

د متن لنډيز:

دغه کيسه د علم او پوهې د ارزښت په اړه ده. په کيسه کې چې کومه ونه ياده شوې د هغې نه موخه علم او پوهه ده چې علم نه زړېږي او تل تر تله وي. که يو عالم له ژونده سترگې پټې کړي بيا هم د خپل علم له امله يادېږي. او نوم او ياد يې په کتابونو او د شاگردانو په ذهنونو او ژبو کې گرځي او دغسې عالمان او پوهان د خپل علم له برکته تر پېړيو، پېړيو پورې ژوندي وي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې کیسه په چوپه خوله ولولي او بیا دې يې مقصد په ټولګي کې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې د کیسې یو یو پراګراف په وار سره ولولي او خبرې دې پرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې د کیسې مطلب په څو لنډو کرښو کې ولیکي او په ټولګي کې دې يې په وار سره ووايي.

٤ـ زده کوونکي دې په لاندې پاراګراف کې نومونه په نښه کړي او ودې وايي چې کوم ډول نومونه دي:

ګوره یو سړی وي، نو د چا پلار وي او د چا زوی وي او د چا نمسی وي او د چا نیکه وي او د چا خوريي وي او د چا ماما وي او د چا تره وي او دچا وراره وي او د چا تروړزی وي او د چا دښمن وي او د چا دوست وي.

۵ـ زده کوونکي دې په کیسه کې نومځري (ضمیرونه) پیداکړي چې کوم ډول نومځري پکې راغلي دي؟

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- قاصد ولې په ځنګلونو کې ګرځیده؟
- پاچا قاصد په څه شي پسې لیږلی و؟
- قاصد د پاچا لپاره څه راوړل؟
- پاچا د قاصد له خبرو نه وروسته څه پریکړه وکړه؟

۷ـ زده کوونکي دې د کیسې ځایونه او اشخاص په ګوته کړي چې کوم ځایونه او کوم اشخاص په کیسه کې راغلي دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لاندېنۍ کیسه په کور کې په غور سره ولولي، لنډ مطلب دې يې په خپلو کتابچو کې وليکي او سبا ته دې يې د ټولګيوالو په وړاندې واوروي.

وايي چې اوښ، غوايي او پسه سره ملګري شول په لاره روان وو، د وښو يوه ګېډۍ يې وموندله. پسه وويل چې دا واښه لږ دي ټول پرې نه مړېږو، که يې ووېشو، نو د يوه کار هم پرې نه کېږي. ښه به دا وي چې په موږ کې کوم چې مشر وي همغه دې وخوري، ځکه چې مشر په هر ځای کې د عزت وړ او حقدار وي.

اوس نو راځئ چې د خپل عمر زياتوالی ثابت کړو. پسه وويل: چې زما تاريخ تر ټولو زيات دی، ځکه چې د هغه پسه سره د خپلوۍ اړيکه لرم چې د حضرت ابراهيم عليه‌السلام لپاره د جنت نه رالېږل شوی و، نو دا واښه زما حق دی، تاسو دواړه بايد صبر وکړئ.

غوايي وويل: چې ته خو تر ما ډېر کشر يې زه د هغو غوايانو ترېور يم چې حضرت ادم عليه‌السلام په لومړي ځل په جغ تړلي وو او ځمکه يې پرې قلبه کړې وه، نو له دې امله دا واښه زما حق دی، زه تر تاسو دواړو مشر يم.

په دې وخت کې اوښ غړانګه کښنته کړه او د وښو ګېډۍ يې په خوله کې اوچته کړه او ويې ويل: چې زما خو د عمر تاريخ ثابتولو ته څه اړتيا نشته؛ ځکه هر چا ته معلومه ده چې زه له بدنه لوی او غټ يم او بل ځوک په لوی والي او ځواک کې د ځان جوګه نه وينم، نو ښکاره خبره ده چې په عمر کې هم تر تاسو زيات او پخوانی يم. دا ګېډۍ زما حق دی، بايد زه يې وخورم.

> چې د چا وي د لاسونو زور قوت
> هغه کله د حساب لري حاجت

دوه ویشتم لوست

خوږ ژبی شاعر سید حسن خان

د پښتو ادب معاصره دوره ډېر نومیالي لیکوالان او شاعران لري. دغو نومیالیو هر یو په خپل وار د خپلو شعرونو او لیکنو له لارې د ټولنې دردونو ته انعکاس ورکړی او د اصلاح او سمون لپاره یې شعرونه ویلي او په نثر کې یې لیکنې کړې دي.

د دغو نومیالیو لیکوالو او شاعرانو د فکر او ادب ذخیره موږ ته د کتابونو په شکل پاتې ده او زموږ د معاصر ادب یوه لویه ذخیره ده. په دغه ډله کې یو هم سید حسن خان دی چې په دې لوست کې به یې وپېژنو.

۱ـ په معاصرو شاعرانو کې کوم شاعران پېژنئ؟

۲ـ د خوږ ژبي شاعر سید حسن په اړه معلومات لرئ؟

سید حسن خان ((حسن)) د سید حسین پاچا زوی د کونړ له سیدانو څخه و. په ۱۲۷۰ هـ . ش . کال د لغمان په چار باغ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خصوصي توګه سرته رسولې وې. بیا یې نورې زده کړې په عسکري ښوونځي کې پای ته ورسولې او د هغه وخت د حرب په وزارت کې یې خپله دنده پیل کړه چې د ژوند په وروستیو کې یې د فرقه مشر په رتبه د حرب په وزارت کې د حربي رئیس په حیث کار کاوه.

ښاغلی سید حسن که څه هم په عسکري چارو کې بوخت و، خو د ځانګړې مطالعې له لارې یې په ډېرو مسایلو کې ژور معلومات درلودل. همدارنګه له پښتو ژبې او ادب سره یې زیاته مینه وه او په پښتو شعر کې د لومړۍ ډلې په شاعرانو کې حسابېده. د سیدحسن د شعر ژبه روانه، خوږه او شعر یې په نادرو خیالاتو او مفاهیمو ښکلی و.

په شعر کې یې انتقادي مضمونونه هم زیات وو. د پښتو له پخواني ادب سره یې هم ژوره مینه لرله، تل یې مطالعه کوله. دغه شعر یې د لوړ خیال او ژور فکر څرګنده نمونه ده:

شانې ستا سر دې په سل ځایه اره شي
راوړه تا پرېشاني د زلفو کوره ته
هوسۍ غوټه کړه خپل مشك د زړه په ناف کې
چې د ستا د زلفو بوی خور شو هر لوري ته

د غازي امان الله خان له واکمنۍ نه وروسته چې په هېواد کې کورنۍ اړو دوړ رامنځ ته شو، سید حسن خان په ننګرهار کې د ((کور غم)) په نامه یو اخبار راوایست. هغه د ملي یووالي ټینګ پلوی و چې دغه پیغام یې د هېواد د بقا سره تړلی ګاڼه او په خپلو شعرونو کې یې خلکو ته رساوه.

وې چې غونډ شئ منفق شئ
ټول وطن به مسخر شي ستا سي زور ته
کنه خوار ذلیل به کړ ځئ په دنیا کې
نشانه به شئ د ټول عالم پیغور ته

لکه څنګه چې د نوموړي لوړه او خوږه شعري طبعه وه، هماغسې په مجلسونو کې هم ډېر صمیمي و. مجلس یې خوږ او بې تکلفه و. ښاغلی عبد الرؤف بېنوا د سید حسن خان د شعر په اړه داسې وایي.

((د ده اشعار زیاتره اصلاحي، تنقیدي او نهضتي روح لري او د وطن خواهۍ لوړ احساس پکې ځلېږي. د ده له اشعارو څخه ښکارېږي چې ده غوښتي دي چې پخپلو سوځوونکو اشعارو ولس راویښ او د هغوی د افکارو لاره اصلاح کړي. حتٰی کله کله په ډېرو سختو او درشتو الفاظو د قوم نا اهلان تنبیه کوي.))

څرنګه چې دی یو مبارز و، نو تل یې د استبداد په وړاندې دریځ لاره. له دې امله یې د ژوند ډېره برخه د وخت په زندانونو کې تېره کړه.

دغه خوږ ژبی او نومیالی شاعر په ۱۳۱۹ هـ . ش . کال په کابل کې وفات شو.

د سید حسن خان حسن د کلام نمونه داده:

په نغمه لکه بلبل غږېدل زده کړه
پنه خوله وینا د ګل له بلبل زده کړه
رخت په سر کړه له غنچې نه رابهر شه
په هوا لکه وږمه چلېدل زده کړه
د اغزي په څېر د ګل سره همراز شه
په ځېره صورت د ګلو ساتل زده کړه
نسترن شه په اغوش سرو ازاد کړه

په هر بوټي د ګلشن تاوېدل زده کړه
رژېدو له وېرې نه غوړېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټۍ توکل زده کړه
کورني مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهین په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسایش او ارام غواړې
ګهوارې غوندې د ځان کړېدل زده کړه
ګړندی شه کاروان هی کړه منزل لنډ دی
د جرس په اواز تلل او راتلل زده کړه
راحت پرېږده زحمت واخله سید حسنه!
د وطن په درد و غم ژړېدل زده کړه

د متن لنډیز:

سید حسن خان حسن د پښتو ژبې نومیالی شاعر و. په عسکري چارو کې د حرب رئیس و. اصلي ځای یې کونړ او په لغمان او کابل کې اوسېده. د ملي احساس خاوند او په وطن مین شاعر و چې شعرونو یې انتقادي او اصلاحي بڼه درلوده. په شعر کې یې هنري اړخ هم پیاوړی و. سید حسن خان په معاصره دوره کې هغه شاعر و چې د شعر پیغام یې په ښکلې هنري جامه کې رانغښتی و.

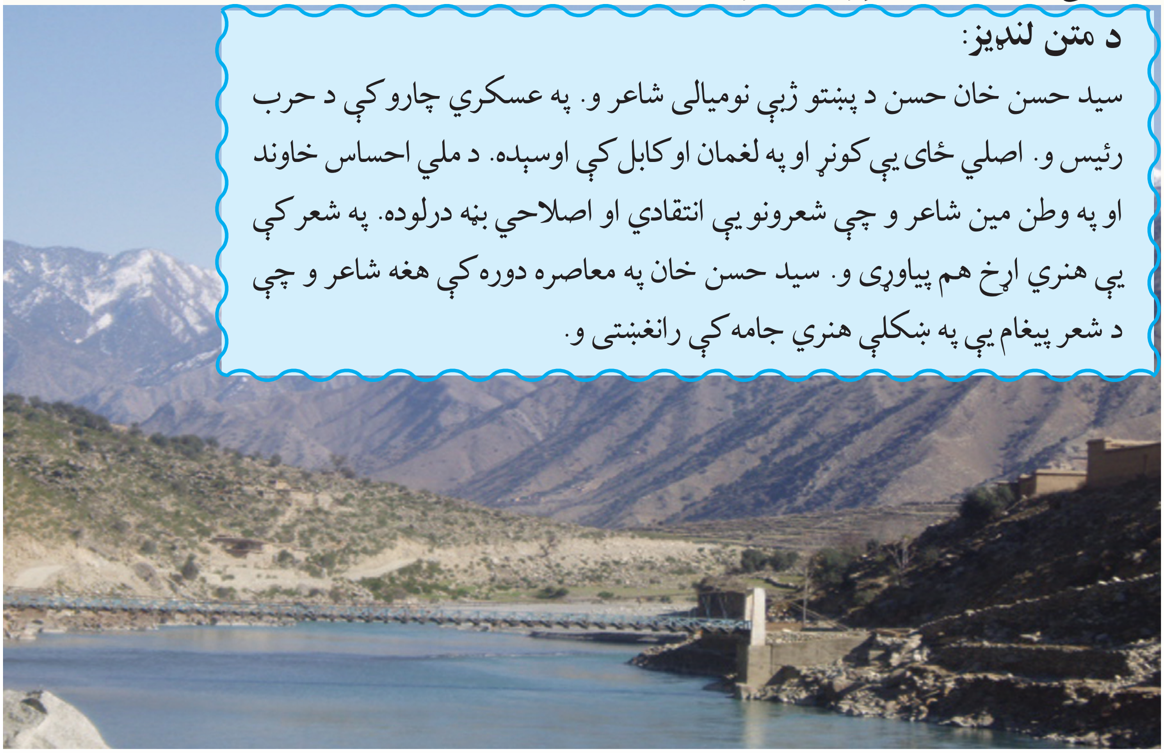

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- سید حسن خان د کومې دورې شاعر و؟
- د سید حسن خان د شعر پیغام څه و؟
- سید حسن خان څه دنده درلوده؟

۲_ زده کوونکي دې په وار سره شعر ولولي او مفهوم دې یې په خپلو خبرو کې ووایي.

۳_ زده کوونکي دې د سید حسن خان د شاعرۍ مهم ټکي په یو، یو پراګراف کې ولیکي او بیا دې یې په وار سره په ټولګي کې ووایي.

۴_ زده کوونکي دې په لاندې بیتونو خبرې وکړي او هر یو دې خپل نظر څرګند کړي:

رژېدو له ویرې نه غوړېږي ولې
اندېښنه پرېږده غوټۍ توکل زده کړه
کوڼي مرغه په شان به څومره ژوند کړې
د شاهین په دود ازاد الوتل زده کړه
که د نورو اسایش او ارام غواړې
ګواړې غونډې د ځان کړېدل زده کړه

۵_ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:

۱_ انعکاس ۲_ حرب ۳_ درشت ۴_ نااهلان

۵_ اسایش ۶_ ګهواره ۷_ جرس ۸_ استبداد

۹ـ مبارز ۱۰ـ دریځ

٦ـ په لاندې جملو کې کوم نومځري (ضمیرونه) راغلي دي، په نښه یې کړئ:

- زه بل قلم درکوم.
- ستا بکس مې هیڅ په کار نه دی.
- څوک به زما د پوښتنې ځواب ووایي؟
- نور مېلمانه هم راغلل.

ولې درس وایو؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سید حسن خان حسن د شعر لاندې بیتونه په کور کې ولولي او د هغو مفهوم دې په خو کرښو کې ولیکي او بله ورځ دې یې هغه په ټولګي کې واوروي.

که د نورو اسایش او ارام غواړې
ګهوارې غونډې د ځان کړېدل زده کړه
ګړندی شه کاروان هی کړه منزل لنډ دی
د جرس په اواز تلل او راتلل زده کړه
راحت پرېږده زحمت واخله سید حسنه!
د وطن په درد و غم ژړېدل زده کړه

د اپینو زیانونه

نشه د اسلام په سپېڅلي دين کې حرامه بلل شوې ده. هر ډول نشه د بدن ذهني او بدني ځواک او توان له منځه وړي. له همدې امله معتادين د ټولنې په اوږو بار کېږي او کله کله ناوړه کارونو ته هم لاس اچوي. نشه په ټولنه کې د سړي اعتبار کموي او خلك پرې بې باوره وي. د نشه يي توکو کارول معيوبيت رامنځته کوي او کله د مرگ سبب هم کېږي.

د نشه يي توکو ډولونه زيات دي چې يو ډول يې اپين دي په دې درس کې د اپينو د استعمال زيانونه تاسو ته درپېژنو.

پوښتنې

ـ اپین څه شی دی او څرنګه لاس ته راځي؟

ـ ایا له اپینو څخه ګټه هم اخیستل کېږي؟

ـ د اپینو د صحي یا جسمي زیانونو په اړه معلومات ورکړئ؟

اپین یوه تور بخنه نسواري ماده ده چې د یوه بوټي له شیرې څخه چې کوکنار نومېږي لاس ته راځي. د انسانانو معلومات د اپینو او د هغه د طبي تاثیراتو په اړه کم تر کمه څلور سوه کاله مخکې تر مېلاده رسي. په ځینو سر چینو کې داسې راځي چې په اروپا کې مجاریان لومړني کسان وو چې د کوکنارو له بوټي سره یې اشنایي پیدا کړې وه. وروسته بیا د رومیانو او یونانیانو په لیکنو او اثارو کې د خشخاشو یادونه شوې ده. د اسلامي تمدن په دوران کې هم ځینو شاعرانو په خپلو شعرونو کې د اپینو نوم یاد کړی دی او ځینو پوهانو او طبیبانو لکه بلخي ابو علي سینا او محمد زکریا رازي د بېلابېلو ناروغیو د درملنې لپاره له اپینو څخه په ډېره کمه اندازه استفاده کړې ده.

که څه هم اپین په طبابت کې په یوه ټاکلې فیصدۍ د دردونو د تسکین لپاره د ځینو دواګانو په جوړښت کې کارول کیږي، خو د نوموړو دواګانو استعمال د ډاکټر له اجازې پرته زیات خطر ناک او د بېلا بېلو ناروغیو لکه: سرطاني ناروغیو، مسمومیتونو او حتٰی د مړینې لامل ګرځېدای شي.

د اپینو استعمال په لومړي سر کې په معتاد سړي کې یو ډول کاذبه خوشحالي منځته راوړي، خو له څنډه وروسته استعمالوونکی شخص ستړیا، زړه بدي او مسمومیت احساسوي. تریاکي کسان تل له یوه سخت او مزمن مسمومیت سره مخ وي چې دغه مسمومیت کله ناکله د مړینې لامل هم ګرځي.

د اپینو او نورو نشه يي توکو استعمال د ملیونونو انسانانو د تباهۍ سبب ګرځي او په ټولنه کې اخلاقي انحطاط او ټولنیز ناوړین رامنځته کوي، حال دا چې د مخدره توکو د کرکیلې او قاچاق ګټې د یو شمېر بد مرغو، حریصو او ماده پرستو عناصرو جیب ته ځي چې تل د خپلو شخصي ګټو فکر کوي. د اپینو استعمال او قاچاق په یوه ټولنه کې د ډېرو لویو جرمونو لکه غلا، وژنې، لوټمارۍ، تېري او نورو سلګونو فسادونو لامل ګرځي.

د اپینو روغتیایي او روحي زیانونه:

د اپینو استعمال بېلا بېل زیانونه لري، خو څو خطرناک ضررونه يې دا دي:

۱ـ مسمومیت

۲ـ د زړه ناروغي

۳ـ ډنګر توب او د بدن عمومي کمزوري

۴ـ د سږو سرطان

۵ـ د بدن د وزن کموالی

۶ـ د حافظې کمزوري

۷ـ د ستړیا احساس

۸ـ د جنسي میل کمزوري.

د لوست اصلي پیغام:

اپین یو ډول نشه يي توکی دی چې استعمال يې د بېلا بېلو ناروغیو، لکه: سرطان، زېړي، د زړه دربدنې، د وینې د فشار، خپګان او د انزوا سبب ګرځېدای شي او ټولنه د ناورین او نابودۍ کندې ته غورځوي.

څرګندوني

۱ـ مسمومیت: زهرجن کېدل

۲ـ د حافظې کمزوري: د خبرې هېرول

۳ـ مزمن مسمومیت: په دوامداره توګه د بدن زهرجن کېدل.

٤ـ اخلاقي انحطاط: اخلاقي کمزورتیا

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د مخدره توکو استعمال څه ډول زیانونه منځ ته راوړي؟
- د مخدره توکو روحي او ځاني زیانونه ووایاست؟

۲ــ زده کوونکي دې متن په اوچت اواز ولولي او د درس مفهوم دې په لنډو ټکو کې ووایي.

۳ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ــ معتاد ۲ــ کاذب ۳ــ مزمن ٤ــ ناورین ٥ــ انزوا

٤ــ زده کوونکي دې سم ځواب په پنسل په نښه کړي:

- د اپینو استعمال:

الف: بدن قوي کوي

ب: حافظه قوي کوي

ج: د زړه ناروغي رامنځته کوي.

٥ــ زده کوونکي دې ناسم ځواب په نښه کړي:

د اپینو کارول:

۱ــ مسمومیت رامنځته کوي.

۲ــ بدن ډنگر او کمزوری کوي.

۳ــ د سږو سرطان رامنځته کوي.

٤ــ حافظه غښتلې کوي.

٦ــ زده کوونکي دې په وارسره د اپینو د استعمال زیانونه څرگند او وشماري.

زده کوونکي دې په خپل چم او ګاونډ کې وګوري، که کوم معتاد وي د هغه په اړه دې څو کرښې وليکي او بله ورځ دې يې په ټولګي کې واوروي.

يا:

زده کوونکي دې د نشې په اړه يوه رښتينې کيسه وليکي او بله ورځ دې يې په ټولګي کې واوروي.

روږدی او دارو

د يوه روغتون رئيس د روغتون کتنه کوله، په يوه واټ کې و چې د يوه ناروغ زګيروي يې واورېدل. ورنژدې شو، تر روغبړ وروسته يې ترې وپوښتل:

نن دې دارو خوړلي دي؟

ناروغ وويل: نه ځار دې شم! دارو يې را نه کړل.

رئيس په ډېره غوسه نرس ته غږ کړ، ورته ويې ويل: ولې دې نن دارو نه دي ورکړي؟

نرس له ناروغه پوښتنه وکړه، ګولۍ دې خوړلې دي؟ ناروغ وويل: هو! بيا يې ترې وپوښتل پيچکاري يې درته کړې ده؟

ناروغ وويل هو! په دې وخت کې رئيس ناروغ ته وويل: ښه نو لکه چې داګولۍ او پيچکاري دارو نه دي؟!

نرس وويل: ښاغلی ډاکټر صاحب دا ناروغ روږدی دی او يوازې ((اپين)) دارو ګڼي.

ځلرويشتم لوست

عبدالرحمان بابا

په پښتو شاعرانو کې تر ټولو مقبول يا ډېر منلی شاعر څوک دی؟

د پښتو ادبياتو د تاريخ په منځنۍ (کلاسيکه) دوره کې ډېر ښه او غوره شاعران تېر شوي دي چې يو يې عبدالرحمان بابا دی. په پښتو شاعرانو کې چې کوم عام مقبوليت او درناوی د عبدالرحمان بابا په برخه دی، تر دې وخته د بل هيڅ شاعر نه دی په برخه شوی.

په اووم ټولګي کې مو د همدغې دورې يو بل مشهور شاعر عبدالقادر خټک وپېژانده، په دې لوست کې به د عبدالرحمان بابا په اړه ولولئ.

- د عبدالرحمان بابا په اړه څه معلومات لرئ؟
- ولې عبدالرحمان بابا په ولس کې زيات مشهور دی؟

نومیالی عارف، مشهور صوفي او خوږ ژبی شاعر عبدالرحمان بابا د عبدالستار زوی دی. عبدالرحمان بابا په ۱۰۴۲ هـ . ق . کې د پېښور ښار ته نژدې په بهادر کلي کې زیږېدلی دی.

له زیات تولنیز مقبولیت او ادبي شهرت سره سره د رحمان بابا د ژوندانه په اړه هر اړخېز معلومات نشته. که څه هم د خلکو په منځ کې د هغه د ژوند پېښو په اړه ځینې شفاهي روایات او کیسې شته، خو د مستندو او باوري منابعو د نشتوالي له امله هغه دومره باوري نه دي.

د عبدالرحمان بابا په اشعارو کې هم د هغه د ژوندانه د حالاتو په اړه ډېرې لږې څرګندونې راغلې دي چې د هغو له مخې د هغه د ژوندانه په اړه هم ډېر معلومات نشو ترلاسه کولای.

د عبدالرحمان بابا د ژوندانه زمانې ته نژدې لیکوال محمد هوتک په خپل اثر پټه خزانه کې د عبدالرحمان بابا په اړه لیکلي دي:

((د فقهې او تصوف کتابونه یې په پېښور کې له ملا محمد یوسف یوسفزي څخه ولوستل. د نورو علومو د زده کړې لپاره کوهاټ ته لاړ او ډېر علوم یې هلته ولوستل او لوی عالم شو.))

عبدالرحمان بابا ان د ځوانۍ له وخته ډېر پرهېزګار او عابد انسان و. تل به د خدای ﷻ په عبادت بوخت و.

داسې معلومېږي چې عبدالرحمان بابا د ځوانۍ له مهاله درياضت اوعبادت تر څنګ شعر هم وایه. د بابا شعر د هغه د شخصیت پېژندلو ښه هنداره ده. په اشعارو کې یې دیني، اخلاقي، ټولنیز او نور مسایل نغښتي دي. عبدالرحمان بابا په پښتو شاعرۍ کې ځانته ځانګړې لاره درلوده چې تر هغه وروسته ډېر شاعران د هغه پر لاره تللي دي.

عبدالرحمان بابا په خپلو اشعارو کې د خپل وخت او د ځینو پخوانیو شاعرانو یادونې کړې دي. په پښتو کې یې د میرزا خان انصاري(۱)، دولت لوانی(۲)، خوشحال خان خټک(۳) او نورو نومونه یاد کړي دي. همدارنګه یې د سنایي غزنوي(٤)، حافظ شیرازي(٥) او نورو

نومونه هم یاد کړي دي. له دې څخه داسې نتیجه اخلو چې عبدالرحمان بابا په شعر و شاعرۍ کې ښه مطالعه درلوده. علم او پراخې مطالعې د هغه په شاعرۍ اغېز کړی دی او د هغه شعر یې په ولس کې دومره مقبول کړی چې ټول یې په کورونو کې د شعر دیوان لولي اوفالونه پرې ګوري.

د عبدالرحمان بابا په شاعرۍ کې د الله ﷻ او د رسول ﷺ مینه پرته ده موږ ته د پند، ننګ، غیرت، لوړهمت، قناعت، سخاوت، زیار او بشردوستۍ درس هم راکوي.

عبدالرحمان بابا یو ټولنیز مصلح دی. د ټولنې هوسا‌ینه او نېکمرغي غواړي او د دغې نېکمرغۍ رښتینې لاره انسان ته ورښیي.

د عبدالرحمان بابا شاعري ډېره پراخه او عامه ده. د هر عمر او هر مزاج څښتن چې یې شعرونه لولي، داسې انګېري چې دا شعرونه یې زما لپاره ویلي دي. د عبدالرحمان بابا شاعري د هر چا ذوقي تنده ماتوي.

عبدالرحمان بابا په خپله یو ځای د خپل شعر په اړه وایي:

چې منکر پرې اعتراض کولی نه شي
دا دې شعر دی رحمانه که اعجاز

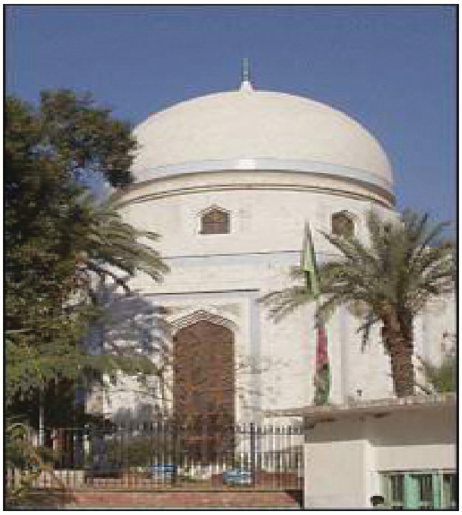

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ . ق . کې له دې نړۍ سترګې پټې کړي او د پېښور په هزارخانی هدیره کې خاورو ته سپارل شوی دی. قبر یې د افغانستان د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۶ هـ . ش . کې جوړ شوی دی.

په زیارت یې هر کال پسرلنی مشاعره کېږي. ډېر شاعران، لیکوال او نور وګړي یې زیارت ته ورروان وي.

د عبدالرحمان بابا یو ښکلی صوفیانه غزل:

که څوك لاس له سوده وكاږي زيان نشته
په ملنګ باندې قلنګ او تاوان نشته
د وفا خريداران دې بل خوا درومي
دا متاع د زمانې په دوكان نشته
جدايي له اشنايه پيدا كيږي
نا اشنا لره هيڅ غم د هجران نشته
مګر ځان و خداى جَلّ جَلاَلُهُ ته پاسلي په امان شي
ګنه بل خوا ته د هيچا امان نشته
هغه يار به زه و كومه خوا ته غوارم
چې يې هيچرې منزل او مكان نشته
دلبران كه هر څو ډېر دي په جهان كې
زما يار غوندې دلبر په جهان نشته
چې هم قد لري، هم زلفې، هم سرې شونډې
دغه هسې رنګ آفتاب په اسمان نشته
عشق عاشق لره يو هسې ګلستان دى
چې وباغ وته يې لار د خزان نشته
عاشقان په عشق كې واړه سلطانان دي
په دا ښهر كې نيست ګار او ناتوان نشته
كه مجنون غوندې په عشق كې څوك صادق شي
د ليلى په دروازه كې دربان نشته
دانايان به د رحمان په قال پوهيږي
دلته كار د هر نااهل و نادان نشته

د متن لنډيز:

د عبدالرحمان بابا د پلار نوم عبدالستار خان دی. هغه په ۱۰۴۲ هـ . ق. کې زېږېدلی دی. په پښتو ژبه کې تر ټولو زيات مقبول شاعر دی.

شعرونه يې ډېر ژور صوفيانه او عارفانه رنګ لري. د شعرونو ديوان يې څو څو ځله چاپ شوی دی. په انګرېزي او اردو ژبو هم ژباړل شوی دی.

عبدالرحمان بابا په ۱۱۲۸ هـ . ق. کې مړ او د پېښور د هزارخانی په هديره کې ښخ دی. زيارت يې په ۱۳۳۶ هـ . ش. کال کې د پښتو ټولنې له خوا جوړ شوی دی.

څرګندونې

۱ـ ميرزا خان انصاري: ميرزا خان انصاري د روښاني غورځنګ يو شاعر و چې تر عبدالرحمان بابا پخوا تير شوی دی.

۲ـ دولت لواڼی: دولت لواڼی هم د روښاني غورځنګ او د ميرزا خان د وخت شاعر و.

۳ـ خوشحال خان خټک: د پښتو ژبې مشهور شاعر چې تر عبدالرحمان بابا دمخه و.

٤ـ سنايي غزنوي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

٥ـ حافظ شيرازي: د فارسي ژبې مشهور شاعر و.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن ولولي او بیا دې هر یو د عبدالرحمان بابا په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ ـ زده کوونکي دې شعر په لوړ اواز ولولي او هر زده کوونکی دې یو، یو بیت معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- عبدلرحمان بابا چېرې زېږېدلی او چېرې ښخ دی؟
- عبدالرحمان بابا له چا نه زده کړه کړې وه؟
- د عبدالرحمان بابا شعر ولې په ولس کې دومره مقبول دی؟

٤ـ زده کوونکي دې د عبدالرحمان بابا د شعر ځانگړتیاوې په خوکرښو کې ولیکي او په ټولگي کې دې یې په وار سره ووایي.

٥ـ زده کوونکي دې ووایي چې په لوست کې پر عبدالرحمان بابا سر بېره نور کوم شاعران راغلي دي.

٦ـ ستاسې د عبدالرحمان بابا شعر ولې خوښېږي؟ خپل نظر څرگند کړئ!

۷ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

اعجاز قلنگ متاع پاسلی قال دربان

کورنۍ دنده

که د عبدالرحمان بابا په څېر د کوم بل شاعر په اړه معلومات لرئ په کور کې یې ولیکئ او بله ورځ یې په ټولگي کې واوروئ.

پنځه ویشتم لوست

اوبه او چاپېریال

اوبه د الله تعالیٰ ډېر ستر نعمت دی. ټول ژوي، ونې او بوټي په اوبو ژوندي وي. له اوبو پرته د نړۍ پرمخ ژوند ناشونی دی. ونې او بوټي ځنګلونه او ورشوګانې جوړوي. ځنګلونه او ورشوګانې چاپېریال سمسوروي. هوا پاکوي، د ژویو استوګنځایونه او خواړه برابروي، نو د اوبو سرچینې باید وپېژنو او پر اهمیت یې پوه شو.

- اوبه د ژوندانه سره څه اړیکه لري؟
- د چاپېریال په ښېرازۍ کې د اوبو د اهمیت په اړه څه فکر کوئ؟

اوبه د الله تعالیٰ ﷻ یوستر نعمت دی. بې اوبو د نړۍ یو ژوی هم ژوندی نشي پاتې کېدای. که اوبه نه وای، نو د ځمکې پر مخ ژوندکول ناشوني وو. ټول حیوانات، نباتات او انسانان د ژوندانه لپاره اوبوته اړتیالري. دچاپېریال له بېلابېلو توکو څخه ژوي ګټه اخلي، د چاپېریال ښکلا او ښېرازي هم د اوبویه شتون پورې تړلې ده.

ونې بوټي هم په اوبو زرغونېږي.ونې بوټي ورشو ګانې او ځنګلونه جوړوي. دغه ورشوګانې او ځنګلونه د چاپېریال د سمسورتیا او ښېرازۍ لامل ګرځي. ځنګلونه د هوا پر پاکولواود اوبو پر زېرمه کولوسربېره د ودانیو او سون لرګي برابروي. ځنګلونه د ویجاړوونکو بادونو او سېلابونو مخه هم نیسي.

د حیواناتوډېره اندازه خواړه له وښو او بوټو څخه ترلاسه کېږي اوغلې دانې د انسانانو د خوړو یوه مهمه برخه برابروي. واښه، بوټي، او غلې دانې هم د خپلې ودې لپاره اوبو ته اړتیا لري. دا ټولې ښېګڼې د اوبو له برکته دي. اوسنی پرمختیاوې د برېښنا او برېښنا د اوبو له برکته رامنځ ته شوې ده.

موږ ویلای شوچې د ځمکې پر مخ د اوسېدو ټول امکانات د اوبو له شتون سره تړلي دي، نو پر دې باید پوه شو چې اوبه له کومو سرچینوترلاسه کېږي او زموږ په ژوندکې څومره اهمیت لري.

د اوبو تر ټولو غوره سرچینې بارانونه او واورې دي. له ویلې شویو واورو او بارانونو څخه ډنډونه، خوړونه، سیندونه او سمندرونه جوړېږي. د بارانونو او ویلې شویو واورو د اوبو یوه برخه په ځمکه کې جذبېږي، دغه جذبې شوې اوبه د چینویه ډول او یا هم د کاریزونو او څاه ګانو د کیندلو له لارې هم د ګټې اخیستنې وړګرځي.

د ډنډونو، خوړونو، سیندونو او سمندرونو اوبه کله زیاتېږي اوکله کمېږي. دغه زیاتوالی او کمښت په اوربښت پورې تړلی وي. که اوبه کمې شي د چا پېریال په ښېرازۍ ناوړه اغېز کوي، د تودوخې د درجې د لوړېدو لامل ګرځي او کرکیلې ته هم زیان رسېږي. دغه ټول توکي بیا د ژویو او په ځانګړي ډول د انسانانو له ژوندانه سره کلکه او نېغه اړیکه لري، یعنې د انسانانو پر ژوند هم ناوړه اغیز کوي.

زموږ د هېواد د کرنيزوځمکو لويه برخه په روانو اوبو خړوبېږي؛ خو يو شمېر للمي کرنيزې ځمکې د باران په اوبو هم خړوبېږي.

زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې د روانو اوبو سرچينې شته چې د کرکيلې، بربېښنا او څښاک لپاره ترې ګټه اخيستل کېږي؛خو د يو شمېر سيمو روانې اوبه کمې دي ؛ نو خلک د جووړونو(ډنډونو) په واسطه خپلې ځمکې خړوبوي. دا طريقه زياتره په غرنيو سيمو کې ترسره کېږي او يا په هغو ځايونو کې عملي کېږي چې روانې اوبه نه لري او يا ډېرې لږې وي.

دغه لږې اوبه لومړی زېرمه کېږي او بيا ترې د اړتيا په وخت کې کار اخيستل کېږي. که څه هم دغه کار يو څه ستونزمن دی ، خو په ځينو سيمو کې د کروندګرو د ستونزو ليرې کولو يوازينی لاره ده. دغه کار د چاپېريال په سمسورتيا او ښکلا کې هم ونډه لري. د دې ترڅنګ په ځمکه کې د جذب شويو اوبود راايستلو نورې طريقې هم شته. د افغانستان په

ډېرو سيمو کې دغه تر ځمکې لاندې اوبه راباسي او په بېلابېلو برخو کې ترې کار اخلي.
کاريزونه او ښاخ گانې د دغو اوبود رااېستلو يوه غوره طريقه ده.

د اوبو د منابعو پر موندلو سربېره د اوبو پاکوالی ډېر زيات مهم اوارين دی، که دغه اړخ ته کلکه پاملرنه ونشي؛ نو انسان په ډول، ډول ناروغيو اخته کېږي. موږ بايد د اوبو زېرمې بېځايه ونه لگوو او هم د اوبو په پاکو ساتلو کې مرسته وکړو او د ککړتيا مخه يې ونيسو، چې ځان او ټولنه مو له ناروغيو څخه وژغورو.

اوبه د ځمکې پر مخ هغه طبيعي او ضروري توکی دی چې له شتون پرته يې په نړۍ کې ژوند ناممکن دی. په کار ده چې له اوبو څخه پرځای اوسمه گټه واخلو او تر ممکنه حده يې د پاکوالي او سپما خيال وساتو، ځکه چې اوبه يو حياتي توکی دی او له دې سره سره په ډېرو هېوادونو کې اقتصادي او تجارتي توکی هم دی چې ځينې هېوادونه له دغې لارې نه

هم ډېره ګټه تر لاسه کوي.

د اوبو اهمیت په پښتو ادبیاتو کې هم ډېر زیات منعکس شوی دی، د بېلګې په توګه د پښتوادبیاتو د منځنۍ دورې د خورا مشهور او نامتو شاعر عبدالرحمٰن بابا د یوې قصیدې، څو بیتونه لولو:

هر چې کښت یې په باران او په سېلاب وي
د هغو عمر به وارهٔ په عذاب وي
هغه ملك چې پکې سیند او رودبار نه وي
دهقانان به یې همه خانه خراب وي
و اسمان ته به یې سترګې وي ختلې
د باران له انتظاره به بې خواب وي
لکه څوك چې تلوي یې په کړهي کې
د هغه ماهي په طور به کباب وي
لا به کله بارانونه پرې نزول شي
چې نخیل و زراعت به یې سېراب وي

د متن لنډیز:

اوبه د ژوند ماده ده. نباتات یا ونې او بوټي د خپلې ودې او نمو لپاره اوبو ته اړتیا لري، ټول ژوي د ژوندانه لپاره اوبو او سمسور چاپېریال ته اړتیا لري. زموږ په هېواد کې اوبه د انرژۍ د تولید یوازینۍ او اسانه وسیله ده . د اشرف المخلوقات (انسان) په لاس رامنځته شوي اوسني حیرانوونکي پرمختګونه د اوبو په انرژۍ پورې تړلي دي.
موږ باید د دې مهمې او ارزښتناکې حیاتي مادې په زېرمه کولو، پاکو ساتلو او بې ځایه نه مصرفولو کې فعاله ونډه واخلو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن د کتاب له مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ ـ څو زده کوونکي دې په وار سره د اوبو پر منابعو خبرې وکړي.

۳ـ څو نور زده کوونکي دې د چاپېريال په اړه وغږېږي.

٤ـ يوه ډله زده کوونکي دې ګران لغتونه پر تخته وليکي، بله ډله دې د ښوونکي په مرسته هغه معنا کړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه په خپلو کتابچو کې وليکي بيا دې معنا او په جملو کې وکاروي او په وار سره دې په ټولګي کې ولولي.

چاپيريال	منابع	سمسورتيا	بنسټيز	اړيکي	ستونزې

٦- زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي، د درس لنډ مفهوم دې په کتابچو کې وليکي او بيا دې يې په ټولګي کې واوروي.

۷ـ هر زده کوونکی دې په خپل وار سره د دوو مېوو نومونه واخلي.

کورنۍ دنده

ځنګلونه او ونې بوټي په چاپېريال کې څه اغېزې لري. په دې اړه په کور کې يو مخ ليکنه وکړئ او بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

شپږویشتم لوست

احمد شاه بابا ـ ملي مشر او شاعر

هر ملك او ملت ملي او سياسي اتلان لري زموږ د گران هېواد افغانستان له نوميالیو مشرانو او اتلانو څخه يو هم احمد شاه بابا دی.

زموږ هېواد څه نا څه دوه پېړۍ د پرد يو یرغلگرو د لاس وهنو له کبله پاشلی او د کورنیو جگړو ښکار شوی و چې د احمدشاه بابا په هلو ځلو يې بېرته خپل پخوانی برم تر لاسه کړ. په دې درس کې تاسې ته د احمدشاه بابا په اړه معلومات درکوو.

- د احمد شاه بابا شخصیت ولې د قدر وړ دی؟
- که د احمد شاه بابا ملي تدبیر نه وای، نو د افغانستان برخلیک به څه ډول و؟

احمد شاه بابا د زمانخان زوی د دولت خان لمسی په ۱۱۳۵ هـ . ق . کال په هرات کې زیږېدلی دی. پلار یې په هرات کې د افغاني قبیلو مشر و چې د احمدخان له زیږېدو څو میاشتې وروسته مړ شو.

د احمد شاه بابا پالنه د هغه مور (زرغونې انا) او ورور یې ذوالفقار خان وکړه او په کوچنیوالي کې یې مروجه علوم ور زده کړل.

کله چې د کورنیو ګډوډیو له مخې کډه کولو ته اړ شول، نو لومړی فراه او بیا کندهار ته کډه شول. هغه وخت چې نادر افشار د هرات نیولو ته ملا وتړله، نو په ښکاره یې له افغانانو سره نرم چلند غوره کړ. ډېر افغانان یې په خپل پوځ کې شامل کړل.

احمد شاه بابا هم په ۱۱۴۵ هـ . ق . کال کې د خپلې ځیرکۍ او زړورتیا له مخې د دراني لښکرو د افسر په توګه وټاکل شو. دی په زیاتو سفرونو کې له نادر افشار سره ملګری و.

نادر افشار په ۱۱۶۰ هـ . ق . کال کې ووژل شو، احمد شاه بابا د درباریانو له شورش نه د نادر افشار کورنۍ وساتله. د نادر افشار مېرمنې د دغه خدمت په بدل کې احمدشاه بابا ته د کوه نور الماس وروباښه. د نادر افشار تر مرګ وروسته احمد شاه بابا او نور افغاني عسکر او افسران کندهار ته راغلل. څو ورځې وروسته د افغاني قبیلو مشران د واکمنۍ او مشر د ټشې د ډکو لپاره د کندهار د شېر سرخ بابا په زیارت کې سره راټول شول او یوه جرګه یې جوړه کړه.

د دې جرګې غونډې څو ورځې روانې وې. د غونډې په نهمه ورځ د صابر شاه په نامه یو ملنګ راغی او جرګې ته یې وړاندیز وکړ چې د مشرتابه د ټاکلو واک ورکړي، ټولو یې خبره ومنله. هغه په احمدشاه بابا باندې چې مشرۍ ته کاندید هم نه و، لاس کېښود او د غنمو وږي یې په پګړۍ کې ور وټومبه.

په دې توګه احمد شاه بابا په پنځه ویشت کلنۍ کې زموږ د هېواد د واکمن په توګه وټاکل شو او د شېر سرخ جرګه په بریالیتوب پای ته ورسېده.

احمد شاه بابا په داسې وخت کې واکمن شو چې زموږ هېواد، د بهرنیو یرغلگرو او کورنیو قومي او قبیلوي اختلافاتو له کبله په کنډوالو بدل شوی و. د ملي وحدت هغه څلی چې بنسټ یې څو کاله د مخه د میرویس خان نیکه په لاس ایښودل شوی و، نړېدلی و. په دې وخت کې هغه ته د یو خپلواک افغاني دولت د جوړولو او د ملي وحدت رامنځته کولو درنه دنده مخې ته پرته وه چې په ډېر تدبر یې د دغې درنې دندې ترسره کولو ته ملا وتړله. د دغه ستر ارمان د پوره کېدو لپاره تر هرڅه لومړی د هېواد د ملکي او پوځي چارو سمون ضروري و.

احمدشاه بابا سربېره پر دې چې په پوځي او سیاسي چارو کې د زیاتې پوهې، زړورتیا، پیاوړي عزم او هوډ خاوند و، د افغان ولس په روحیاتو او عنعناتو ښه خبر و. هغه په دې پوهېده چې د خپل ولس له بشپړ ملا تړ نه پرته د موجودو ستونزو هواری درووند او مشکل کار دی، نو له ټولو قومونو څخه یې شورا جوړه کړه چې ټولې پرېکړې به د همدغې شورا له خوا کېدې. ډېرې پوځي او ملکي اداري د شورا د پرېکړو په نتیجه کې جوړې شوې او

د کار ورکسان یې مقرر کړل.

له پوځي او اداري چارو وروسته یې د ملي وحدت د رامنځ ته کولو او یو خپلواک غښتلي حکومت مسئله رامخې ته کړه. شورا دا ومنله چې د ټول افغانستان د قومونو مشران دې راوغوښتل شي او یوه لویه جرګه دې جوړه شي چې همداسې وشول او لویه جرګه جوړه شوه.

لویې جرګې د احمد شاه بابا د یو موټي، خپلواک او غښتلي افغانستان د جوړولو تجویز ومانه او هغه ته یې د هغو افغاني سیمو د بیا نیولو اجازه ورکړه چې په ختیځ کې د هند مغلي حکومت او په لوېدیځ کې د ایران صفوي حکومت نیولې وې. احمدشاه بابا هم د جرګې پر مشوره عمل وکړ او لومړی یې ختیځې سیمې له مغلي او بیا لویدیځې سیمې له صفوي حکومتونو څخه بېرته ونیولې او یو غښتلی مرکزي حکومت یې جوړ کړ. سیاسي او جغرافیایي پولې یې ورته وټاکلې او د نوي افغانستان ملي، پوځي او سیاسي بنسټ یې کېښېښود.

احمد شاه بابا د خپلې واکمنۍ په وخت کې دې ته هم اړ شو چې د خپل هېواد له سرحداتو څخه ووځي او د هېواد ختیځ خوا تر ډهلي، شمال خوا تر بخارا او لویدیځ لوری تر مشهده پورې ونیسي. د هغه دغه فتوحات د امپراتورۍ جوړول نه وو، بلکې دغو ملکونو ته د عبرت داسې درس ورکول وو چې بیا هیڅکله افغانستان ته په بده سترګه ونه ګوري.

هغه له ډېرو فتوحاتو سره، سره د خپل هېواد سره دومره مینه لرله چې د ډهلي تخت یې هم د خپل هېواد له غرو سره نه برابرا وه. د احمدشاه بابا د پاچاهۍ ۲۶ کلونه د یادونې وړ لوړې ژورې لري. احمدشاه بابا سره له دې چې په ژوند کې یې سیاسي بوختیاوې زیاتې وې، خو د پښتو ژبې له شعر او ادب سره یې هم د زړه مینه لرله. دغه شعر یې له ګران هېواد سره د تودې مینې خورا په زړه پورې بېلګه ده :

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه
که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کا ګوزارونه
د ډهلي تخت هېرومه چې را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
که تمامه دنیا یو خوا، ته بل خوا یې
زما خوښ دي دغه ستا تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

له بده مرغه زموږ هېواد د بېلا بېلو ښکېلاکګرو د تاړاکونو پر مهال تر هر څه زیات فرهنګي زیانونه لیدلي دي. زموږ د هېواد د علمي او فرهنګي پرمختګ بهیر د نادر افشار په تاړاکونو کې هم ډېر ټکنی شو. کندهار د څه وخت لپاره خپل مرکزي حیثیت له لاسه ورکړ. کله چې د احمد شاه بابا په لاس په ۱۱۶۰ هـ . ق . کال کې د یو ځواکمن او خپلواک افغاني دولت بنسټ کېښېښودل شو، کندهار یو ځل بیا د پخوا په څېر د علم او فرهنګ مرکز شو.

احمد شاه بابا په خپله یو عالم، ادیب، فاضل او مدبر پاچا و. هغه ډېر عالمان، ادیبان او د نورو علومو او فنونو کارپوهان خپل دربار ته راټول کړل. د ډېرو علمي او ادبي کورنیو پالنه یې وکړه. بیا دغو کورنیو هرې یوې په خپل وار سره د هېواد د ولسونو په عملي، فکري او

فرهنګي روزنه او پالنه کې د يادولو وړ خدمتونه وکړل.

لکه څرنګه چې احمد شاه بابا په خپله شاعر و، همداسې يې د کورنۍ او دربار ځينې غړي هم د پښتو ژبې شاعران وو. د ده د پاچاهۍ په زمانه کې نورګڼ شمېر ليکوال او شاعران هم رامنځته شوي دي.

د کورنۍ له غړو څخه يې د يادونې وړ شاعر د ده مشر زوی تېمور شاه و. تېمورشاه په پښتو او دري دواړو ژبو شعرونه ويل، په دري کې د شعرونو ديوان لري. په دغه دېوان کې يې څو پښتو غزلې هم شته.

د احمد شاه بابا د دربار له ارکانو څخه وکيل الدوله، عبدالله خان هم د پښتو ژبې تکړه شاعر و.

د پښتو په ادبي څېړنو کې دا خبره هم راغلې ده چې د لوی احمدشاه بابا تر پاچا کېدو وروسته پير محمد کاکړ د خپل علمي شهرت او فضليت له مخې کندهار ته راوبلل شو او د بابا او د ده د زامنو او حتٰی چې د ده تر لمسيو پورې په دربار کې مقرب سړی و. پيرمحمدکاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سليمان خاص استاد و. هغه د پښتو ژبې له ښو شاعرانو او د پښتو له ډېرو لويو عالمانو څخه و، چې د پښتو ژبې ګرامر (معرفت الافغاني) يې وليکه.

ــ حافظ ګل محمد مرغزي د احمد شاهي شاهنامې ليکوال د موسٰی زوی د پښتونخوا د صوابۍ مرغز اوسېدونکی او د دربار ليکوال و.

ــ د احمد شاه بابا د رزمي کارنامو شاعر محمد رفيق خان علي زی دی چې له کندهاره د احمد شاه بابا له لښکرو سره د هند پر لور تللی و، بېرته ستون نه شو او دصوابۍ په کونډه نومي کلي کې پاتې شو. د شعرونو ديوان يې لا تر اوسه نه دی چاپ شوی.

ــ د پښتو ژبې يو بل عروضي شاعر او د عروضو عالم مياشرف الکوزی هم د پانې پت په جګړه کې له احمدشاه بابا سره ملګری و. دې په اصل کې د ننګرهار د ګردي اوسېدونکی و. ډېرې غزلې او قصيدې يې په ديوان کې شته. د پښتو ژبې بل شاعر چې د احمد شاه بابا په وخت کې اوسېده برهان خان د نادر خان زوی د پښتونخوا د هزارې د سيمې اوسېدونکی و.

په دې دوره کې د عالمانو، ادیبانو او فرهنګیانو په ډله کې ځینې نور کسان هم د ځانګړې یادونې وړ دي، لکه: میافقیرالله جلال ابادي، ملا محمد غوث، مولوي محمد ابراهیم، ملا فیض الله دولت شاهي او نور.

د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې په هند کې هم شاعران، ادیبان او لیکوالان رامنځته شول چې زیات یې د احمدشاه بابا له خوا پالل شوي او نازول شوي دي.

تېمور شاه هم د خپل پلار (احمد شاه بابا) د وخت علمي او فرهنګي کورنۍ وپاللې. د ده دربار هم د لیکوالو او شاعرانو د راټولېدو ځای و.

احمد شاه بابا خپل نیمایي ژوند د خپل ملت او هېواد د ملي او سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې ولګاوه. نوموړی په ۱۱۸۶ هـ . ق . کال کې د ورپېښې ناروغۍ له امله تر ۲۶ کالو پاچاهۍ وروسته د ۵۱ کالو په عمر په کندهار کې مړ شو او یو پیاوړی یو موټی او خپلواک افغانستان یې موږ ته پرېښود.

د متن لنډیز:

د یو ملک او ملت د نوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره باتدبیره مشران او یو موټی او سرښندونکی ولس په کار دی. احمدشاه بابا هغه څوک و چې د خپلې ځیرکۍ پر مټ یې د افغانستان له منځه تلونکې خېره بېرته راژوندۍ کړه او زموږ د هېواد نوم یې د نړۍ په سیاسي جغرافیه کې د تل لپاره ثبت کړ.

له همدې امله د نوموړي پېژندل او د هغه د شخصیت احترام پرځای کول د ټولو افغانانو ملي فریضه ده.

احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان او یو ملي خپلواک افغان دولت مؤسس او بنسټ اېښودنکی دی.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وارسره د متن یو یو پراګراف ولولي، نور زده کوونکي دې په وار سره د متن مفهوم په خپلو خبرو کې ووایي.

۲ـ زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د وخت مهم کارونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې یې په وار سره په ټولګي کې ووایي.

۳ـ زده کوونکي دې له متن څخه ځانګړي او استفهامي نومځري پیدا او په ټولګي کې دې یې ووایي.

٤ـ څو زده کوونکي دې د احمدشاه بابا شعر په خوږه او روانه ژبه ووایي او نور زده کوونکي دې هغه معنا کړي.

٥ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

ـ متاع ـ فارغ ـ اندیښنې ـ رقیب

٦ـ د احمد شاه بابا په وخت کې کوم شاعران پېژنئ نومونه یې واخلئ!

۷ـ په لاندینیو کورنیو کې د احمد شاه بابا د دورې د مشهورو ادبي او فرهنګي کورنیو نومونه په پنسل نښه کړئ:

ـ د بارکزیو کورنۍ ـ د برمکیانو کورنۍ
ـ د پیرروښان کورنۍ ـ د ملا اسماعیل کورنۍ
ـ د سلجوقیانو کورنۍ ـ د محمد هوتک کورنۍ

کورنۍ دنده

په کور کې له متن څخه د احمدشاه بابا د وخت د ادبي دورې په باره کې څو کرښې ولیکئ او بله ورځ یې په ټولګي کې واوروئ!

اوویشتم لوست

لرغوني آثار

تاسو هرومرو داسې سامانونه، لوښي، کتابونه، وسیلې، ودانۍ او نور څیزونه لیدلي دي چې په سوونو یا ان زرګونو کلونه پخوا جوړ شوي او تر اوسه پورې پاتې دي. دغه ډول څیزونه چې دومره اوږد وخت پرې تېر شوی وي، لرغوني څیزونه یا آثار یې بولي. دغه آثار دا ارزښت لري چې موږ ته د تېرو زمانو د انسانانو د ژوندانه د ډول، خوراک، څښاک، لباسونو، عقیدو او نورو په اړه معلومات راکوي. په دې لوست کې به د لرغونو آثارو د اهمیت او ارزښت په اړه معلومات ولولئ.

- که تاسې د کومې لرغونې سیمې په اړه معلومات لرئ خبرې پرې وکړئ ؟
- که موزیم او ارشیف ته تللي یاست، څه مو لیدلي دي؟

بې شمېره کلونه کېږي چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. انسان د ځمکې پر مخ د الله ﷻ خلیفه دی. ټول کاینات د انسان په خدمت کې دي. انسان هم په بېلا بېلو زمانو کې د خپل عقل او پوهې په برکت ډول ډول تمدنونه رامنځته کړي دي. انسان لګیا دی په خپل واک کې د کایناتو د راوستو یا له کایناتو څخه د بشپړې ګټې اخیستنې هڅه کوي. ډېر داسې څه یې کشف کړل چې انساني عقل ورته حیرانېږي او د نور پرمختګ هڅې یې روانې دي. د دې لپاره چې انسان د تېرو انسانانو یا د خپلو پلرونو، نیکونو او یا تېر نسل له ژوندانه، عقیدې، خوراک، لباس او نورو په حال خبر شي باید له پخوانیو انسانانو څخه راپاتې توکي وڅېړي او د هغوی د څېړنې او شننې له مخې د هغو په ژوند قضاوت وکړای شي.

ښایي دغه توکي خاورین لوښي، ډبرین څیزونه او یا فلزي وسایل اونور څیزونه لکه: سیکې، وسلې او کرنیز سامانونه، هډوکي، ګاڼې، کتیبې، ډبرلیکونه، پخوانۍ ودانۍ، مجسمې او نور وي. دغه توکي چې موږ ته په چوپه خوله د پخوانیو انسانانو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو کیسې کوي لرغوني اثار یې بولي.

د دغو اثارو د څېړلو، څرنګوالي معلومولو او د تاریخ او اهمیت ثابتولو علم ته لرغونپوهنه وایي. دا علم د هر هېواد لپاره، خو په تېره د افغانستان لپاره ډېر اهمیت لري. په افغانستان کې دغه علم د ۱۹ مېلادي پېړۍ په دویمه لسیزه کې لومړی ځل مروج شوی دی. له دغه وخته را په دې خوا یو شمېر بهرني لرغونپوهان افغانستان ته په رسمي او نارسمي توګه راغلي دي. دغو لرغونپوهانو د خپلو څېړنو او کیندنو په پایله کې ډېر شمېر لرغوني توکي ترلاسه کړي دي چې د ختیځ او لویدیځ موزیمونه پرې ډک شوي دي.

په بهرنیو لرغون پېژندونکو کې مېرمن لوییس دوپري، کزال، الچین، کارلتول مسن، جان، مارشال، کرشمن، مشینک، پوګاچینګوا، سریندي او نور یادولای شو. په کورنیو لرغون پېژندونکو کې د پوهاند عبدالحی حبیبي، احمد علي کهزاد، مستمندي، میرغلام محمد غبار، پوهاند میر حسین شاه، پوهاند الف شاه ځدراڼ او ځینې نورو نومونه د ځانګړې یادونې وړ دي.

په افغانستان کې د لرغون پوهانو د کار او زیار په نتیجه کې څرګنده شوه چې دا هېواد ډېر لرغونی هېواد دی، له زرګونو کالونو راهیسې پکې انسانان اوسېدل او په خپله سیمه کې د یو شمېر زړو تمدنونو، عقایدو، ټولنیزو سیستمونو، هنري مکتبونو او ځواکمنو امپراتوریو د رامنځته کېدو او پراختیا مرکز ګڼل کېده.

د ځينو هېوادونو لرغوني توکي زياتره د ځمکې پر سر وي، خو په افغانستان کې لرغوني توکي ډېر لږ د ځمکې په سر دي او زياتره يې تر ځمکې لاندې دي. لامل يې دا دی چې افغانستان د تاريخ په اوږدو کې په پرلپسې ډول د يرغلگرو تر تاړاکونو لاندې راغلی دی او څو څو ځله يې ودان کلي او ښارونه وران، ويجاړ او له خاورو سره خاورې شوي دي. که د افغانستان هره غونډۍ، دښته او دره په ځير سره وکتل شي، نو هره يوه يې د خپلو نښو نښانو له مخې لرغون پوهان ځان ته رابولي چې ورشي وېې پلټي، وېې سپړي او د افغان ولس د تېر تاريخ يو ورک او پټ پرتمين څپرکی بشري ټولنې ته وړاندې کړي.

د نړۍ ټول هېوادونه او په ځانگړې ډول پرمختللي هېوادونه اوس ډېره هڅه کوي چې دغه ډول توکي د مسلکي کيندنو، سپړنو، پلټنو او نورو څېړنو له لارې ومومي او خوندي يې کړي. دغه ډول توکي يا لرغوني اثار په موزيمونو او ارشيفونو کې په فني ډول په ډېر احتياط سره ساتل کېږي. د لرغوني تاريخ د څرگندولو لپاره بايد له همدغو لرغونو توکو څخه مرسته وغواړو.

که موږ د خپلو پخوانيو مشرانو د ژوند له نېکمرغيو او بدمرغيو خبر شو، کولای شو چې د خپل ژوندانه د نېکمرغۍ لپاره ترې د لارې روښانولو د پېلوځي په توگه کار واخلو.

لرغوني توکي د ټول ملت شريک مال دی. د يوې سيمې، يوې قبيلې او يوه قوم مال نه دی. څرنگه چې دغه لرغوني توکي يا اثار شريک مال دی، نو ساتل او ژغورل يې هم د ټول ملت دنده ده. په ځانگړې ډول د لوستو خلکو دنده ده چې د دغو اثارو په ارزښت او اهميت خلک وپوهوي او په خپله يې هم د ساتنې او ژغورنې هڅه وکړي.

د افغانستان ډېرې سيمې لرغونې سيمې دي. پر دغو سيمو پر خپل خپل وخت يوتمدن تېر شوی دی. د هغه تمدن ډېر توکي په همدغو سيمو کې تر خاورو او تيږو لاندې دي، يا ځينې لرغوني کلاوې او ودانۍ له همدغو تمدنونو څخه راپاتې دي لکه: د بلخ د پخواني ښار کنډوالې او بهرنی دېوال، د بست کلا، دای خانم مانۍ، د هډې وداني او نور.

دا او دې ته ورته نورې سيمې لرغونې سيمې دي. زموږ د تاريخ ډېر توکي همدلته پراته دي او همدغه ودانۍ او کلاوې په خپله لرغوني اثار دي. د دغسې سيمو او ځايونو ساتنه او ژغورنه زموږ د ټولو ملي دنده ده.

د لرغونو اثارو او سيمو د ساتنې او ژغورنې ارزښت او اهميت په دې کې دی چې موږ د خپل تاريخ يوه برخه خوندي کوو. د سيلانيانو او مينه والو د ورتگ له لارې دولت ته ډېره پانگه په لاس ورځي. سيمه والو ته کاروبار پيداکېږي، لکه: هوټل جوړوي، دوکان جوړوي.

د هغو ځایونو په اړه معلوماتي کتابګوټي او د انځورونو البومونه چمتو کوي او پلوري یې. لرغوني سیمې، موزیمونه او ارشیفونه د ساعت تېرۍ او د معلوماتو د زیاتولو لپاره هم خورا مهم ځایونه دي.

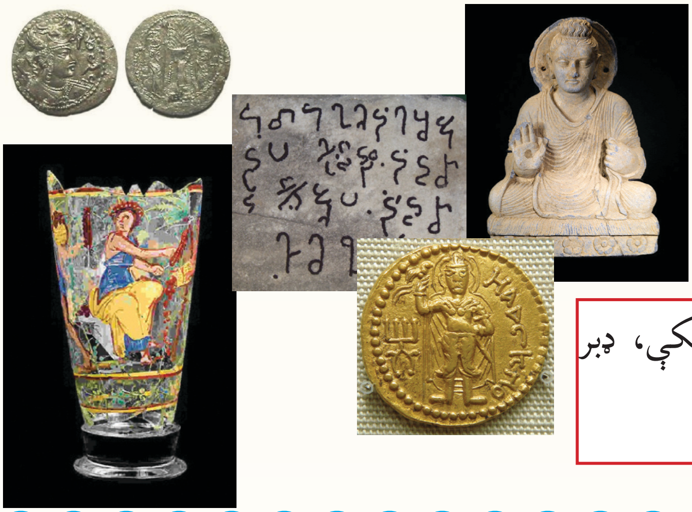

لرغوني اثار (سیکې، ډبر لیک، مجسمه)

د متن لنډیز:

لرغوني ځیزونه او ځایونه زموږ ملي شتمني ده. په ټول هېواد او هېوادوالو پورې اړه لري. زموږ د هېواد او هېوادوالو د لرغوني پرتمین تاریخ یو ویاړمن ځېرکی همدا لرغوني توکي دي. همدغه لرغوني توکي زموږ د تاریخ لرغونتیا او سابقه ثابتوي او موږ د خپلو پخوانیو خلکو له عقیدو، لباس، دکار له وسایلو، فرهنګ او تمدن څخه خبروي.

د لرغونو اثارو او سیمو ساتنه هم د هر هېوادوال دنده ده. موږ باید په کلکه د دغو آثارو او ځایونو ساتنه وکړو. چا ته اجازه ور نه کړو چې دغه اثار وپلټي او غلا یې کړي. یا دغه سیمې په خپل سر وکیندي او لرغونو اثارو ته زیان ورسوي. که موږ داسې څوک وینو، چې دغو اثارو او سیمو ته زیان رسوي، باید په خپله یې هم مخنیوی وکړو او مسؤولو مقاماتو ته هم ژر تر ژره خبر ورکړو.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي.

- لرغوني اثار څه ته وايي؟
- د لرغونو اثارو اهميت په څه کې دی؟
- زموږ په هېواد کې لرغوني اثار شته که وي مثالونه يې ووایاست.

۲ــ زده کوونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې په دوو ډلو ووېشل شي او يوه ډله دې له بلې نه د لرغونو اثارو په اړه لاندې پوښتنې وکړي.

- څه ډول شي ته لرغونی اثر وايي؟
- په لرغونو اثارو کې کوم شيان راځي؟
- زموږ په هېواد کې د لرغونو اثارو کوم کوم ځايونه پېژنئ؟
- لرغوني اثار په چا پورې اړه لري؟
- لرغوني اثار يو هېواد ته څه ګټه لري؟

۳ــ زده کوونکي دې په متن کې عام او خاص نومونه پيدا کړي او بيا دې يې په ټولګي کې ولولي.

٤ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي. بيا دې په ټولګي کې په وار سره ولولي.

لرغونی، قضاوت، کتيبې، ډبرليکونه، پيلوځی

٥ــ څو تنه زده کوونکي دې تختې ته ورشي، د لرغونو اثارو نومونه او ځايونه دې په تخته وليکي.

کورنۍ دنده

که تاسې کوم لرغوني اثار ليدلی وي او يا موزيم ته تللي یاست د خپلو سترګو ليدلی حال وليکئ.

د هنري نثر ډولونه

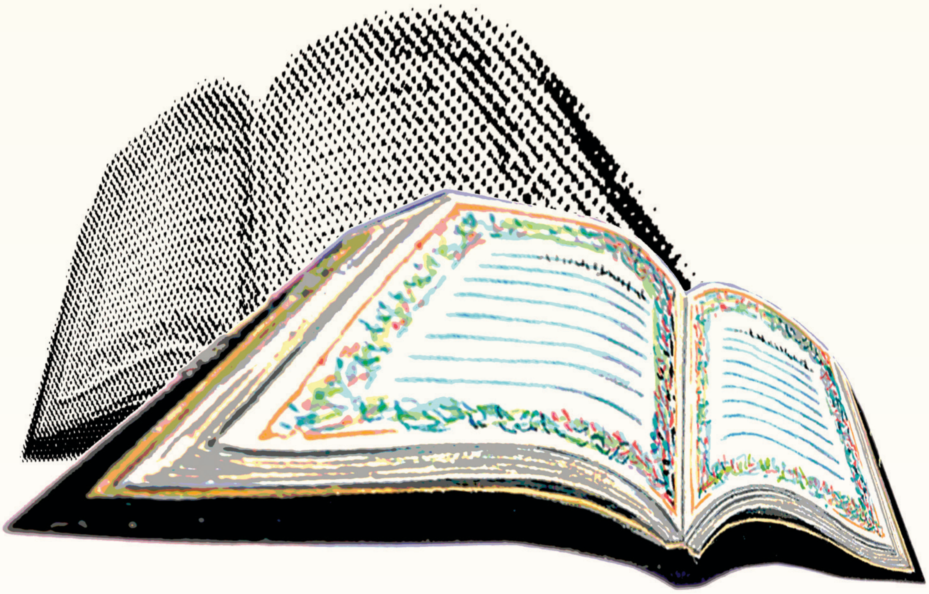

نثر اونظم دواړه د مفکورو اومفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دا دی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي اوهر ډول موضوع پکې بیانولای شي. د دې په مقابل کې نظم ستونزمن دی، خو یادول یې اسان دي؛ځکه وزن او قافیه پکې شرط دی.

نثر ډېر ډولونه لري چې یو یې هنري نثر دی چې په دې لوست کې تاسې ته د هنري نثر په اړه معلومات درکوو.

- که ورځنۍ خبرې په لیکنۍ بڼه وي په څه نامه یادیږي؟
- تاسې د نثر په اړه پوهیږئ چې نثر څه ته وایي؟ او څو ډولونه لري؟

نثر په لغت کې شیندلو او خورولو ته وایي. په اصطلاح کې هغه وینا یا لیکنه چې د وزن او قافیې له بند څخه خالي وي نثر بلل کېږي. څرنګه چې نثر اسان دی، نو د هر ډول افکارو، لکه: بشري، دیني، فلسفي، ښوونیزو، روزنیزو، ټولنیزو او نورو مسایلو د څرګندولو مناسبه وسیله ده. د بڼې او شکل له مخې معاصر نثرونه په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

۱_ ساده نثرونه

۲_ هنري یا ادبي نثرونه

په ساده نثرونو کې ټولې علمي، ادبي سیاسي او ژورنالستیکي لیکنې، څېړنیز تحلیلي او تشریحي اثار او لیکنې راځي چې په ساده او روانه ژبه د فکر او نظر د څرګندولو او نورو ته د پوهې او معلوماتو ورلېږدونې ډېره ښه او اغېزناکه طریقه ده، خو هنري او ادبي نثرونه بیا خپلې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې یې له عادي او ساده نثر څخه توپیر کېږي.

اساسي او بنسټیزه ځانګړنه چې ادبي او ساده نثر سره بېلوي هغه ((هنریت)) یا ((ادبي هنري ارزښت)) دی. د ادبي نثر د لیکوال احساس، ذوق او تمایلات د مطلب او واقعیت د بیانولو لپاره اساسي رول لري. لیکوال چې څه لیدلي، اورېدلي او احساس کړي وي یا یې په ذهن او خیال کې تېرېږي بیانوي یې، خو د علمي او څېړنیزو لیکنو په څېر دلیل راوړلو ته هیڅ اړتیا نه لري.

په هنري ادبي لیکنو یا نثر کې لیکوال د بېلا بېلو منظرکشیو، انساني ټېپکو خصوصیاتو، روحیاتو، عاداتو، حالاتو او په الفاظو کې د انځورولو او وړاندې کولو لپاره له خپل تخیلي ځواک څخه کار اخلي. لیکوال د تخیلي ځواک په مرسته او د لیکوالۍ د هنر د مهارتونو په وسیله د منظرکشۍ او صحنه سازۍ چاره سرته رسوي، حالات یا واقعیتونه او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکي او یا اورېدونکي فکر کوي چې هر څه په خپلو سترګوویني او ځان ورته په صحنه کې شامل ښکاري.

په دغه ډول لیکنو کې دا د لیکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هیلې او غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات څنګه په الفاظو کې انځور او راونغاړي او مقابل لوري (لوستونکي یا اورېدونکي) ته یې ورولېږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي. د هنري او ادبي نثرونو د بڼې له مخې دا لاندې ډولونه موږ ته معلوم دي:

لنډه کیسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، تکل، ادبي ټوټه، سفر نامه، ادبي راپور تاژ، ادبي لیکونه، ادبي انځور، فلمي سناریو او نور، دلته یې ځینې په ډېر لنډ ډول درپېژنو:

۱_ لنډه کیسه: د نثري کیسو یو ډول دی چې لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بل سره تړلې وي او یو د بل تر اغېز لاندې وي، موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ

کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې نه ځايېږي، د تاثر او اغيز يووالی پکې يوازينی شرط دی. په جوړښت کې يې پلاټ (طرحه)، کرکټر، تجسس او تلوسه، مکالمې او منظر کشی، تخيل، د کيسې پايله او نتيجه شامل دي.

۲ــ ناول: لغوي معنا يې نوی، تازه او عجيبه څيز دی او په ادبي اصطلاح هغې ادبي نثري کيسې يا داستان ته وايي چې له لنډې کيسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. او په ليکني چوکاټ کې: طرحه، اصلي او فرعي کرکټرونه، منظر کشی، مکالمې او د کيسې پيل، منځ او پای لري. له لنډې کيسې سره دا توپير لري چې هم پکې پېښې په تفصيل سره بيانېږي او هم يې کرکټرونه زيات وي.

۳ــ ډرامه: د يوناني کلمې ((ډراو)) نه مشتق شوې چې د عمل او کولو معنا لري، له همدې امله د ډرامې د پېژندنې په لړ کې دغه کلمه په کولو او ښودلو تعبير شوې. په ادبي اصطلاح هغه اثر دی چې د خبرو اترو په فورم ليکل شوې وي، يا په بله وينا: ډرامه د يوې ژوندۍ کيسې نوم دی چې ټول احساسات او جذبات پکې د حرکت او خوځېدو په واسطه څرګندېږي او هره پېښه عملاً د سترګو په وړاندې ښکاري.

ادبپوهان ډرامايي وحدتونه (وحدت زمان ــ وحدت مکان ــ وحدت عمل) د ډرامې د فن بنسټيز توکي بولي.

٤ــ رومان: فرانسوي کلمه ده، په ځينو فرهنګونو کې يې معنا خيالي داستانونه او په ځينو کې د مينې او محبت کيسې راغلي او په ادبي اصطلاح هغې کيسې ته ويل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي، د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلا بېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځای کوي.

٥ــ ادبي ټوټه: د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې ادبپوهانو د ((منثور شعر)) په نامه هم ياد کړی دی او دا ځکه چې اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. په دې ډول ليکنو کې د لوړې انشاء خيال ساتل کېږي، معمولاً حکايوي بڼه لري، د يو حقيقت او واقعيت په اړه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي، خو دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي.

٦ ــ طنز: عربي کلمه ده چې فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي او په ادبي اصطلاح د هنري ادبياتو يو ژانر دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال

اصلي مقصد گوتنيونه (انتقاد) وي، خو دا انتقاد يې د شوخۍ په بڼه او يا په بله وينا دريشخند او تمسخر په جامه کې نغښتې وي. د وينالحن او انداز يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي او زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.

طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو په ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي.

۷_ ادبي ليکونه: هغه ليکونه دي چې په ځانگړې هنري او ادبي بڼه ليکل کېږي. په دې ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل کېږي او د اديبانو ترمنځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنگ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي، ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکی يې په لوستنه نه مړېږي.

۸_ ادبي راپوتاژ: د هنري ادبياتو يو ځانگړی ژانر دی، له عادي راپورتاژ سره يې چې يو ژورنالستيکي ژانر دی، اصلي توپير دا دی چې په ادبي راپور تاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوی وي. د دې ډول راپور تاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر گوري او له هغه څخه چې کوم برداشت کوي، د تخيل په ملتيا يې په خوږه هنري ژبه نورو ته وړاندې کوي.

د متن لنډيز:

هغه بنسټيزه ځانگړنه چې هنري نثر له ساده نثر څخه بېلوي هنريت يا ادبي ارزښت دی. په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي ځواک سره ځايوي. دغه تخيلي ځواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او راپاروي يې. هنري نثرونه د بڼې له مخې دا دي:

لنډه کيسه، ناول، ډرامه، رومان، طنز، ادبي ټوټه، ادبي ليکونه او ادبي راپور تاژ.

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د ساده نثر او هنري نثر توپیر په څه کې دی؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه ده؟
- ناول له لنډې کیسې سره څه توپیر لري؟

۲_ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- کومه لنډه کیسه مو لوستلې؟ لنډیز یې ووایاست.
- طنز څه ته وايي که لوستی مو وي، موضوع او شکل یې په ګوته کړئ.
- د ادبي راپور تاژ په اړه معلومات ورکړئ او یو مثال یې څرګند کړئ.

۳_ زده کوونکي دې د هېواد د پنځو شاعرانو او پنځو نثر لیکونکو نومونه او کتابونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې یې واوروي.

٤_ ناسم ځواب نښه کړئ:

- لنډه کیسه د هنري نثر یو ډول دی.
- ناول د هنري نثر یو ډول دی.
- د اخبار خبر د هنري نثر یو ډول دی.

۵_ زده کوونکي دې په څلورو ګروپونو ووېشل شي. متن دې په چوپه خوله ولولي. لومړۍ ډله دې نومځري، دویمه دې نومونه، درېمه دې صفتونه او څلورمه ډله دې د (ی) ګانو ډولونه پیدا او په ټولګي کې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله د یو هنري نثر په اړه یوه نمونه راوړي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې واوروي.

وييپانګه

((الف))

اتل: زړور، تکړه، غيرتمن، قهرمان، پهلوان
احاطه: غولی، انګړ، ځلوردېوالي
احتمال: شونتيا، امکان، کېدلو والا
اسايش: هوساينه، سوکالي ارامي
استدلال: دليل ويل، د اسنادو او شواهدو راوړل
استفهامي: پوښتنيز، چې پوښتنه کوي
افسانه: نکل، خيالي کيسه، داستان، حکايت
افسر: منصبوال، بريدمن، تورن او ...
اقتباس: اخيستنه، ګټه اخيستنه، د کوم عبارت نقلول
ام: مور، اصل ماده
امتيازات: برتری، لوړوالی
انا: نيا، بوډۍ
انتقاد: نيوکه، نيمګړتياوې ويل، عيب په ګوته کول
انحطاط: لوېدنه، راټيټېدنه، ځوړتيا
انزوا: ګوښه والی، يوازېوالی، چپله کېدنه، ګوټ ناستي
انصراف: تېرېدنه، لاس اخيستنه، مخ ګرځونه
انعکاس: غبرګون، ازانګه
انځور: عکس، تصوير، څېره په رسامي ډول
اوهام: بې ځايه سوچونه، ډار، وهمونه
اړو دوړ: جګړه، جنګ، ګډوډي، شخړه
اړين: ضروري، حتمي

((ب))

برپا: پېښ، رامنځته، پورته
بلواکي: د بل تر واک لاندې، د خپلواک ضد
بهرور: برخمن، مستفيد، فيضياب
بورجل: کوړ، استوګنځی
البوم: د انځورونو ټولګه، د عکسونو مجموعه، د يوه ځيز مجموعه
بڼه: څېره، شکل، قواره، رنګ
بېلني: بېلوونکې، جلاکوونکې، ډش (ـ)
بېګم: بي بي، مېرمن، ښځه

((پ))

پاسلل: سپارل، حواله کول، نيکي کول
پاسلي: سپاري، حواله کوی
پايله: نتيجه، خاتمه، پای
پايېدل: پايښت، ژوندی پاتې کېدل، اوسېدل، ژوند کول
پرهېزګار: متقي، تقوادار
پلازمېنه: د ناستې ځای، مرکز، پايتخت
پلاټ: د کيسې يا ډرامې لومړی طرح چې د ليکوال په ذهن کې رامنځته کېږي
پلوي: سمتي، لوري ته منسوب
پوخ لاس: ښه مهارت، ډېر مهارت، قوي لاس، پوره تجربه

((ت))

تآثر: اغېز، اغېزمنل
تالنده: تنا، ګرزا، د اسمان غرهار
تآمين: برابر، مهيا، خوندي
تاند: تنکی، نوی، تازه، وده کوونکی
تاوتريخوالی: زور زياتی، بد چلند، اخ او ډب، خشونت
تخيل: خيال او تصور، په ذهن کې د يو ځيز انځور
تدوين: راټولونه، ترتيبول، سمون
تسکين: تسلي، ارامي، اسودګي، ډاډ
تکول: ترکول، خوځول، لکه د غوړ خوځول
تلپاتي: تل پايند، تل ژوندی، همېشنی، مدام
تلوار: بېړه، توندي، تادي
تمايلات: لېوالتياوې، مينې، رغبتونه
تمبل: چمبه، چنبه، داربال، دربه، داربه
تمسخر: ملنډې، پېشاړې، پچموزې، مسخرې
تمنا: هيله، امېد، ارزو
تنبيه: ويښونه، بيدارونه، پوهونه، اګاهي
توکی: ځيز، شی، ماده

((ټ))

ټيپيک: مشخص، ځانګړې، نمونه يي
ټکر: ډغره، تيندک، جنګېدل

((ج))

جانشين: ځای ناستی، قايممقام
جرس: ګونګرې، ګينګرې، غړاوه، جړنګانی، زنګوله.
جوګه: وړ، لايق، موزون

((چ))

چارواکي: واک واله د چارو واکمن، مامور، د منصب څښتن
چلند: خوی، سلوک، کړه وړه، تګ راتګ

((ح))

حرب: جنګ، جګړه

((خ))

خشخاش: کوکنار، د کوکنارو تخم
خلف: ځای ناستی، اولاد، وروسته پاتې شونی
خوشامنګر: چاپروس، چاپلوس، غوړه مال

خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنګ
خروب: پڼول، اوبونه، اوبه کول

((د))

دربان: دروانچي، څوکیدار، د وره ساتندوی
دړناوی: درنښت، قدر، عزت
دره: متروکه، قمچینه، شلاق
دریځ: د دریدو ځای، منبر، لوړ ځای، موقف
دستي: غونچې، ګېډۍ
دقت: ځیرنه، پاملرنه، توجه
دردانې: مرغلرې

((ذ))

ذاتي: ځاني، اصلي، خپل، شخصي
ذوق: خوښه، شوق، طبع

((ر))

راز: پټه خبره، سِر
راشدین: دیندار، متدین، په سمه لار روان (راشدین خلفا)
رحلت: وفات، تلنه، تګ، مړینه
رزمي: جنګي، حربي، د جنګ
رغاونه: جوړونه، ابادونه، سازونه
روایت: نکلونه، کیسې، راپاتې خبرې، د چا د خبرو نکلول
روحاني: مذهبي لاربښود، پارسا، معنوي شخص
روحیات: مورال، وضع، وضعیت ارواګانې
روزل: پالل، تربیه کول، ساتل
ریاضت: زیار، هڅه، کوښښ، د نفس پاکولو لپاره ربړګالنه

((ز))

زهیر: خواشینی، خپه، ناتوانه، کمزوری، کړېدلی

((ژ))

ژورنالیستیک: هغه لیکنې چې د چاپي، راډیویي او تلویزیوني خپرونو او رسنیو لپاره کېږي.
ژوی: ساکښ، ژوندی سری، ذیروح

((س))

ساعي: هڅاند، زیارګالی، کوښښي
سپما: زیرمه، زخیره، پاسره، بچت
سکوت: چوپتیا، قراري، ځنډ، وقفه
سکون: ارام، دربدنه، چوپتیا، غړوندی، ځای پر ځای کېدنه
سمسور: ښېراز، شین، زرغون
سناریو: هغه کیسه چې د فلم او ډرامې لپاره پر کاغذ لیکل کېږي.
سود: تسل، ډاډ، خاطر جمعي، تسکین
سون: سونګ، سوځېدل، د سوځولو
سوېلی: سهیلی، ملګرې، همزولې

سیلاني: ګرځندوی، سیاح، ننداراچي

((ش))

شغل: دنده، بوختیا، وظیفه، کسب
شفاهي: ګړنی، په خوله، د خولې، په یادو، د خولې خبرې

((ښ))

ښکالو: د پښو اواز، پسپسې، غوبړې، کشهار، څپهار
ښکېلاکګر: استعمارګر، استعمار چي، نیواکګر، بندوونکی
ښکېلاک: نیواک، استعمار، بند، راګیر

((ص))

صادر: لېږل شوی، څرګند، پېښ شوی، ترسره شوی
صحنه سازي: صحنه جوړونه، منظر کښښ
صنعت: جوړېدل، سازېدل، جوړشوي شیان، سامانونه، وسایل
صوفي: پاک نفس، تزکیه، د تصوف د طریقت پیرو، د وړینو جامو اغوستونکی

((ع))

عابد: پرهېزګار، متقي، تقوادار، عبادت کوونکی
عارض: عرض کوونکی، شکایت کوونکی، حق غوښتونکی
عارف: صوفي سالک، خدای ﷻ پېژندونکی، پوه، هوښیار
عالي: لوړ، شریف، محترم
عواطف: احساسات، جذبې، ولولې، مهرباني، الطاف

((غ))

غمېدل: خواشینېدل، خپه کېدل، په غم کېدل
غورځنګ: خوځښت، نهضت

((ف))

فدا: ځار، جار، واری، قربان
فرمان: د واکمن لیکلی حکم، د ولسمشر حکم، اجازه، د ولسمشر امر په لیکلی بڼه
فضیلت: غوره والی، ښېګڼه، برتري
فطرت: طبیعت، پنځ، پیدایښت، خلقت
فقه: پوهه، فهم، پر یو څه خبرتیا، د دین د ارکانو او احکامو علم.
فقید: ورک، له منځه تللی، مړ، له لاسه وتلی

((ق))

قلنګ: د ملنګ نذرانه، باج، کلنګ

((ک))

کافرستان: د کافرو ځای، د کافرو وطن
کرکټر: هغه شخص یا لوبغاړی چې د کیسې لیکوال یې د کیسې د پیښو د بهیر پر مخ بیولو لپاره ټاکي.
کره کتنه: نقد، سم قضاوت، یوه څیز ته اصلاحي کتنه

کروندګر: بزګر، دهقان
کسات: غچ، بدل، انتقام
ککړتیا: چټلېدل، ګنده کېدل، لړلي کېدل
کونجکه: کنجکه، د صدف پوخ، ګوجی
کوټلتیا: پوخوالی، مضبوطتیا، محکمتیا، درنښت

((ګ))

ګلشن: ګلبڼ، د ګلانو باغ، ګلباغچه

((ل))

لامل: سبب، علت
لرغوني: پخواني، لرغون، قدیمي
لطافت: نرم والی، ښه والی، سپېڅلتیا، نزاکت، ښکلا
لقب: هغه نوم چې د یوه ځانګړي صفت له امله پر چا ایښودل شوی وي.
لېوالتیا: لېوالتوب، مینتوب، هیله مندي، ارزومندي

((م))

مبارزه: هڅه، زیار، جنګ، جګړه، شخړه
مجرب: ازمایل شوی، تجربه شوی
مجلي: جلوه ګاه، ښکاره کوونکی
محاوره: خبرې اترې، مکالمه
مرام: مقصد، مطلب، هیله، مراد
مرکچیان: مرکوال، مرکه کوونکي، جرګه مار
مزمن: اوږد مهاله، د اوږدې زمانې، د ډېر وخت
مستقل: خپلواک، ازاد، خپل اختیاره
مستند: منل شوی، باوري، د اصل له مخې، د اعتبار وړ
مسمومیت: زهري کېدنه، په زهرو ککړېدنه
مشال: مشعل، ډیوه، څراغ
مشاور: سلاکار، مشوره ورکوونکی، نظر ورکوونکی
مشرتابه: د مشرتوب، مشریزه، سرغندویه، د مشرۍ
مصنوعات: لاسي او ماشیني تولیدات، جوړ کړې شوي، تولید کړې شوي
معتاد: روږدی، عملي، په نشه اخته
معراج: پورته، اوچت، لوړ، اسمان ته د حضرت محمد (ص) ختل.
مقبول: منل شوی، ښکلی، ګران
مقرب: نژدې، خپلوان، دوست، خاص ملګری
مل: ملګری، سره یوځای
مناجات: دعا، التجا، هغه بیان چې خدای ﷻ ته پکې زاري شوې وي.
منثور: په نثر، له نظم پرته
منظر کشي: منظر کښنه، په کلموکې د یوې صحنې انځور

منظوم: په شعر، په نظم، نظم شوی
مهذب: متمدن وړ، بې عیبه، توږل شوی، اصلاح شوی، سم شوی
موخه: هدف، مقصد،
میل: لېوالتیا، اشتها، اشتیاق، مینه
مړو: مېړه، مېړنی، سړی، جمع یې مېړونه، لهجوي، (د مړو وده له تا ده)

((ن))

نابود: له منځه تللی، ورک، محوه، نشت
ناشونی: نه کېدونکی، نه کېدلو والا، ناممکن
ناورین: غم، خپګان، ویر، ماتم
ندا: غږ، اواز
نظامي: پوځي، عسکري
نغښتل: راټولول، سره ودل، سره یو ځای کول
نګین: غمی، قیمتي کاڼی
نمو: وده، لویېدنه، غټېدنه
نهضت: خوځښت، غورځنګ، تحریک
نومیالی: نامتو، مشهور
نومیالۍ: نامتو، مشهوره
نومځری: ضمیر، هغه کلمه چې د نامه استازیتوب کوي
نیاز: اړتیا، حاجت، ضرورت
نیله: ریښه، څېله، جرړه، وله
نیب: پرله پسې، بیا بیا، مکرر، مسلسل

((و))

واکمن: واکوال، واکدار، اختیارمند
وده: ډېرښت، تکثر، زیاتوالی
ورشو: څر ځای، شین او سمسور ځای، ښېرازه چاپېریال
وژغني: وزغني، د وزو وېښتان
ولوله: جذبه، احساس، شور و شوق

((هـ))

هسک: لوړ، اوچت، اسمان
همراز: راز شریکی، نژدې ملګری، خاص **همرکاب:** د رکاب ملګری، د لارې ملګری، د سفر ملګری
همسفر، د سفر ملګری
همسر: سیال، برابر
همفکر: همخیاله، د یوه فکر والا، د یوه فکر څښتنان
هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب
هنګامه: شور، غوغا، ځوږ

هنر: فن، کمال، فني مهارت، کسب
هنګامه: شور، غوغا، ځوږ